

HÖGSKOLAN
Dalarna

Lärarprogrammet

Examensarbete, 15 hp

ht 2007

Kurs: Pedagogiskt arbete III

**Hur kan vi skapa en mer kreativ
och engagerande skola?**

- En jämförande studie i Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap på två gymnasieskolor.

Uppsatsförfattare: Catarina Nykvist Lilliehöök, Ingrid Eriksson

Handledare: Helena Danielsson, Examinator: Gisela Vilhelmsdotter

Sammandrag

Vårt syfte var att undersöka hur kreativitet, motivation och engagemang spelar in som viktiga faktorer för att skapa en mer kreativ och engagerad skola?

Vi har gjort en jämförande empirisk studie med ämnena Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap. Resultatet visar att intresse, engagemang och kreativitet var starkare i de estetiska ämnena än i Religionskunskap.

Slutsatsen är att vi ser en tydlig tendens där kommunikativa nyttan av de estetiska ämnena är oundgängliga i dagens skola. Motivationen för religionsämnet behöver också stärkas, varför ett ämnesintegrerat arbetssätt är nödvändigt!

SÖKORD: Estetiska läroprocesser, intresse, engagemang, kreativitet, kreativt lärande, engagerat lärande, bild, estetisk verksamhet, religionskunskap, lärandeprocessen.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	4
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	5
3. METOD.....	5
3:1 Urvalsprinciper	5
3:2 Metodteori och val av metoder	6
3:3 Genomförande av en empirisk studie.....	6
3:4 Presentation av data	7
3:5 Metoddiskussion	7
4. BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING	7
4:1 Bild och Estetisk verksamhet	8
4:2 Religion	10
4:3 Pedagogiska förebilder	12
4:4 Lärstilar.....	13
4:5 Kreativitet.....	14
5. YRKESETIK	17
5:1 Yrkesetik och det lärande mötet.....	17
5:2 Betygsättandets etik.....	18
6. LÄROPLAN OCH KURSPLAN	19
6:1 Läroplanen, Lpf 94	19
6:3 Kursplan Estetisk verksamhet.....	20
6:4 Kursplan i Religionskunskap	20
7. RESULTAT OCH ANALYS AV OBSERVATIONERNA	21
7:1 Resultatredovisning av observationer klass A-F	21
7:3 Analys av observationer	26
7:3 Sammanfattning.....	26
8. RESULTAT OCH ANALYS AV ENKÄTERNA	27
8:1 Enkät svar fråga 1-7 räknat i procent	27
8:2 Enkät svar fråga 1-7 räknat på antal elever	31
8:3 Enkät svar fråga 8 – 13	35
8:4 Analys av enkät svar fråga 1-7 och 8 - 13	38
8:5 Sammanfattning.....	40
9. RESULTAT OCH ANALYS AV INTERVJUERNA	41
9:1 Intervjuer med tolv elever	41
9:2 Analys av elevintervjuerna.....	45
9:1 Intervjuer med sex lärare.....	46
9:4 Analys av lärarintervjuerna	49
9:5 Sammanfattning analys av elev- och lärarintervjuer	50
10. SAMMANFATTANDE DISKUSSION	51
11. SLUTSATSER.....	56
12. AVSLUTNING.....	57
Litteraturförteckning	58
BILAGOR	60

1. INLEDNING

Hur lyckas lärare idag skapa en kreativ och engagerande skola? Vilken betydelse har de pedagogiska förebilderna? Står kunskapsförmedlingen i centrum som tidigare? Den som är intresserad ser ett mål framför sig och blir förmodligen mer kreativ i sitt sätt att nå målet. Optimalt lärande kräver både engagemang och motivation.

När vi definierar *kreativitet* behöver vi avgränsa det så att vi uppfattar ”dess sanna form” skriver Rollo May, psykolog och filosof i USA. För att vi ska uppfatta kreativitet krävs det att den som skapar handlar, annars förblir det i det fördolda för alla runt omkring, enligt May. Hans teori kring kreativitet lyder: ”Kreativiteten uppstår i ett möte och måste tolkas utifrån detta möte”.¹ Han tar som exempel konstnären Paul Cezanne (1839-1936) som ser på ett träd på ett sätt som ingen annan gjort tidigare när han återger det på duken. Konstnärens eller diktarens vision är länken mellan personen och världen, säger May och fortsätter:

Storheten i en tavla eller en dikt består inte i att de avbildar de ting som iakttagits eller upplevts, utan att de avbildar konstnärens eller diktarens vision som utlösts av hans möte med verkligheten.²

Religionskunskap är ett ämne som många elever studerar för att få ett betyg och ofta väcker ämnet även ett intresse och en förståelse för hur andra människor från andra kulturer lever och tror. Sekulariseringsprocessen – förvärldsligandet, har nått långt i de klasser vi har besökt, frågat och observerat. Runar Eldebo vid Teologiska högskolan i Stockholm skriver om skolan och livets mening.³ Eldebo beskriver *sekularisering* som ett fenomen där samhället förvärldsligas inifrån och hänvisar till religionsvetaren Peder Thalén, som beskriver hur sekulariseringen bäst kan förstås som glömska.⁴ I Nils Ferlins kända dikt beskrivs det barfota barnet som tappat sin papperslapp, en bild av berättelsens, mytens eller andlighetens förlust:

*Du har tappat ditt ord och din papperslapp, du barfotabarn i livet.
Så sitter du åter på handlarns trapp och gråter så övergivet.
Vad var det för ord- var det långt eller kort, Var det väl eller illa skrivet?
Tänk efter nu- förrn vi föser dig bort Du barfota barn i livet. (Nils Ferlin)*

Vi har under oktober och november 2007 besökt två skolor under deras lektioner i ämnena Bild och Estetisk verksamhet respektive Religionskunskap för att se hur motiverade och engagerade eleverna är i dessa ämnen. Vi har gjort observationer, enkätundersökningar och slutligen intervjuer med både lärare och elever. Resultatet visar att engagemang och motivation varierar bland eleverna i klasserna. Det största engagemanget finns bland eleverna som går kurserna Bild och Estetisk verksamhet. I Religionskunskap visar resultatet på en stor skillnad mellan de olika programmen vad det gäller intresse, motivation och engagemang. I de yrkesinriktade klasserna har vi noterat ett anmärkningsvärt lågt intresse för religionsämnet, trots att motivationen för att få ett bra betyg kan stärka engagemanget till en viss del. Vi frågar oss varför det är så? Kan ämnen med estetiska uttrycksmedel som redskap i undervisningen ”smitta av sig” på ett mer teoretiskt ämne som religion? Kan dessa ämnen ”befrukta varandra” så att fler elever blir både engagerade och motiverade till att göra ett bra resultat i skolan, där intresset för ämnet är det som styr kreativitet och engagemang? Det är vad vår uppsats handlar om.

¹ May, Rollo (2005) *Modet att skapa*. Stockholm: Natur och kultur. s. 74.

² Ibid. s. 76.

³ Eldebo, Runar. Red. Franck, Olof (2005) *Om det som djupast angår*. Stockholm: Föreningen lärare Religionskunskap.

⁴ Ibid. s. 13.

2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Vårt syfte är att undersöka hur kreativitet, motivation och engagemang spelar in som viktiga faktorer i lärandeprocessen. Hur skapar vi ett kreativt och engagerat lärande? Målsättningen har varit att undersöka elevers intresse och engagemang i respektive ämne. Kan Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap befrukta varandra i ett ämnesintegrerat arbetssätt? Erbjuder skolan olika sätt att lära in, där vi använder både det intellektuella och det skapande, kreativa i läroprocessen? Hur ser det ut idag i gymnasieskolans undervisning i ämnena Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap - där vi traditionellt ser de estetiska ämnena som kreativa och skapande, medan Religionskunskap är ansett som ett teoretiskt och intellektuellt ämne?

Läroplanen, läraryrket och undervisningen, med dess yrkesetik och utveckling genom olika pedagogiska traditioner, kommer att vara den bakgrund som undersökningen vilar på. Det handlar utifrån läroplanen om ett demokratiskt lärande, en respekt och en dialog i mötet med eleverna. Det handlar också om kunskapsförmedlingen till eleverna ur olika perspektiv, samt vilka pedagogiska modeller och förebilder som ligger till grund för de svenska skolornas läroplaner.

Det vår förhoppning och vision att framtidens skola är en skola fylld av motivation, engagemang och kreativitet. Det innebär förhoppningsvis ett ämnesöverskridande arbetssätt där elever och lärare möts i ett lärande för livet. I vår studie ville vi få information som kan stärka detta och finna exempel på hur undervisningen ser ut i de ämnen vi valt för vår studie.

I vår målsättning ingår att undersöka både lärares och elevers uppfattning om undervisningen genom att de får svara på enkäter och delta i intervjuer. Fokus kommer dock i huvudsak att ligga på elevernas intresse för ämnet. Vi har försökt att få en så bred representation som möjligt bland eleverna på olika gymnasieprogram. Mot bakgrund av dessa frågor har vi valt följande frågeställningar för vår undersökning:

- Hur stort är intresset och engagemanget för ämnena Bild/Estetisk verksamhet/Religionskunskap?
- Hur pass kreativa är ämnena Bild/Estetisk verksamhet/Religionskunskap?
- Hur upplever eleverna undervisningen?
- Hur delaktiga är eleverna i planeringen av undervisningen?
- Hur stor betydelse har betygen för elevernas motivation och engagemang för ämnet?
- Hur viktigt upplever eleverna Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap?

3. METOD

Under fyra veckor har vi genomfört en fältstudie på undervisningen i Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap på två gymnasieskolor i Mellansverige. Strukturen för studien och dess genomförande, metodteori och aspekter på validitet presenteras i detta avsnitt.

3:1 Urvalsprinciper

Vi valde ut sex klasser på två olika gymnasieskolor för att genomföra våra observationer och enkätundersökningar, fördelade i tre klasser på vardera skola. Strategin var att genomföra två observationstillfällen per klass, där det var olika långa lektioner på grund av ämnets innehåll och karaktär. Vi valde bildämnet och religionsämnet då vi själva utbildar oss för att undervisa i dessa ämnen. Bild och Estetisk verksamhet representerades av tre klasser på den ena gymnasieskolan (skola 1) och Religionskunskap av tre klasser på den andra gymnasieskolan (skola 2).

Bildundervisningen bedrevs, dels i två klasser som hade Estetisk verksamhet med bildinriktning, samt en klass som hade enbart ämnet Bild. Urval av dessa klasser, skedde i samråd med ansvariga lärare. Syftet var att undersöka många olika elevers uppfattningar om ämnena, varför elever från både de teoretiska och yrkesinriktade programmen var med i undersökningen. Vi delade ut enkäter till 107 elever och fick totalt 95 svar.

Vi genomförde även tolv elevintervjuer, två elever från varje klass, där huvudkriteriet för urvalet gjordes utifrån elevernas låga eller höga studieresultat. Skälet var att vi ville undersöka om elever med olika studieresultat hade olika uppfattningar om ämnet. Vi intervjuade även de sex lärare som var ansvariga för undervisningen i respektive klass. Detta för att få en bättre helhetsbild till hur undervisningen var planerad och tankar kring detta.

3:2 Metodteori och val av metoder

Fältstudien har bestått av tre delar; observation, enkätundersökning, elev- och lärarintervjuer. Det innebär att vi har gjort en kvantitativ studie med sammanlagt 95 svar i enkäterna och en kvalitativ studie⁵ med fördjupande intervjuer med sex lärare. Ambitionen har varit att få en så god reliabilitet, tillförlitlighet, som möjligt utifrån undersökningens begränsade tid.⁶

Utgångspunkten har varit att göra en ostrukturerad observation vid två lektionstillfällen i varje klass med en relativt god förkunskap om klasserna.⁷ Vi hade under hösten arbetat i några av klasserna, därför var vi kända för eleverna i flera klasser. De flesta observationer genomförde vi tillsammans, vilket gjorde att en av oss kunde se på klassen med ett utifrånperspektiv. Vi undvek samtidigt att delta i arbetet för att om möjligt genomföra en *icke* deltagande observation i klasserna.⁸ Vid de tillfällen då vi var själva, begränsades observationsmöjligheten.

Vid andra lektionstillfället under observationerna, genomförde vi en enkätundersökning i klasserna. Enkäterna bestod av både slutna och öppna frågor med fasta svarsalternativ på frågorna 1 -7.⁹ Eleverna kunde även motivera sina svar i anslutning till svarsalternativen. Frågorna 8 - 13 var öppna frågor där eleverna kunde ge uttryck för sina tankar och åsikter.

När vi genomförde elevintervjuerna fungerade enkäternas frågor som underlag för en kvalitativ fördjupning i studien.¹⁰ Frågorna i enkäten och intervjuerna utgick ifrån syftet med hela studien, nämligen att besvara huvudfrågan om hur vi ska kunna skapa en mer kreativt och engagerat lärande i skolan. Lärarna fick liksom eleverna besvara frågor skriftligt i form av en enkät med mestadels öppna frågor, vilka sedan låg till grund för intervjuerna.

3:3 Genomförande av en empirisk studie

I vår empiriska studie gjorde vi observationer i sex olika klasser, vi lämnade ut enkäter till 107 elever där vi fick totalt 95 svar. Vi genomförde också tolv elevintervjuer samt sex lärarintervjuer. Vid observationstillfällena ville vi undvika en deltagande observation¹¹ och var därför under observationerna lite vid sidan av i klassrummet, där vi antecknade det vi såg och observerade.

Anteckningar var tillsammans med fotografering vår dokumentation av observationerna. Enkäterna delades i de flesta fall ut vid sista observationstillfället där eleverna besvarade frågorna direkt på plats. Några av enkäterna lämnades in senare av eleverna.

⁵ Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur. s. 98 ff. o. s. 102 ff.

⁶ Ibid. s. 98 ff.

⁷ Ibid. s. 94.

⁸ Ibid. s. 95.

⁹ Ibid. s. 73 ff.

¹⁰ Ibid. s. 77 ff.

¹¹ Ibid. s. 95.

Alla elever informerades vid första observationstillfället om studien. Foto har använts som dokumentation. Elevernas anonymitet har varit viktigt att skydda och de bilder som tagits med i uppsatsen för att visa på miljön och hur eleverna arbetar, är noggrant utvalda samt beskurna för att skydda elevernas och även lärarnas anonymitet.

Intervjuerna har gjorts i samtalsform utifrån enkätens frågeställningar. Intervjuerna genomfördes i samband med observationerna i klasserna. Större delen av materialet är insamlat under relativt kort tid, fyra veckor hösten 2007. Tiden för vår studie, tillika vårt examensarbete, har varit begränsad både vad det gäller materialinsamlingen, bearbetningen och den slutgiltiga sammanställningen, vilket har inneburit en strikt reduktion av allt det material som vi samlat.

3:4 Presentation av data

Alla intervjuer och enkätsvar har skrivits ned så ordagrant som är möjligt. Resultatet har sammanställts med ett urval av svar på frågorna, stapeldiagram samt tabeller. Några bilder har använts för att visa stämning och miljö i klassrummen – vilka återfinns i resultatredovisningen under *observationer*. Cirkeldiagram och stapeldiagram har använts i resultatpresentationen av *enkäterna*, cirkeldiagram för att ge en översikt i procent över enkätsvaren och stapeldiagrammen som visar på antal elever samt vad de svarat i respektive klass. Som grund för bearbetning av materialet har vi tagit del av relevant litteratur.¹²

3:5 Metoddiskussion

Tidsbegränsningen för vår studie har med stor sannolikhet påverkat den bearbetning av resultatet vi har haft möjlighet att göra. Vi valde att använda oss av tre metoder; observation, enkät och intervju, för att ge ett djup och en trovärdighet till studien. Nackdelen med ett stort material är att redovisa resultatet på ett lättöverskådligt sätt för läsaren där varje metod och del ger insikt och djup i studien. Vår ambition är att metoden som helhet vara till fördel för uppsatsen.

En svag punkt beträffande enkäterna, var att vissa frågor visade sig vara svåra för en del elever att svara på, då de inte förstod dem riktigt på grund av bristande ordkunskap, läs- eller skrivkunskap. I religionsklasserna visade det sig på yrkesprogrammen att frågornas formuleringar och även ord som kreativ och engagerad var svåra för vissa elever att förstå. För att få eleverna engagerade att svara och även motivera sina svar, gick vi igenom frågorna och vädjade till dem att dela med sig av sina åsikter även på kryssfrågorna där de kunde motivera sina svar.¹³ Några elever hade problem att skriva ner svar på frågorna på grund av läs- och skrivsvårigheter. I några fall fanns elever som satt nära varandra när de svarade och kan ha lockats att titta på kamratens svar, vilket kan innebära att en del svar inte är fullt korrekta utifrån vad eleven annars skulle ha svarat.

4. BAKGRUND OCH TIDIGARE FORSKNING

De estiska ämnena har ett berättigande både som egna ämnen i skolan och som en del i ett vidgat textbegrepp. Religionsämnet är ett ämne där estetiska uttryckssätt verkar användas sparsamt. En presentation av forskningen på området ger en grund för vår diskussion där vi också tar med andra aspekter som kreativitet, motivation och olika lärostilar.

¹² Patel & Davidsson, s. 109 ff.

¹³ Se enkätbilagor, sammanställningarna, klass A-F.

4:1 Bild och Estetisk verksamhet

Anders Marner och Hans Örtegren på Institutionen för estetiska ämnen i Umeå har skrivit om de estetiska läroprocesserna.¹⁴ I rapporten ”En kulturskola för alla”, talar de om behovet av att se över situationen för de estetiska ämnena och läroprocesserna i skolan - detta i konkurrens med den så kallade treämnesskolan där svenska, engelska och matematik prioriteras framför andra ämnen.¹⁵ Kunskap kan kommuniceras och medieras på olika sätt, betonar författarna. Estetiska ämnen med bland annat ämnet Bild har stor betydelse för elevernas kunskapsutveckling. Det är inte bara det verbala språket som förmedlar kunskap - bilden och andra konstnärliga formers kommunikativa roll bör inte glömmas bort. Författarna menar att alla de estetiska ämnena har en stor betydelse i dagens samhälle, inte minst bildmedierna:

Bildmedier är av stor vikt... Bilden i informationssamhället kan skapa närhet och åskådlighet trots avstånd och är därför, mot bakgrund av etniska konflikter och främlingsfientlighet, omistlig i omvärldsorienteringen... Det innebär att bildens betydelse också är generell i skolan och inte endast viktig i bildämnet¹⁶.

Ett framtidsperspektiv för bildämnet är enligt författarna en större satsning på ämnet. Detta ingår i att skolan också ska verka för att både vara en social och en kulturell mötesplats. De refererar till Lpo 94, där vikten av att skolan arbetar för förståelse och medmänsklighet poängteras, samt att intolerans måste bemötas med kunskap. Marner och Örtegren visar här exempel där eleverna kan berätta om sin egen skola för elever i andra skolor i andra delar av världen med stöd av bilder i ”bildkommunikativa projekt”.¹⁷ De fortsätter argumentera för estetiska ämnens plats i skolan:

Estetiska läroprocesser är en angelägenhet för alla ämnen, inte endast de i sig estetiska ämnena. I estetiska läroprocesser är eleven medskapande snarare än endast en behållare för obearbetad information. Läraren är iscensättare av kunskapssituationer och handledare snarare än en förmedlare av redan färdig kunskap. Kunskap finns i och genom olika medier och genrer snarare än inom skriftspråket och skolboken. Kunskap växer ur dialoger elev - elev och lärare - elev snarare än ur lärarens monolog...¹⁸

Om vi ser bakåt i historien har bilden och de estetiska uttrycksformerna som musik och dans alltid funnits. Grottmålningar är bara ett av många exempel på våra förfäders behov av att skapa och kommunicera med varandra. I boken *Den radikala estetiken* skriver författarna Aulin-Gråhamn, Persson och Thavenius, om estetikens roll för bland annat kommunikation, demokrati och lärande.¹⁹ En kort historisk tillbakablick ger viktig kunskap om konstens ställning i samhället. Det var i 1700-talets Europa som konsten fick sin särställning med konstnärlig frihet och en ”sfär av särskild yttrandefrihet”.²⁰ Skolan idag skulle kunna spela en ny roll och vara en demokratisk offentlighet med egen yttrandefrihet, skriver författarna.

Kulturens och estetikens betydelse i sig har också uppmärksamats tidigare. Under snart 25 år har skolan varit föremål för särskilda satsningar på något som kallats ”Kultur i skolan”, vilket inte

¹⁴ <http://www.estet.umu.se/>; 2008-01-26 Institutionen för estetiska ämnen, Umeå universitet

¹⁵ Marner, Anders & Örtegren, Hans (2003) *”En kulturskola för alla”*. Kalmar:: Leanders Grafiska AB.

¹⁶ Ibid. s. 103.

¹⁷ Ibid. s. 103 ff.

¹⁸ Ibid. s. 112.

¹⁹ Aulin-Gråhamn, Lena, Persson, Magnus, Thavenius, Jan (2004) *Skolan och den radikala estetiken*. Lund: Studentlitteratur.

²⁰ Ibid. s. 9.

slagit igenom riktigt som önskat. Det började 1985-1991 då en stor mängd kulturprojekt genomfördes.²¹ Författarna anknyter till "Kultur i skolan" och skriver:

Vi menar att alla kunskapsområden har något att lära av konsten... Estetiken som social form kan utmana skolans kultur. Den öppnar skolan för diskussioner och dialoger, och den ställer krav på hur man utvecklar sina tankar och känslor. Estetiken som formspråk kan utmana skolans kunskapssyn.²²

I *Slutbetänkandet av Skolkommittén*, från SOU, 1997, poängteras att målet i undervisningen i skolan bör vara ett vidgat textbegrepp.²³ Här står att mediebegreppet borde förverkligas i all undervisning. "Bild, slöjd film, musik, drama och dans har viktiga språkliga och kommunikativa sidor som är av stor betydelse för barns och ungdomars lärande".²⁴ Samtidigt konstaterar Skolkommittén i sitt betänkande att av de 19 ämnen som finns i skolan så har till exempel de naturvetenskapliga ämnena få eller inga kopplingar till konst- och mediekulturen, medan de estetiska ämnena och svenska har motsatt fokus i sina kursplaner. "Det är sannolikt en lång väg att gå innan skolan på ett självklart och naturligt sätt arbetar med ett vidgat språkbegrepp" skriver kommittén.²⁵ Trots myndigheternas satsningar på kulturen händer det för lite ute på skolorna. Marner som var medförfattare till *En kulturskola för alla* skriver även regelbundet i tidningen "Bild i skolan". Han påpekar i artikeln "Estetiska läroprocesser och/eller estetiska ämnen", att de estetiska ämnena visserligen uppmärksammas, men att de i konkurrens med treämnesskolan ändå riskerar att "avprofessionaliseras".²⁶

De estetiska ämnen som författarna i boken *Den radikala estetiken* tar upp är Bild, Dans/Musik och Slöjd. Drama poängterar de är också ett estetiskt ämne, fast Drama inte har någon egen kursplan. Likväl är Drama viktigt i skolan och används i såväl Svenska som andra ämnen och i olika projekt, skriver Aulin-Gråhamn.²⁷ De estetiska ämnena har ett innehåll med olika perspektiv som går att lägga på alla ämnen i skolan. Hon poängterar att:

Man kan lägga "estetiska perspektiv" på alla ämnen, all undervisning och på hela skolans verksamhet... Alla skolans lärare behöver utveckla sin kulturkunskap och kulturkompetens i förhållande till det ämnesinnehåll som är deras huvudintresse och i förhållande till de barn och unga de ska undervisa.²⁸

Nyttan av kulturen tar författarna också upp i en vidare diskussion om bland annat marknadsestetiken.²⁹ Kulturen och estetiken betraktas i samhället fortfarande som "spröda plantor" som måste skyddas från marknadens härjningar, skriver de. Men det gäller kanske främst den smalare "finkulturen". Tar vi in varuestetiken och de nya medierna i kulturbegreppet, blir dock bilden en helt annan. Persson utvecklar detta och skriver att kulturen har "förmodligen aldrig någonsin tidigare i historien spelat så stor roll i människors liv..."³⁰. Han nämner allt ifrån film till mode och design som uttryck för den kultur vi lever i idag.

Konsten behövs och tillsammans med vetenskapen ger den vår verklighet form och gestalt, skriver Thavenius. "I offentligheten kan vi skaffa oss kunskaper, bli informerade, pröva

²¹ Aulin-Gråhamn. s. 10.

²² Ibid. s. 10.

²³ SOU 1997:12: *Skolfrågor – Om skola i en ny tid*. Slutbetänkandet av Skolkommittén. s. 249 ff.

²⁴ Ibid. s. 249 ff.

²⁵ Ibid. s. 251 ff.

²⁶ *Bild i skolan, nr 4-06*. "Estetiska läroprocesser och/eller estetiska ämnen". s. 6 ff.

²⁷ Aulin-Gråhamn, s. 28 ff.

²⁸ Ibid. s. 31.

²⁹ Ibid. s. 125 ff.

³⁰ Ibid. s. 126.

argument, formulera egna ståndpunkter, försöka övertyga våra medmänniskor... ”³¹ Han fortsätter:

Estetiska former utvecklas i bestämda sammanhang och för bestämda syften. Alla är inte lika fruktbara för att utveckla skolans kultur och elevers lärande. Men hela bilden av estetiken i dagens samhälle måste finnas med när vi diskuterar ”kultur i skolan.”³²

Estetiken har betydelse för skolans kultur, elevernas liv och lärande. Skolan, marknaden och konsten är tre sociala institutioner som formar och använder konsten och estetiken på olika sätt. Thavenius fortsätter:

Estetiken som social form kan utmana skolans kultur. Den öppnar skolan för diskussioner och dialoger, och den ställer krav på hur man utvecklar tankar och sina känslor. Estetiken som formspråk kan utmana skolans kunskapssyn. Den sätter ett rejält frågetecken inför lärobokkunskapens entydighet och förenklingar, inför färdiga och fasta kunskaper.³³

Thavenius sammanfattar diskussionen kring kulturen och skolan med slutsatserna att konsten och estetiken kan och bör vidga skolans kunskapssyn och lärande, samt att vi av ”konsten och konstens värld kan lära oss att samtala med varandra på ett öppet, levande och perspektivrikt sätt.”³⁴ Skolan som demokratisk offentlighet är nyckelordet för detta. Det kräver dock att deltagarna i ett sådant samtal har kulturell kompetens för att delta i diskussionen. Han skriver: ”Man måste kunna yttra sig och använda olika uttrycksformer, också de konstnärliga.”³⁵

4:2 Religion

The closing of the American mind, är titeln på en bok av professor Allan Bloom, där han beskriver hur utbildningen i USA inte föder de amerikanska elevernas själar.³⁶ I en artikel om skolan och livets mening, av Runar Eldebo, lektor vid Teologiska högskolan i Stockholm, hänvisar han till Blooms teorier om vikten av att erbjuda den stora litteraturen till eleverna och att vi undervisar dem till att bli *duktiga* snarare än *goda*.³⁷ Eldebo menar att en människa utan varma och riktningsgivande myter och berättelser, är en ensam människa. I filmen *Barnens ö* skildras huvudpersonen Reine där han bygger upp en egen värld och där det gäller att alltid behärska läget, en värld som enligt Eldebo är mycket långt från religionens värld som ”viskar att allt är nåd och allt är givet en människa att ta emot”. I Reines liv har, som Eldebo beskriver det, ”religionernas myter slutat spela”. I sin etikundervisning på Botvidsgymnasiet utanför Stockholm, har Eldebo upplevt mötet mellan elever från sydeuropeiska eller muslimska länder och svenska ungdomar, där de förstnämnda inte tycker att de svenska kamraterna är kloka, som inte tror på Gud.³⁸

Religionsvetaren, professor Roland Hallgren har intresserat sig för det religionsdidaktiska perspektivet och för skolelevers attityder till religion och ämnet Religionskunskap. I årsbok för religionskunskapslärare från 2005, presenterar Hallgren en omfattande undersökning under

³¹ Aulin-Gråhamn. s. 220.

³² Ibid. s. 220 ff.

³³ Ibid. s. 227.

³⁴ Ibid. s. 230.

³⁵ Ibid. s. 230.

³⁶ Ibid. s. 9.

³⁷ Eldebo. s. 9 ff.

³⁸ Ibid. s. 12.

rubriken ”Skäl för religion och religionsämnets själ”.³⁹ Tonvikten i Hallgrens studie har lagts på världens religioner och målsättningen med studien var att från elevernas synvinkel, uttröna om det behövs förändringar i religionsundervisningen. Studien genomfördes mellan 1997 och 2004 och här får vi del av barn och ungdomars tankar om religion, arbetssätt, kunskap och lärande.

På frågan om vilka av de stora världsreligionerna eleverna känner till, är begreppsförvirringen stor om vad som verkligen är en ”världsreligion”. I en åttonde klass i Hallgrens studie, trodde hälften av eleverna, att *satanism* var en världsreligion och i en årskurs sju, fördes ”muslim” och ”islam” fram som olika religioner.⁴⁰ Hallgren menar att de lokala skolplanerna kan variera starkt mellan olika skolor och en elev som flyttar, riskerar att inte få en fullständig religionsundervisning. Studien visar också att tonvikten i undervisningen läggs på kristendom och islam, men det är en oroande tendens, menar Hallgren, att så många verkar låsta av sin okunskap och visar med sin studie exempel på hur det i en ”normal” högstadielklass kan vara mellan 30-60 procent som inte intresserar sig för någon religion alls.⁴¹

”Vad kan man ha för nytta av kunskap om religioner?”, är en av de frågor som Hallgren ställer till eleverna i sin undersökning. På högstadiet visar många av informanternas svar i Hallgrens studie på vikten av ”förståelse” av andra kulturer.⁴² Flickor är, enligt Hallgren, mer positivt relaterade till förståelse, medan pojkar har svårare att se nyttan med ämnet. Förståelsen är alltså den viktigaste variabeln, som svar på frågan vad man har för nytta av religionskunskap. Hallgren är tydlig i sin slutsats över hur undervisningen i religion fungerar idag och menar på att skolan inte når sina strävansmål: ”att väcka elevens intresse och reflektioner”. I kursplanen för religionskunskap är målet att ämnet ”bidrar till att utveckla förmågan att förstå och reflektera över sig själv”, samtidigt som vikten av att förstå andra ökar. Enligt kursplanen ett dubbelt syfte som borde förtydligas, enligt Hallgren; ”där kompassen mer distinkt riktas in mot eleven”⁴³. Den andliga dimensionen saknas i undervisningen, anser Hallgren och menar att det kanske är sökandet efter andlighet som är en didaktisk nyhet i skolans värld. Det behövs andlighetsträning, att se sig själv. Hallgren ställer en intressant didaktiskt utmanande fråga: Kan elevernas negativa syn på ämnet ändras om det införs mer existentiella och spännande delmoment i kursplanen.⁴⁴ Alternativa inlärningsmetoder liksom flerämnespedagogik, verka lysa med sin frånvaro i dagens religionsundervisning. Multimedia, konst och musik är sällan förekommande svar bland eleverna i Hallgrens undersökning som exempel på bra undervisningssätt, medan det invanda arbetssättet har konserverats och framstår som tryggt; att läsa, skriva och lyssna.

Människan är, enligt Hallgren en andlig varelse där vi besitter både livsglädje, kreativitet, längtan och drömmar, men att det skymms bakom ”fromhetens vanemönster”. Religionsämnet inbjuder till alternativa arbetssätt, menar Hallgren och lyfter fram möjligheten att arbeta med symboler, jämförelser, ”det heliga” inom olika områden, naturen och vår gemensamma värdegrund. Lektioner kan förläggas utomhus, vid en källa eller vid ett sädesfält då alla årstider erbjuder möjligheter till reflektioner över livets villkor, födelse och död. Studiebesök till kyrkor, synagogor och moskéer gör religionskunskap till ett exkursionsämne där alla sinnen kan tas tillvara, skriver Hallgren i sin vision över det framtida religionsämnet. Men det viktigaste för religionsläraren, enligt Hallgren, är, att ”våga vara en sann människa, som inte är rädd att öppna sig för elevernas djupaste funderingar”⁴⁵.

I en artikel i Pedagogiska Magasinet kring förståelse och respekt i den mångkulturella skolan, av religionsvetaren Jonathan Peste, lyfter han fram vikten av en religionsdialog som en långsiktig och preventiv åtgärd.⁴⁶ I en uppriktig dialog handlar det om inlevelse och empati för andra som

³⁹ Hallgren, Roland. Red. Olof Franck. s. 93.

⁴⁰ Ibid. s. 97.

⁴¹ Ibid. s. 100.

⁴² Ibid. s. 104 ff.

⁴³ Ibid. s. 111.

⁴⁴ Ibid. s. 105.

⁴⁵ Ibid. s. 115.

⁴⁶ Peste, Jonathan, *Pedagogiska magasinet nr 4 – 2004*. ”I Religionens namn”. s. 41ff.

kan skapa samförstånd inom klassen. Dialogen, skriver Peste, kan hjälpa eleverna till olika alternativ att hantera konflikter. Genom att bjuda in olika representanter för judendom, kristendom och islam, medverkar skolan till nya religions- och kulturmöten som kan innebära nydanande lösningar. De etiska dilemman som har med olika religioner att göra kan vara svåra att hantera i undervisningen och förutsätter en kompetens hos lärarna. ”Respekt för kulturell och religiös mångfald, är något som bör genomsyra all lärarutbildning”, slår Peste fast i sin artikel.⁴⁷

Religionsämnets utveckling under hundra år beskrivs i en artikel av Christina Thors Hugosson i *Pedagogiska Magasinet*.⁴⁸ Hon beskriver skolans första tid som en konfessionell skola, en religionskola med Luthers lilla katekes som rättesnöre, samt utvecklingen fram till 2000 års kursplaner där religionsämnet tar upp olika religioner och livsåskådningar, ett ämne för livsfrågor där etik- och moraldiskussioner har fått en betydande plats. Under 60-talet blev ämnet integrerat i OÄ-blocket där allt skulle finnas med, men komprimerat. Sven Hartman, professor i pedagogik, konstaterar i artikeln, att ”hela den matiga soppan hade kokats ned till en oätlig buljongtärning”.⁴⁹ Hartman beskriver vidare hur den lärargeneration vi har idag har vuxit upp i en postkristen tid, där de kanske inte själva har förankring i någon livsåskådning. Genom en oinspirerad religionsundervisning, säger Hartman, har många ”vaccinerats mot religiöst intresse eller religion överhuvudtaget”. Sara Westlund, lärare i SO-ämnena, intervjuas i artikeln och erkänner att alla gör sina prioriteringar och att det kan finnas en risk att religionsämnet kan försvinna i SO-blocket under högstadiet.⁵⁰ I artikeln intervjuas några elever ur årskurs tre på en gymnasieskola. De tycker alla att religion är ett mycket viktigt ämne för att kunna respektera andra religioner och ”förstå människor utan att döma”.

4:3 Pedagogiska förebilder

Vygotskij (1896-1934), den ryske sovjetmedborgaren och psykologen, räknas som en av de främsta inom didaktikens och pedagogikens område. Vygotskij beskrivs av Kroksmark i hans bok *Den tidlösa pedagogiken*, som ”en förlängning” av flera tänkares teorier, bland annat av Hegel och hans tankar om att det är endast i samspel med andra människor; i det sociala mötet, som man blir människa.⁵¹ Även den store pedagogen *Piaget*, (född samma år som Vygotskij), och hans teori om barns intellektuella utveckling och Durkheims tankar om att människans föreställningar har en social förankring, återkommer hos Vygotskij.⁵² Psykolog och skolutvecklare Leif Strandberg förklarar Vygotskijs tankar, i sin bok *Vygotskij i praktiken*.⁵³ Strandberg menar att för Vygotskij är den mänskliga världen inte uppdelad i det inre och det yttre, för honom är kultur och människa förenade, eftersom kulturen är byggd av människor. Hon tar till sig kultur, samtidigt som hon skapar kultur, där relationen mellan kultur och människa är i en ständig förändring. Människan lever inte bara för att förstå och anpassa sig till världen, vi lever, enligt Vygotskij, för att omforma den, en tanke som kommer igen hos den brasilianske pedagogen *Paulo Freire*: ”Om orientering i världen för djur betyder anpassning till världen, betyder den för människan en humanisering av världen genom att förändra den.”⁵⁴

Klassrummet kännetecknas ofta av att läraren leder samtalen och där den mesta taltiden innehålls av densamme. I Olga Dysthes bok, hänvisar hon till den ryske språkprofilen *Michael Bahktins* (1895-1975) dialogbegrepp, där han betraktar själva existensen som dialogisk: ”Livet är

⁴⁷ Peste. s. 41.

⁴⁸ Thors Hugosson, Christina, *Pedagogiska Magasinet* Nr 4 – 2004. ”Från tro till livstolkning” s. 23ff.

⁴⁹ Ibid. s. 23.

⁵⁰ Ibid. s. 24.

⁵¹ Kroksmark, Tomas, Red. (2003) *Den tidlösa pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur.

⁵² Ibid. s.447.

⁵³ Strandberg, Leif (2006) *Vygotskij i praktiken*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag. s 18.

⁵⁴ Ibid. s. 99.

dialogiskt till sin natur. Att leva innebär att engagera sig i en dialog, att ställa frågor, lyssna, svara komma överens osv.”⁵⁵ Den grundläggande idén i Bakhtins människosyn, är vikten av ”den andre”, och vi kan endast få insikt om oss själva genom att kommunicera med andra. Det är en radikal tanke även i dagens skola, där det fortfarande mestadels är en envägskommunikation från lärare till elev. Motsatsen till ett *dialogiskt klassrum* är enligt Dysthe, ett *monologiskt klassrum* och betonar att inget klassrum i praktiken är antingen det ena eller det andra. Monologisk syftar på det traditionella undervisningssättet där läraren har en monolog, medan det dialogiska vill ange en riktning för en önskvärd utveckling där elevens röst blir hörd.⁵⁶ Dysthe menar att den starka monologiska traditionen världen över, har att göra med en envägskommunikation från dem som vet till dem som inte vet, ett naturligt undervisningssätt. I Dysthes klassrumsstudier som redovisas i hennes bok, har hon visat hur i grunden monologiska inlärningsaktiviteter kan förändras till dialogiska. Det skapar en mer interaktiv undervisning där ”vi” hittar meningen tillsammans och ser och hör oss själva genom andras ögon och röster.⁵⁷ Kärnan i det flerstämmiga klassrummet, är enligt Dysthe, att elever som vant sig vid att använda det som klasskamraterna säger och skriver, som redskap för att komma vidare, refererar till andra, kommer med andra åsikter och utvecklar dem.⁵⁸

4:4 Lärstilar

Howard Gardner, känd hjärnforskare i USA har i en rad böcker beskrivit sina teorier kring olika sätt att lära med de olika begåvningar och intelligenser som barn (och vuxna) har. Han har sett hur olika undervisningen fungerar för barnen i skolan. Till följd av det har han utvecklat en teori om multipla intelligenser (MI) där bland annat de *verbal-lingvistiska* (språkliga), *visuell-spatiala* (rumsliga), *musikalisk-rytmiska* och *kroppsliga-kinetiska* (kroppsliga) intelligenserna ingår. Totalt handlar den om åtta olika begåvningar där ingen elev är bra på allt i alla sammanhang, men där alla kan bli bra på något.⁵⁹ Hans teorier lyfter fram hur olika barn lär sig saker.⁶⁰ Under senare tid har hans forskning allt mer kommit att handla om hur människor använder sin kapacitet. Förutom intelligenserna som handlar om hur hjärnan fungerar, så använder vi också fem olika sinnen som han presenterar som viktiga för inläringen. Dessa sinnen är *disciplinsinnet* (att behärska kunskap och färdighet, disciplinerad inläring), *syntetsinnet* (att kunna prioritera), *kreativitetssinnet* (att utforska), *respektsinnet* (att uppskatta olikheter) och *etiksinnet* (att agera på ett bra sätt för samhället).⁶¹ I Pedagogiska magasinet kommenterar Gardner utvecklingen med ytterligare en betydelsefull faktor för inläring och utveckling:

Vi har lagt in en tredje faktor och det är engagemang. Utan engagemang och tro på det man gör så blir arbetet inte meningsfullt... Omgivningen är viktig och att alla fem sinnen är en del av uppväxtmiljön... förebilder, exempelvis lärare, som kan bistå med stöd, råd och coaching för att bland annat ”inskräpa disciplin” och ”frammana kreativitet”...⁶²

Rigmor Lindö, lärarutbildare vid Göteborgs universitet, har skrivit boken *Det gränslösa språkrummet*, om barns tal- och skriftspråk i didaktiskt perspektiv,⁶³ där hon diskuterar hur barn och unga kan utveckla ett rikt språk och en god kommunikativ kompetens. Hon har tagit intryck

⁵⁵ Dysthe, Olga (1996) *Det flerstämmiga klassrummet*. Lund: Studentlitteratur. s. 63.

⁵⁶ Ibid. s. 222.

⁵⁷ Ibid. s. 228.

⁵⁸ Ibid. s. 226.

⁵⁹ Lindö, Rigmor, R. (2002) *Det gränslösa språkrummet*. Lund: Studentlitteratur. s. 119.

⁶⁰ Howard Gardner, H., 1998: ”Så tänker barn”.

⁶¹ *Pedagogiska magasinet nr 3-06*: Precht, Elisabeth. ”Mänskliga sinnen att utveckla”, s 10 ff.

⁶² Ibid. s. 13.

⁶³ Lindö. s. 25 ff.

av bland andra Piagets och Vygotskijs pedagogik. Hon arbetar själv efter ett tvärvetenskapligt synsätt, en erfarenhetspedagogik kallad *whole language approach* som är en pedagogisk filosofi som grundar sig på tvärvetenskapliga forskningsresultat med inriktningar på bland annat de kognitiva, lingvistiska och didaktiska perspektiven.⁶⁴ Här finns en helhetssyn på individens språkutveckling som betonas under hela skoltiden.

Lindö vill integrera talande, läsande, skrivande och skapande med varandra. Små och stora ska kunna uttrycka sina tankar, utbyta erfarenheter, analysera, reflektera, argumentera och gestalta sina idéer och skapande verksamheter i ett gränslöst språkrum.⁶⁵ För att barn ska utveckla språket bättre, tar Lindö upp exempel som en mera sinnlig pedagogik där innehåll och form bildar en harmonisk helhet, som med "Sinnenas pedagogik" hämtat från Reggio Emiliapedagogiken. Grundaren till denna pedagogik var psykologen och pedagogen Loris Malaguzzi i Reggio Emilia i Italien.⁶⁶ Under lekfulla och skapande former får barnen i förskolan utforska omvärlden med alla sina sinnen. Malaguzzi försökte förena "förnuft med känsla och vetenskap med fantasi" där olika konstnärliga uttryckssätt kan användas som Bild, Drama, och Musik.⁶⁷ Lindö kommer också in på Gardners teorier om multipla intelligenser där hon säger att "hans teorier är omstridda men lämnar ingen oberörd".⁶⁸

4:5 Kreativitet

När vi definierar kreativitet behöver vi avgränsa det så att vi uppfattar "dess sanna form" skriver Rollo May, psykolog och filosof, en av USA:s främsta företrädare för existentiell psykologi och psykoterapi i USA. I hans klassiska bok *Modet att skapa* tar han bland annat upp frågan vad kreativitet är.⁶⁹ Kreativitet är att gå igenom en process "genom vilket något nytt skapas".⁷⁰ De sanna konstnärerna ger enligt Platon upphov till en ny verklighet när de uttrycker själva "varat", den verklighet vi har., skriver May.⁷¹

Kreativitet är också "processen att göra, skapa och ge existens".⁷² Den kreativa processen är nyskapande, menar May. Annars handlar det om att reproducera - vilket *inte* innebär samma möte med världen som det möte som sker genom konstnären med det engagemang som konstnären har när han skapar exempelvis en målning. För att vi ska uppfatta kreativitet krävs det att den som skapar handlar, gör något konkret verk, annars förblir det i det fördolda för alla runt omkring, säger May. Hans teori kring kreativitet lyder: "Kreativiteten uppstår i ett möte och måste tolkas utifrån detta möte".⁷³ Han tar konstnären Paul Cezanne (1839-1936) som exempel, som ser på ett träd på ett sätt som ingen annan gjort tidigare när han återger och målar det på duken. Konstnärens eller diktarens vision är länken mellan personen och världen, säger May:

Storheten i en tavla eller en dikt består inte i att de avbildar de ting som iakttagits eller upplevts, utan att de avbildar konstnärens eller diktarens vision som utlösts av hans möte med verkligheten.⁷⁴

Leif Strandberg, psykolog med mångårig erfarenhet av skolutveckling och lärarutbildning, betonar utifrån Vygotskijs teorier, om en praktisk pedagogik, att skapande aktiviteter måste få tid

⁶⁴ Lindö. s. 17.

⁶⁵ Ibid. s. 167-168

⁶⁶ Ibid. s. 91.

⁶⁷ Ibid. s. 91.

⁶⁸ Ibid. s. 119.

⁶⁹ May. s. 36 ff.

⁷⁰ Ibid. s. 38 ff.

⁷¹ Ibid. s. 39 ff.

⁷² Ibid. s. 39 ff.

⁷³ Ibid. s. 74.

⁷⁴ Ibid. s. 76.

och rum inom skolan.⁷⁵ Eleverna måste ”öva sig i fantasins och kreativitetens metoder” för att kunna orientera sig i en föränderlig värld och på många olika arenor. Strandberg menar, att det inte finns några särskilda tillfällen eller ämnen som lämpar sig bättre eller sämre för kreativitet.⁷⁶ Arbetslag har stora möjligheter att kombinera olika moment och ämnen på ett kreativt sätt. Författaren citerar Vygotskij ”Fantasin är grunden för varje kreativ aktivitet inom alla kulturens områden och möjliggör det konstnärliga, vetenskapliga och tekniska skapandet.”⁷⁷

Kreativitetsbegreppet har många förklaringar och definitionerna växlar mellan olika forskare. I boken *Kreativitetsteorin* visar författaren Folke Dahlqvist på några sätt att närma sig begreppet kreativitet och hänvisar till en förklaring som ges i *Pedagogisk Uppslagsbok*.⁷⁸ Där används ”kreativ”, om de individer som skapar värdefulla produkter medan andra ser det mer som ett begrepp för en skapande livshållning. För att kreativitet ska kunna uppstå, handlar det enligt Dahlqvist om att se helheter och samband och att våga se saker på ett annat sätt.⁷⁹

Dahlqvist delar in tänkandets processer i ett *konvergent* och ett *divergent* tänkande, där det första innebär endast *en* tänkbar lösning där inga andra alternativ utvecklas, medan ett divergent tänkande, leder till att flera alternativ skapas och är det som tränar fantasin och utvecklar kreativiteten.⁸⁰ Ett exempel på *konvergent* kunskap, är där frågan har endast ett svar, exempelvis när dog Karl den XII? Viss kunskap är konvergent, som i en hel del av matematik, språklig grammatik och ren faktakunskap, men Dahlqvist ifrågasätter om en så stor del av skolans lärande måste vara av konvergent typ.⁸¹ Den kunskapssyn och syn på lärande som dominerat den svenska skolan, har enligt Dahlqvist, även inneburit att de traditionella läromedlen gett *lite* träning i ett alternativt tänkande. Är det så, frågar sig Dahlqvist, att anledningen till att det reproduktiva, det konvergenta tänkandets dominans i våra klassrum, kan bero på att skolan i hög grad är en institution för kunskapsinhämtande genom förmedlingspedagogik där ”Läraren föredrar att fylla ett kärl (eleven) istället för att tända en låga”?⁸²

I *Kreativitetens filosofi* av Nils-Eric Sahlin, förklarar han kreativitet som en problemlösning, där problemen löses genom att man bryter mot de gamla invanda reglerna och skapar nya regler och strategier som är mer effektiva för lösningar.⁸³ I den filosofiska diskussion som förs genom boken, visar författaren på det faktum att svenskan saknar ett ord för den som inte är kreativ, den ”okreative”, som om jag hade möjligheter till en lösning på ett problem, men inte såg chansen, vilket gjorde att jag var okreativ.⁸⁴ Sahlin menar också att vi kan vara fulla av skaparkraft utan att fördenskull vara kreativa, det vill säga; nydanande. Vilka är kreativitetens ”bärare”, frågar sig filosofen Sahlin, med en jämförelse utifrån det platoniska problemet med sanningsvärdesbärare.⁸⁵ Miljöer kan vara kreativa, liksom en handlingskraftig person, men Sahlin poängterar, att bakom dessa handlingar finns det alltid en kreativ idé, som därmed kan ses som bärare av kreativitet. Kreativitet kräver en målinriktning. Enligt Sahlin i hans bok om kreativitetens filosofi, gäller det att ha för avsikt att lösa ett problem, han skriver: ”Slumpen kan hjälpa oss på traven, men om inte avsikten att besvara en fråga eller lösa ett problem finns där, har vi heller ingen kreativitet”.⁸⁶ Sahlin talar om vardagskreativitet, där vem som helst kan anses vara kreativ och anledningen till att kreativiteten kanske inte ens uppmärksammas är att nästan alltid, ”någon har gjort det förut”.⁸⁷

⁷⁵ Strandberg. s. 101ff.

⁷⁶ Ibid. s. 103.

⁷⁷ Ibid. s. 100.

⁷⁸ Dahlqvist, Folke (1998) *Kreativitetsteorin*. Jönköping: Brain Books. s. 39.

⁷⁹ Ibid. s. 35.

⁸⁰ Ibid. s. 44 ff.

⁸¹ Ibid. s. 9.

⁸² Ibid. s.79.

⁸³ Sahlin, Nils-Eric (2001) *Kreativitetens filosofi*. Nora: Nya Doxa. s. 28.

⁸⁴ Ibid. s. 32.

⁸⁵ Ibid. s. 54.

⁸⁶ Ibid. s. 56.

⁸⁷ Ibid. s. 110.

I en essä ”Berätta liv med media”, skriven av Else-Marie Törnberg vid Dramatiska Institutet i Stockholm, tar hon upp vikten av berättandet, det narrativa.⁸⁸ Törnberg frågar sig hur skolans dramaturgi ser ut och vilka berättelser som berättas?⁸⁹ I en fältstudie med en konfirmandgrupp, blev Else-Marie Törnbergs uppgift; att hjälpa unga människor att upptäcka Bibelberättelserna. Utifrån teaterlek och upplevelsevandringar, arbetade konfirmanderna fram en radioteater där Jesu liv gestaltades i olika scener som gjordes om till liknande situationer idag, ett arbetssätt där ungdomar sedan fick integrera berättelserna i sitt eget liv. Berättelsen, menar hon, handlar om att utveckla sin identitet och att vi idag håller på att tappa trådarna bakåt.⁹⁰ I Thörnbergs essä referera hon till Björn Skogar, docent och lärarutbildare, som även han framhåller vikten av att skolan värnar om vårt kulturarv. Det måste, hävdar Skogar, finnas ett samband mellan Svenska/Bild, Religionskunskap och Historia/Samhällskunskap.⁹¹ Språk och kultur är ouplösligt, enligt Björn Skogar, där har vi våra kulturella rötter och han hänvisar till de stora narrativa och litterära klassikerna; Bibeln, Platon, Koranen etc.

Thörnberg lyfter fram de nya medierna; film och multimedia som självklara formspråk för dagens unga som skapar möjligheter för ungdomars berättelser.⁹² Vi måste som vuxna, använda oss av musik och konstarter i skolämnen som svenska, bild och religionskunskap etc. De nya medierna ingår i ”det vidgade textbegreppet” där text är mycket mer än ord, säger hon.

I Madelene Hjorts bok om konstarter och kunskap, ifrågasätter hon om det är möjligt att eleverna i grundskolan lär om samhällets kulturella kontext, möter kulturarvet eller möter samhällets värdegrund nästan helt utan att möta de olika konstarterna?⁹³ Författaren ger en inblick i den medeltida kyrkans symboler, mässor och ritualer, där kyrkan fungerade som en folkets skola. Där var bilden, konsten, den inbyggda dramatiken i varje mässa och till och med klockans ringning, en del i kyrkans alla symboler.⁹⁴ Ett kyrkoår med sin yttre och inre dramatik, var en del av människans sätt att förstå livet och gudstron. Hjort gör en jämförelse mellan den medeltida kyrkan och dagens skola, där den förstnämnda var en kultur som var svår, näst intill omöjligt, att ställa sig utanför. Den kristna etiken skulle hjälpa de medeltida människorna att fatta de rätta besluten i livet. Skolan idag är ingen konfessionell skola, men uppdraget genom Lpf 94 vilar enligt Hjort på tänkvärda likheter med den medeltida kyrkopedagogiken; Eleverna ska idag få kunskap som utvecklar deras vetande, men även insikt i demokratins etik och arbetssätt.⁹⁵

Hjort ger en bild av den obligatoriska skolan likt ett timglas, där alla sandkorn måste passera genom glasets midja, för att efter nio år komma ut på den andra sidan och hon frågar sig vilken roll konstarterna spelar i den processen.⁹⁶ I skolan betraktas vanligtvis inte konstarterna som källor till kunskap, utan mer som verksamheter där kunskap mestadels hanteras med hjälp av tal och alfabet, skriver Hjort. I boken om konstarternas betydelse i den lärande processen, är Hjorts avstamp i den medeltida kyrkans bild- och formspråk tankeväckande. Igenkännig, minne och fantasi var här centrala moment och funktioner för dialogen i budskapet. Hjort ser kritiskt på den, enligt henne, dominerande teoretiska kunskapsförmedlingen och skriver:

Ordet kunde inte ensam som kommunikatör klara av den stora uppgiften att förmedla det kristna budskapen. Men år 2001 innebär skolans uppgift att i huvudsak med språkets hjälp klara av uppgiften att kommunicera centrala värden, ämneskunskaper, kulturarv och att skapa engagemang och förståelse för det demokratiska samhället.⁹⁷

⁸⁸ Törnberg, Essä. (2004) ”Berätta liv med media”. Stockholm: Dramatiska Institutet.

⁸⁹ Ibid. s. 8.

⁹⁰ Ibid. s. 3.

⁹¹ Ibid. s. 4.

⁹² Ibid. s.5.

⁹³ Hjort, Madeleine (2001) *Konstarter och kunskap*. Stockholm: Carlsson Bokförlag. s. 114.

⁹⁴ Ibid. s. 31 ff.

⁹⁵ Ibid. s. 35.

⁹⁶ Ibid. s. 10.

⁹⁷ Ibid. s. 59 ff.

Konstarna representerar olika formspråk, skriver Hjort. Om vi kopplar ihop det med de multipla intelligenserna och Howard Gardners mångsidiga intelligensbegrepp och till berättartraditionen som en naturlig form av kommunikation, så kan hela den mänskliga förmågan användas i processen till att ge kunskap liv.⁹⁸ Hjort visar på att kulturarvet finns omnämnt i Lpf 94. Skolan sägs ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola ”har utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud”, ”Kan utveckla och använda kunskaper och erfarenheter i så många olika uttrycksformer som möjligt”.⁹⁹ Den sista, något vaga formuleringen ur läroplanen, jämförs av Hjort med betydligt tyngre formuleringar för målen i svenska och matematik där det uttrycks på följande vis: ”Behärskar det svenska språket och [...] behärskar grundläggande matematiskt tänkande och kan tillämpa det i vardagslivet”.¹⁰⁰ Det finns inte ett språk eller ett alfabet genom vilket människan kan utforska världen, slår Madelene Hjort fast i sin bok om konstens betydelse för kunskapsprocessen och lärandet. Musik, dans bild och teater etc. både bildar och kommunicerar kunskap, skriver Hjort och hänvisar till filosofen Immanuel Kant som menar på att människan har en skyldighet mot sig själv, nämligen att utveckla sina talanger.¹⁰¹

5. YRKESETIK

I *Lärares yrkesetik* beskrivs hur eleverna alltid ska bemötas med respekt och skyddas mot kränkningar och trakasserier.¹⁰² Förutom den grundläggande respekten för eleven ska också eleven och dennes lärande vara i centrum.

5:1 Yrkesetik och det lärande mötet

Yrkesetik förklaras av Collste i *Inledning till etiken*, som de värden som den specifika yrkesgruppen har att realisera, en slags hederskodex. För att realisera detta, måste de ha förvärvat vissa kunskaper och färdigheter och måste även ha nått en moralisk mognad.¹⁰³ Collste beskriver grundläggande aspekter inom etikens område och hur vår människosyn påverkar våra handlingar.¹⁰⁴ I Lärarförbundets bok om lärarprofessionalism skriver Colnerud om de yrkesetiska aspekterna på läraryrket, då lärare dagligen ställs inför en mängd valsituationer av etiska aspekter.¹⁰⁵ Yrkesetik förklaras av Colnerud som ”de etiska normer som ligger bakom sådana moraliska ställningstaganden som man som yrkesutövar avkrävs i sitt utövande av yrket”.¹⁰⁶ Lärarkåren saknar en uttalad professionalisering och gemensamma normer, vilket innebär att de saknar ett gemensamt normsystem när de ställs inför etiska överväganden och får göra som de tycker.¹⁰⁷ Colnerud jämför med andra etablerade professioner som läkare och advokater, som har en utarbetad yrkesetik och regelverk att följa. Detta saknas för lärare och därmed även den vägledande funktion som det har för yrkesutövarna, skriver Colnerud.

Sträng och Dimenäs, menar att mötet mellan lärare och elever kan fungera som en reflekterande utvärdering. I sin bok *Det lärande mötet*, talar författarna om hur den sociala gemenskapen, tilliten och en ömsesidig respekt för de som ingår i själva mötet, utgör själva

⁹⁸ Hjort. s. 134.

⁹⁹ Ibid. s. 113.

¹⁰⁰ Ibid. s.113

¹⁰¹ Ibid. s 135.

¹⁰² <http://www.lf.se/>; *Lärares yrkesetik*. Stockholm: Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund

¹⁰³ Collste, Göran (1996) *Inledning till etiken*. Lund: Studentlitteratur. S. 92.

¹⁰⁴ Ibid. s. 26.

¹⁰⁵ Colnerud, Gunnel (1995) *Lärarprofessionalism*. Stockholm: Lärarförbundet. S. 63

¹⁰⁶ Ibid. s.64.

¹⁰⁷ Ibid. s 63.

grunden för den mötesplats som uppstår.¹⁰⁸ Ett av våra grundläggande livsvillkor är enligt författarna, att kunna lära sig. Utbildning är en mötesplats där individer möts med stora förväntningar från både samhället, individen själv. Kamrater och kollegor har sina förväntningar på den mötesplats som uppstår i skolans värld. Innehållet i kunskapen bör, som författarna beskriver det, vara kvalificerat för mötet, så att eleverna tycker det är intressant, att de kan återkoppla till andra erfarenheter och att de blir intresserade och engagerade.¹⁰⁹

5:2 Betygsättandets etik

Att utbyta erfarenheter, diskutera och pröva tankegångar med kollegor samt se vad som ger bäst respons och resultat i arbetet med eleverna, är en del av utvecklingen på skolan. Det innebär ibland svåra etiska beslut och då är det viktigt att det finns en god yrkesetik i botten.

Författaren Roger Fjellström har skrivit om ”Betygsättandets etik” i Skolverkets publikation *Att bedömas eller döma*. Där diskuterar han hur betyg kan användas för att mäta *prestationer*.¹¹⁰ Alternativet är att använda betygen som *instrument* för att förverkliga målen i kursen för eleven. Han säger att elever reagerar olika på framgång och motgång, på bra och dåliga betyg. Kravet är att lärare ska vara sakliga och rättvisa när betygen sätts. Kunskapskraven med läroplanens *uppnåendemål* präglar idag skolans arbete medan fostran som ingår i läroplanens *strävansmål* har lägre dignitet. Men skulle fostran få ett större utrymme så kunde skolans värdegrund med solidaritet, rättskänsla, tolerans och ansvarstagande få mer plats, fortsätter Fjellström

Olof Franck, lektor och docent vid Uppsala universitet, skriver om etiken kring betygssättning i antologin *Etik i princip och praktik*, där han betonar att det är viktigt att sätta betyg på det eleven faktiskt gjort, inte på hon/han som person.¹¹¹ Det viktiga är att varje lärare ser människan bakom varje elev. Betyg kan både vara ett hinder och ge möjligheter. Men kunskapsprocessen är lika viktig som slutprodukten där resultatet mäts och värderas, menar Franck, och skriver att:

Betygskriterierna är inte några heliga facit där normerna är en gång för alla givna. Sådana kriterier är – och måste alltid vara föremål för tolkning... så bör de tolkas med stor varsamhet.¹¹²

Lars Lindström, professor på Lärarhögskolan i Stockholm, skriver om ”Portföljmetodik i estetiska ämnen” om bild och musik.¹¹³ Han refererar till England där det pågår studier kring vilka kompetenser som gör det möjligt för människor att förstå och uttrycka sig inom olika konstarter. En forskargrupp ledd av Howard Gardner har beskrivit dessa förmågor hos barn och ungdomar, vilket sedan omsatts till insikter i skolans värld.¹¹⁴ Hans forskning visar att lärandet sker i en process som också ska finnas med i bedömningen tillsammans med slutprodukten. Studierna som sker i ett forskningsprogram, ”Arts PROPEL” (under Howard Gardners ledning) – i bland annat bildämnet, visar fördelarna med att ställa samman arbetena i en portfölj.¹¹⁵ *Portföljmetodiken* lär bland annat eleverna att värdet av att arbeta med ett verk och att arbeta om samma verk och tränga in i ett konstnärligt problem. Det innebär att eleverna tränas i att bli medvetna om sin utveckling som konstnärer, sin personliga utveckling och att de kan söka kunskap på egen hand. Portföljerna/studierna får ett bredare perspektiv där elevernas bilder sätts in i ett större sammanhang. Processen är inte klar innan redovisningen har genomförts med

¹⁰⁸ Sträng, Monica & Dimenäs, Jörgen (2000) *Det lärande mötet*. Lund: Studentlitteratur. s.18

¹⁰⁹ Ibid. s.35.

¹¹⁰ Fjellström, Roger ”Betygsättandets etik.” Andersson, I. H. (2002) *Bedömas eller dömas*. Stockholm: Skolverket. s.77 ff.

¹¹¹ Nordenfalk, Katta Red. (2004) *Etik i princip & praktik*. Stockholm: Lärarförbundet. s. 52. s.57.

¹¹² Ibid. s. 57.

¹¹³ Lindström, Lars & Lindberg, Viveca. Red. (2005). *Pedagogisk bedömning - Om att dokumentera , bedöma och utveckla kunskap*. Stockholm: HLS förlag. s. 159 ff.

¹¹⁴ Se kapitel 4:4 om Lärstilar.

¹¹⁵ Lindström & Lindberg. s. 190 ff.

diskussioner kring bilderna, enligt Lindström. Detta är en viktig del som behöver ske på ett lärande sätt, för både lärare och elever.

6. LÄROPLAN OCH KURSPLAN

Skolans verksamhet vilar på Läroplanen, Lpf 94 för de frivilliga skolformerna. Vi har i vår fältstudie på två gymnasieskolor, inriktat oss på ämnena Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap. Varje ämne har sina mål att sträva mot och mål att uppnå som utgår från värdegrunden i läroplanen. Här presenteras en sammanfattning av dessa mål för respektive ämne.

6:1 Läroplanen, Lpf 94

I Läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94, beskrivs de grundläggande värden och de demokratiska värderingar som skolan ska arbeta för.¹¹⁶ Skolan ska enligt läroplanen, förmedla vikten av människolivets okränkbarhet, varje individs frihet och integritet, alla människors lika värde och visa solidaritet med de svaga och utsatta. Skolan har till uppgift att ”låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet”.¹¹⁷ Skolan skall även främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse och verka för ett internationellt identitetsperspektiv. Undervisningen ska vara saklig och allsidig och anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska bedrivas ”i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar”. Läroplanen lyfter fram behovet av ett gränsöverskridande mellan olika yrkesområden, utifrån den utveckling som sker i yrkeslivet, vilket ställer krav på både arbetsformer och organisation. I läroplanen läggs stor vikt vid ”Mål att uppnå” och efter ett avslutat program inom gymnasieskolan, är det skolans ansvar att eleven har uppnått en rad mål i läroplanen – bland annat att ”kunna delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv” och att eleven ”har förmåga att kritiskt granska och bedöma, det eleven ser, hör och läser...”¹¹⁸

Här nämns även vikten av att alla elever ”kan hämta stimulans ur estetiskt skapande och kulturella upplevelser”, något som vi i vår studie kommer att granska närmare: Ges denna möjlighet till eleverna, att välja inom de olika inriktningarna inom Estetisk verksamhet? När det gäller målen är det främst strävansmålen, de mål som anger inriktningen på skolans arbete och en önskad kvalitetsutveckling, som vi tagit fasta på i läroplanen när det gäller eleverna i Bild och Estetisk verksamhet. Det är de mål som tydligt anknyter till uppnåendemålen. I Lpf 94 står det också att eleven ska få möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar och möjlighet att reflektera över erfarenheter.¹¹⁹

6:2 Kursplan i Bild

Bild finns som 150- och 200-poängskurs på gymnasiet. Det är de elever som går 150-poängskursen som är med i vår undersökning. I ämnesbeskrivningen på Skolverkets hemsida presenteras Bild och form på följande sätt:

Utbildningen i ämnet bild och form syftar till att ge kunskaper om bild- och formområdets uttrycksmöjligheter... Ämnet syftar även till att utveckla kreativitet, konstnärligt skapande och ett analytiskt tänkande inom bild- och formområdet.¹²⁰

¹¹⁶ <http://www.skolverket.se/sb/d/468>; Skolverket, Lpf 94, s. 3.

¹¹⁷ Ibid. s. 3.

¹¹⁸ Ibid. s. 10-11.

¹¹⁹ Ibid. s. 9

¹²⁰ <http://www.skolverket.se/sb/d/437>; Skolverket, Gymnasiewebben, kursplanen för Estetisk verksamhet s. 1.

I kursplanen talas om den mångfald och de bilder som finns i samhället där olika medier för fram sina budskap och påverkar oss genom bilder och symboler. Det finns därför behov av att kunna analysera och tolka bild- och formområdets olika funktioner i dagens samhälle. Kursen Bild 150 poäng, är en fortsättning på ”Bild och Form”, 50 poäng och består av teoretiska och praktiska kunskaper i bildförståelse och bildframställning. Ämnet är ett tillvalsämne, ett ”individuellt val”.

6:3 Kursplan Estetisk verksamhet

Estetisk verksamhet är ett kärnämne och är värt 50 poäng. På skolan ges kursen när eleverna går i andra eller tredje klass på gymnasiet. Estetisk verksamhet kan ha flera inriktningar som dans, musik eller bild, där bildinriktningen finns med i vår undersökning. I ämnesbeskrivningen står:

Utbildningen i ämnet estetisk verksamhet syftar till att utveckla och stimulera elevens kreativitet och lust att använda estetiska uttrycksmedel för att uttrycka tankar, känslor och handlingar. Ämnet syftar även till att väcka intresse och förståelse av kultur och skapande verksamhet i ett vidare perspektiv.¹²¹

Mål som eleven ska ha uppnått efter avslutad kurs är enligt kursplanen att ”kunna uttrycka tankar eller idéer med något estetiskt uttrycksmedel” samt att ”kunna reflektera över och diskutera sitt eget skapande, ha kunskap om olika konstnärliga uttryck och företeelser”.¹²²

6:4 Kursplan i Religionskunskap

Ämnet är uppdelat i två kurser; A- och B- kurs. Religionskunskap A. är en kärnämneskurs, motsvarande 50 poäng. De etiska och moraliska frågorna betonas under kursen, liksom människors olika livstolkningar. Ämnet syftar till att ”ge möjligheter att reflektera över existentiella och etiska frågor ur olika perspektiv. Ämnet ska även ”ge kunskaper om trons innehåll och traditioner inom olika religioner och andra livsåskådningar och skapa medvetenhet om att begrepp, kunskaper och analysredskap behövs för att kunna värdera och ta ställning”.¹²³ Utbildningen ger därmed fördjupade kunskaper samt ökad förståelse för människor med olika religioner och livsåskådningar. Ur de mål som eleven ska ha uppnått i kursplanen nämns att kunna beskriva hur religionen tar sig uttryck i människors sätt att tänka och handla. Eleven ska även ”känna till kristendomens och några andra världsreligioners och andra livsåskådningars grundläggande uttrycksformer, tro och idéer”. Eleven ska ”kunna reflektera över andra människors olika sätt att tänka om liv, tro och etik” men även förstå sig själv: ”... förstå vad de egna värderingarna betyder för självuppfattningen och för hur man uppfattar människor i sin omgivning”. Mål att sträva mot är följande, enligt läroplanen för Religionsämnet:

Skolan skall i sin undervisning i religionskunskap sträva efter att eleven utvecklar sin personliga hållning i livs- och moralfrågor på grundval av kunskaper om olika traditioner och med respekt för grundläggande mänskliga rättigheter, fördjupar sin förmåga att reflektera över och argumentera kring existentiella frågor som rör tro, etik och livsåskådning...¹²⁴

Läroplanen lyfter alltså fram både den egna förståelsen för sin personliga hållning i livs- och moralfrågor, liksom att ”utveckla insikter” i andra livsåskådningar.

¹²¹ <http://www.skolverket.se/sb/d/437>; Skolverket, Gymnasiewebben, kursplanen för Bild, s. 1.

¹²² Ibid. Kursplanen för Bild, s. 1

¹²³ Ibid. Kursplanen för Religionskunskap, s. 1.

¹²⁴ Ibid. Kursplanen för Religionskunskap, s. 1.

7. RESULTAT OCH ANALYS AV OBSERVATIONERNA

Här kommer en resultatredovisning av observationerna klass A-F. Därefter följer en analys av observationerna samt en kort sammanfattning. Alla namn är fingerade.

7:1 Resultatredovisning av observationer klass A-F

Vi har hösten 2007 observerat sex klasser på två gymnasieskolor i Mellansverige - två lektioner per klass under fyra veckor. Det var klass A-B Estetisk verksamhet (50 p), klass C Bild (150 och klasserna D-F Religionskunskap A (50 p). De estetiska ämnena representerar den praktiska undervisningen och religionskunskap representerar den teoretiska undervisningen. Kurserna på 50 p går över en termin, den längre bildkursen sträcker sig över tre terminer. Några bilder från observationerna visar arbetet på lektionerna. Bilderna intill klass E är tagna vid ett annat tillfälle.

Klass A – Estetisk verksamhet

Observationstillfälle 1: Klassen ska redovisa ett besök på en konstutställning där de fått plocka ut bilder för analys. Uppgiften har skapat en del funderingar i klassen. Det är 15 elever totalt i klassen från flera olika yrkesinriktade program. Idag är 13 elever på plats i bildsalen, varav tre killar.

Lektionen börjar med att läraren *Aida* (fingerat) sitter vid ett av borden tillsammans med eleverna och pratar med dem om uppgiften. Hon förklarar vilka frågor de behöver kunna besvara till uppgiften och motiverar varför den ska genomföras, den ingår i kursplanen. Flera elever deklarerar att de inte vill redovisa muntligt inför gruppen – de vill hellre redovisa enskilt med läraren eller skriva. Detta val har eleverna och det är OK. Läraren pratar vidare en stund om symboler eleverna kan hitta i bilder, vad de kan tänkas betyda. Hon undrar sen vad eleverna tyckte var bra eller dåligt med bilderna de studerat. En del elever redovisar därefter sina bilder med korta beskrivningar och tolkningar inför klassen. Några har bilder att visa upp så att de lättare kan förklara vad de sett. Några elever gör en muntlig beskrivning av bilder han/hon sett. De som inte vill redovisa inför klassen gör det senare enskilt med läraren, medan övriga arbetar med sina uppgifter. Innan det enskilda arbetat kommer igång får elever ytterligare en analysuppgift av en valfri bild som ska redovisas muntligt eller skriftligt nästa lektion veckan därpå.

Merparten av klassen fortsätter därefter som planerat med sina uppgifter - att teckna, göra koppar eller figurer i lera, färdigställa skulpturer m.m. En elev målar på en skulptur i lättbetong medan andra tar fram böcker och letar upp bilder att teckna av. De elever som vill redovisa enskilt går med *Aida* till ett utrymme utanför klassrummet. Där får de berätta om bilder de valt, beskriva och göra en tolkning av dem. När de fastnar eller blir tveksamma, stöttar *Aida* genom olika ledande frågor för att de lättare ska kunna berätta vad de ser i bilderna. Ungefär hälften av eleverna har redovisat muntligt i någon form när lektionen är slut.

Observationstillfälle 2: *Aida* återkopplar till förra lektionen. Flera elever ska göra sina muntliga redovisningar, några är klara eller nästan klara med sina skriftliga bildanalyser. Redovisningarna gör eleverna nu dels utifrån bilder från utställningen, dels från andra uppgiften om en valfri bild för analys. De som är klara kommer snabbt igång med andra projekt där de målar, tecknar t.ex. ”Manga” (ett speciellt sätt att teckna som har sina rötter i Japan), andra arbetar vidare med lera, några experimenterar med akvarellfärger...

Aktiviteten är hög på lektionen och tiden knapp för att hinna hjälpa eleverna. Många behöver hjälp av läraren eller någon att bolla sina idéer med. Inte förrän efter en kort fikarast, som ligger mitt i lektionen, så blir tempot lugnare. *Aida* som sett lite stressad ut ett tag konstaterar efter lektionen att det var ovanligt rörigt i början, men att det sedan blev lugnare.

Klass B – Estetisk verksamhet

Observationstillfälle 1: Lektionen startar i bildsalen efter lunch. Flera elever är på plats redan innan lektionen startar och har börjat med sina projekt. Det är tio elever i klassen, varav de flesta kommer från olika yrkesinriktade program – klassen består av enbart flickor och alla är på plats.

Starten är flexibel. Det betyder att eleverna kommer in i klassrummet, prickas av efter hand av läraren och anmäler sig mera formellt om de kommer för sent. Läraren *Boel* (fingerat) tar kontakt med eleverna, en efter en, utan någon speciell introduktion av lektionen. Flera av eleverna har varit borta på praktik och har nu ett antal uppgifter de behöver göra klara för att de ska klara kursen. Det är flera olika uppgifter som ska genomföras - alla finns på papper med korta instruktioner. Det kan handla om att göra exempelvis ett föremål i lera i någon teknik som exempelvis kavling (där lera kavlas ut, delarna skärs sedan ut och fogas samman). En annan uppgift är att göra en tredimensionell bild genom att exempelvis rita ett eller flera hus, ett landskap eller liknande.

Några elever ska arbeta med uppgiften med lera och går till ett speciellt arbetsbord avsett för detta. Efter en stund kommer Boel bort till dem och hjälper dem att komma igång – hon visar hur de ska arbeta, hur de kan göra exempelvis en kopp med kavlingsteknik efter någon av de skisser de själva gjort. En elev har satt sig ner vid ett bord för att måla en drake, en skulptur som hon tidigare har gjort i lera.

Andra elever sitter och arbetar med bilder på hus tecknade med olika perspektiv. Det är noga nedtecknade bilder som sen färgläggs innan de är klara. Alternativet är att måla en bild med färgperspektiv (exempelvis ljusa diffusa färger längst bort och skarpare mörka eller klara färger längst fram) för att skapa ett djup i bilderna.

Stämningen är lugn. Boel pendlar mellan eleverna och hjälper dem att lösa sina uppgifter.

Några elever arbetar med en namnuppgift där färg och form ska bli en helhet. Bilden kan vara föreställande eller abstrakt. Bilden får gärna innehålla symboler för att visa exempelvis vad personen med namn har för intressen. I en pärm intill lärarens skrivbord finns avfotograferade elevarbeten, som fungerar som idébank för lärare och elever.

Under lektionen blir Boel stående vid en skrivare som inte vill fungera. Papperen som skrivs ut är randiga och helt eller delvis utan färg. När lektionen är slut har ändå alla elever fått hjälp med sina projekt.

Observationstillfälle 2: Lektionen börjar lika lugnt som föregående vecka. Denna gång är två elever frånvarande. Övriga elever glider in efter hand i klassrummet och börjar arbeta med sina uppgifter.

En elev från Estetiska programmet påbörjar ett mera tidskrävande projekt, en akvarellbild med en skogsbild som förebild. Hon använder sig av färgperspektivet när hon målar. Hon är noggrann med detaljerna och tar tid på sig

Flera elever håller på med skålar eller muggar i lera, andra fortsätter med sina bilder av hus i olika perspektiv. Boel kommer med tips som att lägga en duk under leran som ska kavlas ut, för att det inte ska fastna i bordet. En efter en radas föremålen upp på hyllorna för att torka innan bränning. En elev fortsätter med att glasera sin skål – den ska dekoreras färdigt och sedan brännas.

Läraren fortsätter att ge eleverna individuellt stöd för att de ska kunna lösa sina uppgifter inom rimlig tid. Genom väggen hörs musik från musiksalen - trummor och andra instrument. Så småningom tystnar ljuden och det blir lugnare.

Lektionen avslutas på samma sätt som den började, eleverna glider ut en efter en från bildsalen. De har alla haft kontakt med läraren och fått hjälp och goda råd vid behov.

Klass C – Bild

Observationstillfälle 1: Det är morgon och en lite dämpad stämning i klassrummet, alla elever ser trötta ut. Klassen består av elva elever, varav tio flickor. De flesta eleverna går på studieinriktade program, men någon kommer också från andra program, som det estetiska programmet.

Läraren Cecilia (fingerat) introducerar lektionen genom att visa några bilder av konstnären Roy Lichtenstein i form av lösa blad med bilder. Intill står utrustning, en kanon, där det finns möjlighet att gå ut på Internet för att visa fler bilder. Kanonen förblir dock orörd och rullar efter en stund ut ur klassrummet med en annan lärare. (Tanken var att de skulle se flera bilder via nätet men apparaten var bokad så de hann inte göra detta, berättar Cecilia efteråt när jag frågar varför hon inte använde utrustningen.) Uppgiften för dagen är att göra sin egen bild med inspiration av Lichtenstein. Han tillhör en riktning inom konsten som kallas popkonst, en konströrelse som uppstod i mitten av 1950-talet i London, berättar läraren. Hon fortsätter att berätta kort om vem Lichtenstein var och relaterar sedan vidare till hans bilder inför uppgiften de ska göra. De ska skapa en bild i Lichtensteins stil som ser ut som en serietidning, men det ska vara en allvarlig bild med ett fåtal färger i stil med konstnärens bilder.

Samtidigt har eleverna en annan uppgift som ska lämnas in, en konsthistorisk uppsats. Efter inledningen fortsätter därför flera av eleverna ner till datasalen för att färdigställa uppsatsen de arbetar med. Kvar blir ett fåtal elever.

En av eleverna i bildsalen sätter sig vid en av datorerna och börjar söka efter bilder på webben till den nya bilduppgiften. Hon hittar ett foto som hon efter viss bearbetning (med hjälp av läraren) skriver ut för att ha som förebild till sin egen bild. Bilden är utmanande till sitt innehåll, enkel till sin karaktär och möjlig att överföra till seriebild i Lichtensteins anda.

Nere i datasalen har de flesta eleverna samlats för att skriva färdigt sina arbeten. De har med sig böcker och sitter enskilt eller två och två (vid var sin dator). Vid sidan av datorerna ligger en eller flera konsthistoriska böcker som är underlag för arbetet de gör. Annan information hittar de på Internet.

I slutet av lektionen återsamlas hela klassen med återkoppling till läraren. De får information om att de ska på studiebesök och se en utställning kommande vecka.

Observationstillfälle 2: Det är samling direkt utanför utställningshallen denna lektion. En väletablerad svensk konstnär har en unik utställning som eleverna ska se under ledning av en guide. Färdtiden till och från utställningen räknas av från lektionen för att eleverna ska hinna till och från övriga lektioner. En av eleverna kommer ca 10 minuter sent.

Guiden berättar om konstnärens arbete med en stor textilapplikation som ställts ut. Hon berättar om historien bakom och om hur bilderna kan tolkas. Guidningen tar ca 45 minuter. Den ger många intryck med många bilder att fundera kring och mycket information att bearbeta för eleverna. Därefter får eleverna se en film om konstnären och hans arbete med verket.

När hela guidningen är slut tar Cecilia med eleverna och ser på andra bilder som inte ingick i guidturen. Var och en av eleverna får komma med reflektioner kring konstnärens bilder - vad de fastnar för i bilderna, vad de tycker om eller inte tycker om.

Eleverna får därefter möjlighet att se ett magasin intill utställningshallen där ett antal tavlor och andra verk förvaras. Det blir en tur "bakom kulisserna" innan besöket så småningom avslutas. Sista stunden innan återfärd till skolan får eleverna med sig förstudier av verken samt konstlitteratur.

Klass D – Religion

Observationstillfälle 1: Vi besöker årskurs 3 på Samhällsvetenskapliga programmet som har en tidig morgonlektion med Religionskunskap A. Det är 31 elever i klassen, varav 23 flickor. Det är en etniskt ganska homogen grupp med endast ett fåtal elever med invandrarbakgrund.

Dagens lektion inleds av läraren *Daniel* (fingerat) med ett läxförhör om islam. Han ställer frågor direkt till eleverna. De räcker inte upp handen när de svarar vilket ger en känsla av dialog där läraren tydligt håller i samtalet. Många av svaren blir korta en- och två-ords svar. En fråga lyder: ”Vad är den heliga skriften inom Islam? ”, och då svarar eleven: ”Koranen”.

Läraren kommer sedan in på det politiska läget i Irak och frågar om någon kan beskriva problematiken. En elev förklarar bakgrunden utifrån Saddam Husseins politik. Dialogen på lektionen är tydlig och seriös där samhällsperspektivet finns med i religionsämnet och där de andra eleverna lyssnar aktivt till både läraren och sina kamraters svar. En elev med islamsk bakgrund får flera frågor av läraren, som tar in elevens personliga erfarenhet av islam. Klassen lyssnar mycket noga då han läser trosbekännelsen på arabiska. Vid flera tillfällen vänder läraren sig mot eleven och söker hans bekräftande på att han uppfattat rätt om religionen islam. En tjej frågar rakt ut om han inte skulle kunna ha en egen lektion och berätta om islam. Det skulle vara bättre och mycket mer intressant än att läsa i boken, tycker hon.

Lektionen går vidare och samtalet kommer in på både Teodicéproblemet, monoteismen och olika syn på människor. Eleverna är uppmärksamma och det förefaller som de allra flesta är med. De lyssnar och deltar aktivt genom att svara på frågorna. Det blir inga större diskussioner eller utlägg. Några ser märkbart trötta ut denna morgon.

När läraren delar ut nya instuderingsuppgifter passar eleverna på att sträcka på sig och småprata. Ett rättat prov ska delas ut. En del elever har inte gjort provet och de lämnar klassrummet för att jobba på egen hand medan läraren går igenom provet med klassen. Alla dyker ner i texten för att se hur de lyckats. Några beklagar sig högljutt över saker de glömt, andra ser mer nöjda ut. En tjej suckar skämtsamt: ”Pappa blir så grymt besviken, *Via Dolorosa*? Du läser ju spanska”. Provets resultat diskuteras då *Daniel* tycker att de svarat fel på saker som varit jämförelsevis enkla frågor. Det är en öppen och hjärtlig stämning mellan elever och lärare, där han säger vad han tycker om deras prestation; att den är okej, att de kunde ha presterat bättre på de frågorna.

Observationstillfälle 2: Klassen är skärpt denna morgon när den träffar läraren *Daniel*. Det är samma rutiner som förra veckan med läxförhör. Islam är fortfarande aktuellt. Klassen fortsätter diskutera koranen och jämför islam med kristendomen.

Daniel konstaterar att både islam och kristendomen är monoteistiska religioner där de troende bara har en gud. Detta leder vidare till olika betydelser av namn inom religionerna och sedan vidare till berättelsen om Muhammeds liv. Budskapet för dagen var att det är viktigt att veta att det finns olika tolkningar av en och samma religion och att det kan finnas olika skäl till detta. Tolkningarna kan bero på olika ekonomiska eller sociala villkor för de människor som är troende, men också på medias information kring vad religionerna står för. Det är viktigt att alla är medvetna om att tolkningarna kan vara olika, säger *Daniel*.

Läraren fångar klassen med sitt sätt att berätta och när lektionen avslutas har många elever deltagit i diskussionen i klassrummet. Livsfrågorna som ingår i ämnet ser ut att engagera eleverna.

Klass E – Religion

Observationstillfälle 1: Det första intrycket av klassen i klassrummet är att det är en ganska stökig stämning. Det finns ett fåtal tjejer och ett antal bullrande killar. Många har sina kepsar på sig. Några väger på stolar, vänder sig om för att prata med varandra, eller ser ut att allmänt störa någon kompis. Skolan har gjort en sammanslagning av Industri- respektive Hotell- och restaurangprogrammet för A-kursen i Religionskunskap. Klassen består nu av 14 killar och fem tjejer. Det är en lyckad kombination, enligt läraren *Erika* (fingerat), då det blir en blandning i det annars så mansdominerade industriprogrammet.

Fyra elever sitter på ena sidan i klassrummet för sig själva. De går hotell- och restaurangprogrammet och är, enligt läraren, de mer studiemotiverade. De skriver och är ganska koncentrerade. De läser Religionskunskap A under höstterminen i årskurs 3, uppdelat på fyra lektioner i veckan.

Yrkesprogrammen jobbar i kortare pass och med ett mindre ämnesstoff.

Längst bak sitter några killar och en tjej på bakre raden och småpratar. De lyssnar till de andra och liksom iakttar. En rycker av och gömmer någons mössa på skoj, en annan vänder bänken upp och ned, allt med små skratt och glimten i ögat. Stämningen är snäll och god och närvaron är hög. De här eleverna verkar vilja vara i skolan. Här träffas eleverna även om det råkar vara lektioner som de måste vara på. Intresset för ett teoretiskt ämne som religion, förefaller svagt och man raljerar friskt med religiösa facktermer som gudar och andliga företeelser.

Lektionen börjar med att läraren lämnar ut ett läxförhör. Eleverna får förklara olika företeelser som *Theravada* (den äldsta skolan inom Buddhismen), *bönekvarnar* (en mekanisk anordning för heliga ord, mantran, inom tibetansk Buddhism, kan även vara flaggor) och *meditation*. Korta svar, ibland bara med ett ord, dominerar dialogen mellan lärare och elever i klassrummet. Skämten är många och läraren har stor förståelse och tolerans för sina elever. Ett gillande och en god kontakt finns helt tydligt mellan läraren och ungdomarna. Detta är elever som troligen är mer vana vid att bli avvisade och betraktade som ”jobbiga”. En kille säger rakt ut att det är han som är Buddha och tar tag i löst skinn runt sin mage. De andra skrattar. En tjej utropar frågande vad det är för skillnad på en sekt och en religion, och snart har samtalet kommit in på Jehovas Vittnen och deras metod att knacka dörr. En pratsam kille, som allt verkar kretsa kring i mitten av klassrummet, berättar att han fick besök av dem: ”De frågade efter min mamma, men jag sa att hon var död och sen har de aldrig kommit tillbaka”.

Många har glömt både bok och penna, vilket gör lektionen ytterligare förvirrad, många var inställda på att se en film. Efter genomgången frågar några om de får sluta? Läraren skriver tydligt och stort, vilka sidor de skall läsa inför provet, alla har en tydlig respekt för allvaret i att kunskaperna testas för ett betyg. De kommer att börja se film redan nästa dag, men eftersom lektionerna är endast 60 minuter långa kommer långfilmen ”Little Buddha” ta upp större delen av nästa vecka. Några påminns om att lämna in sina uppgifter, en kille säger att han aldrig har haft en bok men läraren menar att han har kvitterat ut den: ”Oh, fan, då har jag tappat den”, säger han.

Observationstillfälle 2: Detta blev en snabb observation då eleverna fick arbeta på egen hand. Vi hann dela ut enkäten som hörde till examensarbetet, men inte mycket mera.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att arbetsmiljön i de estetiska ämnena i klassrummen gav intryck av att ge en mer kreativ och lugn miljö än i religionskunskap. Aktiviteter med skolarbete i ämnet föreföll också vara högre i de estetiska ämnena än i Religionskunskap. Samtidigt blev eleverna emellanåt starkt engagerade i diskussioner i Religionskunskap A.

7:3 Analys av observationer

Huvudintrycket utifrån vår studie är att eleverna har en positiv inställning till vad de får göra på lektionerna. I de estetiska ämnena är stämningen i klassrummen ofta lugn och harmonisk – ibland rörig eftersom många aktiviteter är på gång samtidigt. Det påverkar både dialogen i klassrummet och det praktiska arbetet. Att sitta och arbeta med händerna verkade ha en lugnande verkan på de flesta elever i de estetiska ämnena. Samtidigt kunde det variera hur pass engagerade och intresserade eleverna verkade vara. Det vi såg i klassrummen var att de flesta eleverna i Estetisk verksamhet och att alla i Bild var engagerade. Något som är en påverkande faktor är att Estetisk verksamhet är ett obligatoriskt ämne, ett kärnämne, och inte en valbar kurs som Bild.¹²⁵

I Religionskunskap, som också är ett kärnämne, är det tydligt att det handlar om att lägga ner ett mera traditionellt arbete på studierna med katederundervisning, läxförhör och prov för att få ett bra resultat.¹²⁶ I samhällsklassen är det en hög koncentration och studietempot betydligt högre jämfört med yrkesklasserna. Klassrumsmiljön på de yrkesinriktade programmen är emellanåt stökig och ”pratig”, men ändå råder en slags hjärtlighet trots en ganska tuff jargong.

I estetisk verksamhet och bild är klassrummet präglad av en kreativ atmosfär och vi tolkade elevernas synliga engagemang som att de också tyckte ämnena var kreativa. De hade många olika projekt att arbeta med och fick tänka ut egna lösningar på uppgifterna i hög grad och i vissa fall välja olika uttryckssätt för att lösa en uppgift rörande t.ex. perspektiv. Musik fanns med emellanåt i bakgrunden när de arbetade. Uppgifterna kunde variera.

I Estetisk verksamhet arbetade eleverna med allt från lera och måleri till att skulptera. Vi tolkar det vi såg och hörde under observationerna som att det var bra med denna bredd – det fanns alltid något eleverna hittade som de var intresserade av att arbeta vidare med. Här utvecklade de sitt sätt att uttrycka sig på. I Bild fanns engagemang och målmedvetenhet i arbetet bland eleverna. Här handlade det inte längre om flera olika uttryckssätt utan att skapa två- dimensionella bilder. Detta var i sig en utmaning för eleverna. Det ska också noteras att bildklassen, klass C, arbetade målinriktat i de allra flesta fall medan det i klasserna A och B, i Estetisk verksamhet, ibland fanns en större splittring i intresset för ämnet.

Kreativiteten i religionsundervisningen kan vara svårare att se, då det traditionella arbetssättet dominerade med läraren vid katedern eller vandrande runt i samtal med eleverna. Instuderingsfrågor var vanliga i två av klasserna i vår undersökning. Exempel på nyskapande grupparbeten var då eleverna i klass F fick skapa en ny religion - en uppgift där de använde sig av bilder och symboler. När dessa symboler skrevs på vita tavlan och blev en utgångspunkt för diskussion ser vi hur en bild kan påverka dialogen i klassrummet. Klass F använde också musik i början av en av lektionerna, vilket hade en lugnande effekt på eleverna. Det gav också utrymme för tankar och reflektioner.

7:3 Sammanfattning

Huvudintrycket utifrån vår studie är att eleverna har en positiv inställning till vad de får göra på lektionerna. Vi såg att de flesta eleverna i Estetisk verksamhet och att alla i Bild var engagerade. Något som är en påverkande faktor är att Estetisk verksamhet är ett obligatoriskt ämne, ett kärnämne, och inte en valbar kurs som Bild. I Religionskunskap, som också är ett kärnämne, är det tydligt att det handlar om att lägga ner ett mera traditionellt arbete på studierna med katederundervisning, läxförhör och prov. Nyskapande var det då eleverna i klass F fick skapa en ny religion med bilder och symboler. När dessa symboler skrevs på vita tavlan och blev en utgångspunkt för diskussion ser vi hur bilder kan påverka dialogen i klassrummet.

¹²⁵ <http://www.skolverket.se/sb/d/437>; Skolverket, Gymnasiewebben, kursplanen för Estetisk verksamhet respektive Bild, s. 1.

¹²⁶ Ibid. kursplanen för Religionskunskap, s 1.

8. RESULTAT OCH ANALYS AV ENKÄTERNA

Vi har delat upp resultaten och analyserna av enkäterna i två delar. Den *första* delen fokuserar på fråga 1-7 med fasta svarsalternativ - där det också ingår öppna svarsalternativ med möjlighet för eleverna att motivera sina svar. Svaren redovisas i form av cirkeldiagram och stapeldiagram, men går alla under rubriken "Figur". Exakta siffror finns redovisade i sifvertabeller.¹²⁷

Den *andra* delen fokuserar på fråga 8-13 med enbart öppna svarsalternativ.

Efter resultatpresentationen följer en analys av samtliga frågor.

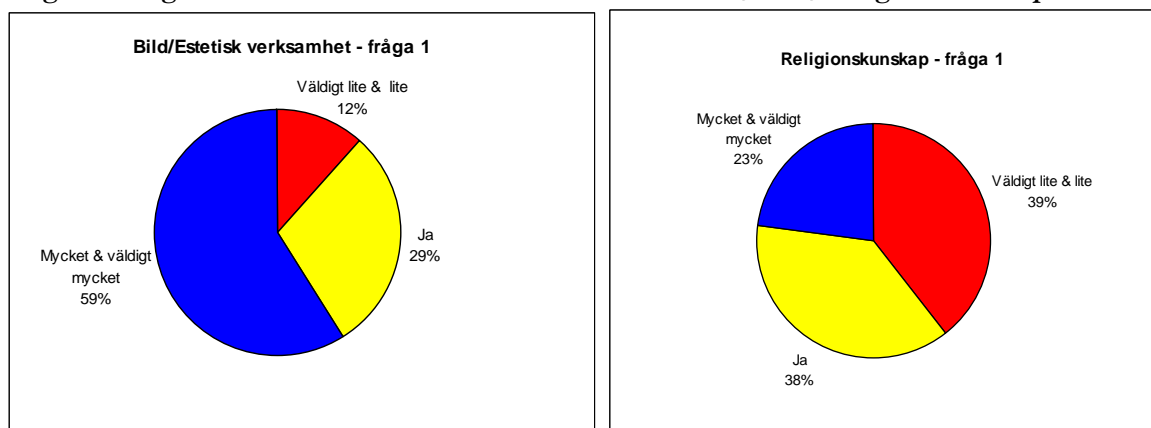
8:1 Enkät svar fråga 1-7 räknat i procent

Av eleverna i Estetisk verksamhet, Bild samt Religionskunskap har totalt 95 elever deltagit i enkäten av 107 möjliga. Av dessa tillhörde 34 elever de estetiska ämnena och 71 elever religionsämnet. Klassernas svar har fördelat sig på svaren: "Väldigt lite, Lite, Ja, Mycket" och "Väldigt mycket". Svaren vi kommenterat nedan ligger utanför Ja-svaren.

Våra nyckelfrågor i enkäterna handlade om elevernas intresse, engagemang och även deras syn på kreativitet i det egna ämnet.¹²⁸ En jämförelse mellan de estetiska ämnena och religionsämnet i resultatredovisningen visar en tydligare bild av elevernas uppfattningar.

Vi har tydliggjort elevernas åsikter genom att föra ihop svaren "Väldigt lite" och "Lite" samt "Mycket" och "Väldigt mycket". Vi ville själva dock ha dessa fem olika varianter på svar i undersökningen för att se skillnaderna på graderingar i elevernas svar.¹²⁹

Figur 1: Fråga 1 - Är du intresserad av Estetisk verksamhet/Bild/Religionskunskap som ämne?

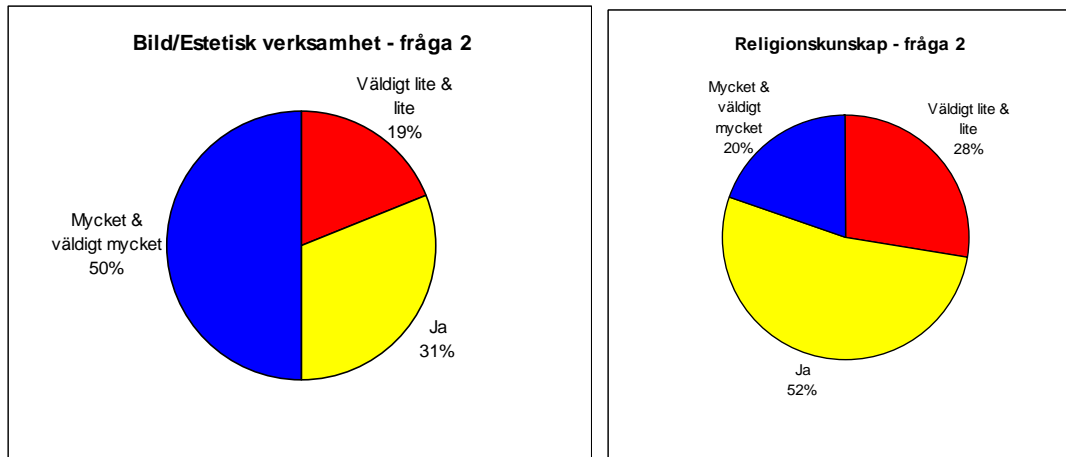

Fråga 1: I vår undersökning ser vi att det finns en markant skillnad i intresse för ämnena. Det finns ett generellt stort intresse för de estetiska ämnena från 59 procent av eleverna, jämfört med religion där motsvarande siffra är 23 procent. De elever som har ett litet intresse för sitt ämne är 12 procent av eleverna som läser estetiska ämnen och är 39 procent av eleverna som läser religionsämnet.

¹²⁷ Se Bilaga 7 och bilaga 8

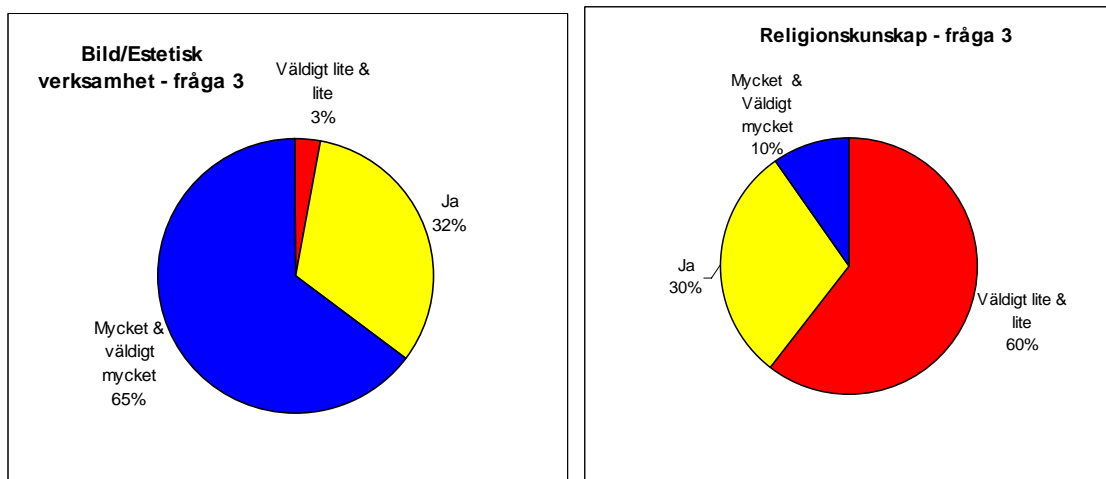
¹²⁸ Ibid.

Figur 2: Fråga 2 - Känner du engagemang för att göra dina uppgifter i Estetisk verksamhet/Bild/Religionskunskap?

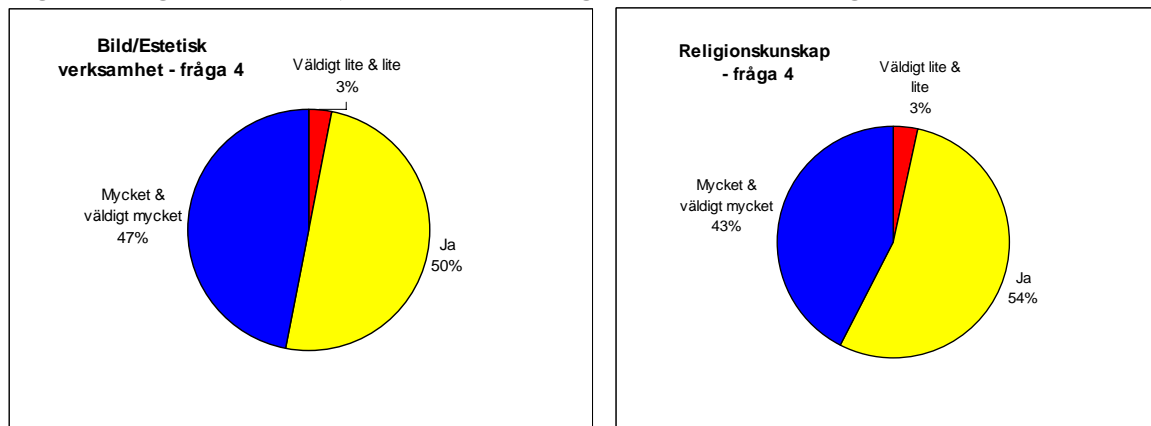
Fråga 2: Engagemanget för de estetiska ämnen är tydligt då 50 procent svarar att de är mycket eller väldigt mycket, engagerade i Estetisk verksamhet respektive Bild. Av enkäternas siffror framgår att främsta intresset och engagemanget finns i Bild framför Estetisk verksamhet. I Religionskunskap, känner endast 20 procent mycket eller väldigt mycket engagemang för ämnet, där drygt hälften har ett medelmåttigt engagemang för sina uppgifter i ämnet. Samtidigt känner en majoritet, 75 procent, ändå ett engagemang för att göra sina uppgifter i religionsämnet.

Figur 3: Fråga 3 - Uppfattar du Estetisk verksamhet/Bild/Religionskunskap som ett kreativt ämne?

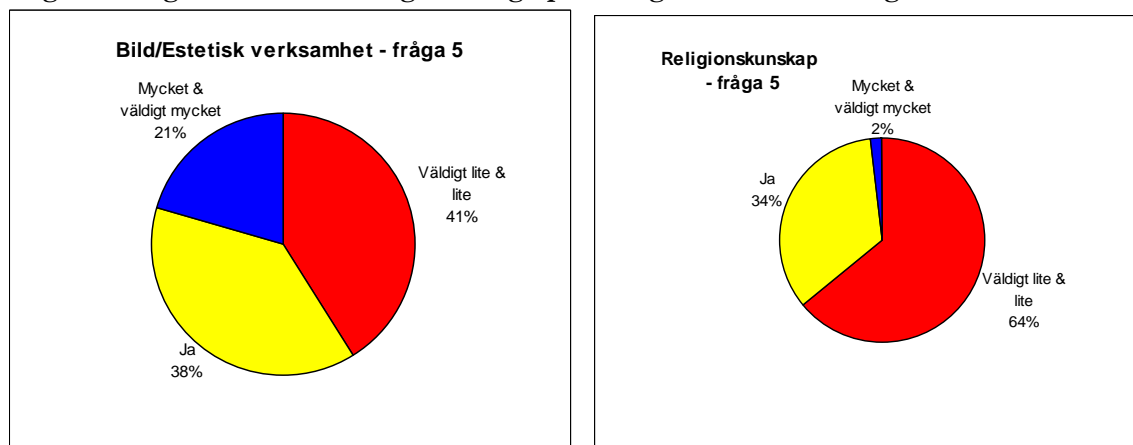
Fråga 3: Som förväntat, utifrån den generella bilden vi ofta har av Estetisk verksamhet och Bild som kreativa ämnen, så anser 65 procent av dessa elever att det i hög grad är – mycket eller väldigt mycket - kreativa ämnen. Jämför vi med religionseleverna är motsvarande siffra 10 procent, vilket är en avsevärd skillnad i attityd till ämnet. Endast 3 procent av eleverna i de estetiska ämnena ansåg att de hade ett litet intresse för sina ämnen.

Figur 4: Fråga 4 - Är du nöjd med undervisningen som den är upplagd?

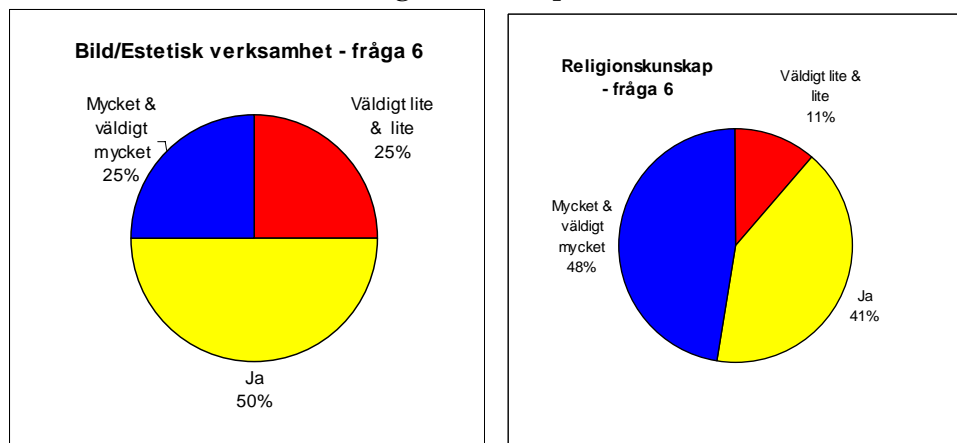
Fråga 4: Trots att eleverna i de estetiska ämnena och Religionskunskap, uppfattar sina ämnen så olika vad det gäller intresse, engagemang och kreativitet, är skillnaden i svaren på denna fråga knappt märkbara. I de estetiska ämnena var 47 procent av eleverna mycket eller väldigt mycket nöjda med undervisningen. Motsvarande siffra är 42 procent av religionseleverna är motsvarande nöjda. Det kan också noteras att siffrorna för lite eller väldigt lite nöjda är 3 procent för eleverna inom de estetiska ämnena och 4 procent för eleverna i Religionskunskap.

Figur 5: Fråga 5 - Känner du dig delaktig i planeringen av undervisningen?

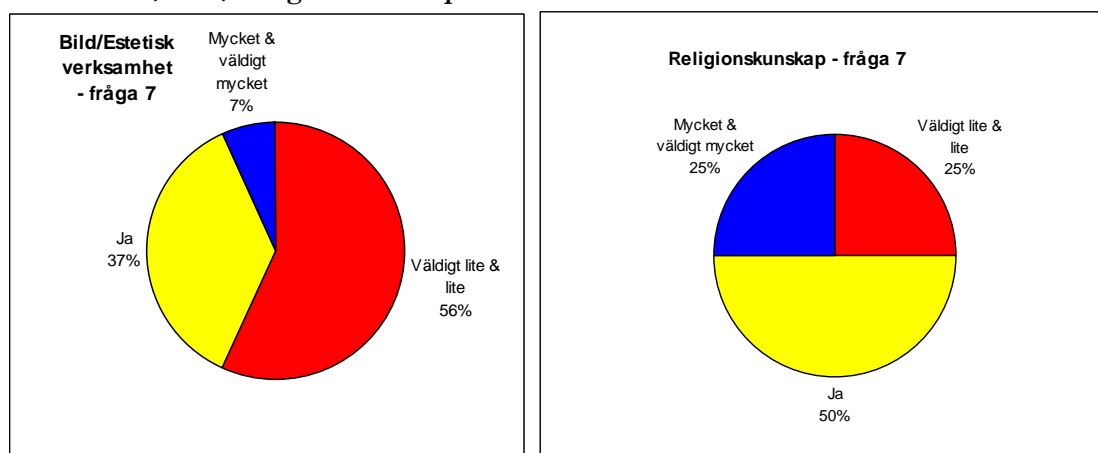
Fråga 5: Många elever i alla klasser upplever att de är lite eller väldigt lite delaktiga i undervisningen. Siffran bland eleverna i de estetiska ämnena är 41 procent och hela 64 procent i religionsämnet. I andra änden av skalan känner sig eleverna i de estetiska ämnena i högre grad delaktiga – mycket eller väldigt mycket – bland 21 procent av eleverna. Eleverna i religionsklasserna är mer negativa där endast 2 procent anser att de är mycket delaktiga i planeringen av undervisningen.

Figur 6: Fråga 6 - Är betygen viktiga för din motivation att göra ett bra resultat i Estetisk verksamhet/Bild/Religionskunskap?

Fråga 6: I de estetiska ämnena anser 25 procent att betygen är mycket eller väldigt mycket viktiga för deras motivation i ämnena medan det i religionsklasserna är motsvarande 47 procent av eleverna där betygen har stor betydelse för deras motivation i ämnet. Vi kan notera att eleverna i Bild inte alls har kryssat i dessa alternativ, utan som högst svarat Ja på frågan. Det är tydligt att religionsämnet som är ett teoretiskt kärnämne är mycket viktigt för betyget. Motsatsen - att betygen är lite eller väldigt lite viktiga för motivationen – ansåg 25 procent av eleverna i de estetiska ämnena och 11 procent av eleverna i religionsämnet.

Figur 7: Fråga 7 - Är betygen viktiga för att du ska känna dig engagerad i Estetisk verksamhet/Bild/Religionskunskap?

Fråga 7: Ser vi på betygens betydelse för elevernas engagemang i de estetiska ämnena så har de en märkbart liten betydelse för deras engagemang, det anser 55 procent. Endast 6 procent anser att betygen mycket eller väldigt mycket påverkar deras engagemang. Av religionseleverna är motsvarande siffra 25 procent som inte bryr sig märkbart om betygen för sitt engagemang medan 25 procent anser att betygen är viktiga eller mycket viktiga för engagemanget i ämnet.

Sammanfattningsvis visar svaren i procent att intresse, engagemang och kreativitet i de estetiska klasserna är stort för de estetiska ämnena, medan motsatt bild framträder i Religionskunskap. Många kände liten eller mycket lite delaktighet i planeringen i båda ämnena. Betygen var viktiga för motivationen i religionsämnet och motsatsen i de estetiska ämnena. Samtidigt var de flesta nöjda med undervisningen som det är i båda ämnena.

8:2 Enkät svar fråga 1-7 räknat på antal elever

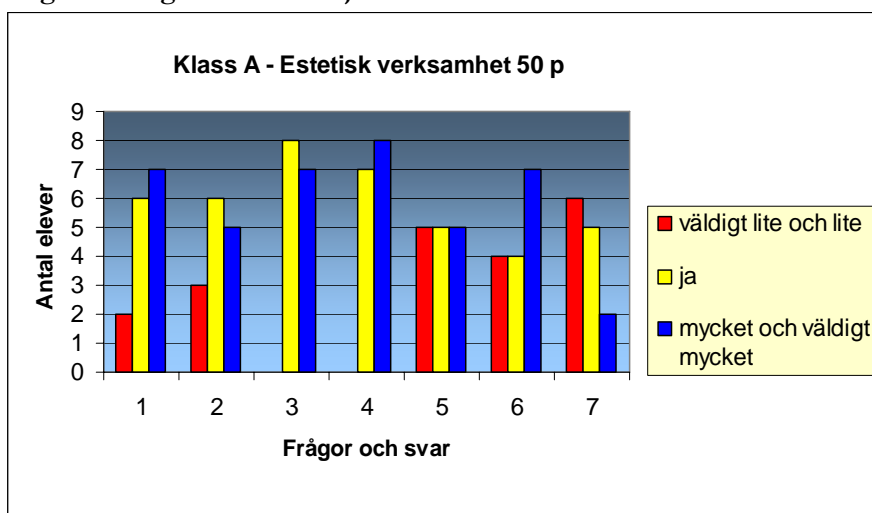
Av eleverna i Estetisk verksamhet, Bild samt Religionskunskap var det alltså totalt 95 elever som deltog i enkäten av 107 möjliga. Av dessa tillhörde 34 elever de estetiska ämnena och 71 elever religionsämnet. Det bör här **observeras** att antalet svar som redovisas i stapeldiagrammen kan misstolkas eftersom totala antalet elever skiljer sig åt – se antal elever till vänster i diagrammen.

Resultatet baserar sig på följande frågor där de hade möjligt att motivera sina svar:

1. Är du intresserad av bild/estetisk verksamhet/religion som ämne?
2. Känner du engagemang för att göra dina uppgifter i bild/estetisk verksamhet/religion?
3. Uppfattar du bild/estetisk verksamhet/religion som ett kreativt ämne?
4. Är du nöjd med undervisningen som den är upplagd?
5. Känner du dig delaktig i planeringen av undervisningen?
6. Är betygen viktiga för din motivation att göra ett bra resultat i bild/estetisk verksamhet/religion?
7. Är betygen viktiga för att du ska känna dig engagerad i bild/estetisk verksamhet/religion?

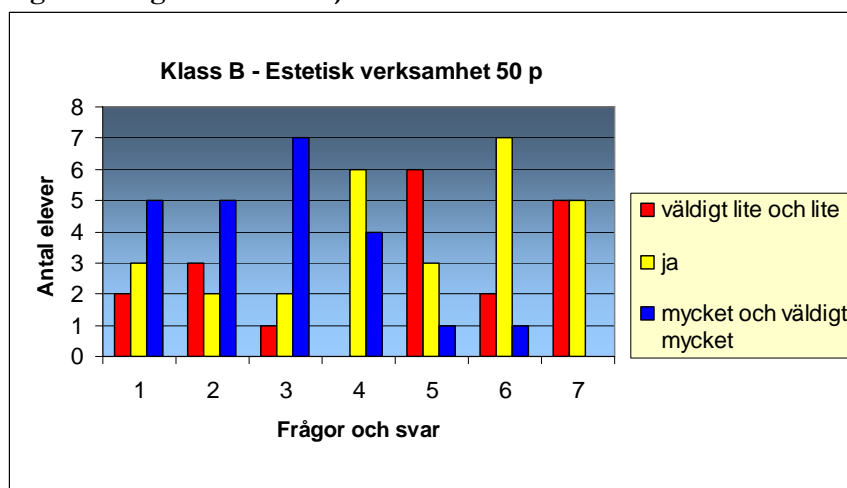
Även här har vi förenklas svaren i redovisningen till en tregradig skala där elevernas åsikter har tydliggjorts genom att föra ihop svaren "Väldigt lite" och "Lite" samt "Mycket" och "Väldigt mycket". Nyckelfrågor i enkäterna var elevernas intresse, engagemang och även syn på kreativiteten i det egna ämnet. Förenklingen i redovisningen är för att på bästa möjliga vis kunna jämföra resultaten i de olika klasserna, följa upp detta i analysen och den avslutande diskussionen.

Figur 8: Frågorna 1-7 med jämförelser mellan svaren i Klass A

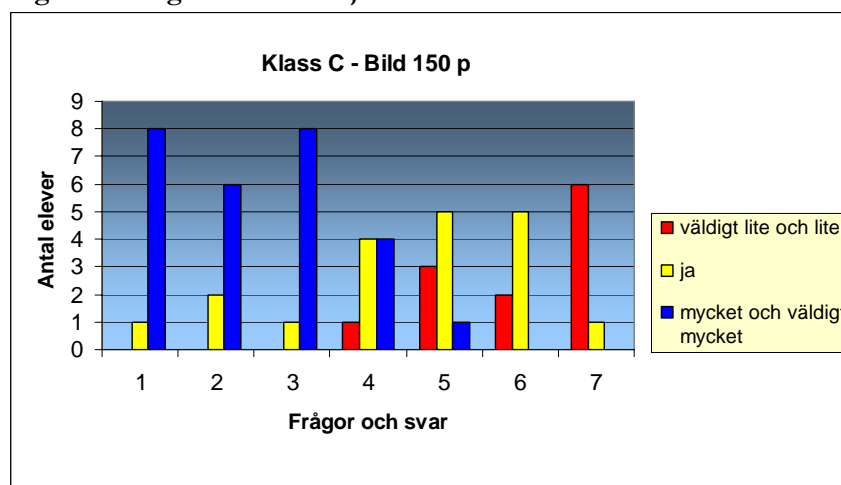
Klass A: Klassen består av 15 elever. Samtliga svarade på enkäten. På den första nyckelfrågan om intresse för ämnet svarade två personer att de var väldigt lite intresserade (stapel 1), sex personer var intresserade och sju personer var mycket eller väldigt mycket intresserade av estetisk verksamhet. Motiveringarna till svaren varierade mellan att estetisk verksamhet var något som "jag älskar" alternativt "inte är så intresserad av". På frågan om engagemang (stapel 2) svarade eleverna på samtliga alternativ med en övervikt åt det positiva hållet. På frågan om betygens betydelse för motivationen (stapel 6-7) fanns samma breda spridning i svaren - med ett fåtal motivationer som "jag vet mina begränsningar" alternativt "jag gör alltid mitt bästa". Samtliga elever uppfattar estetisk verksamhet som ett kreativt ämne.

Figur 9: Frågorna 1-7 med jämförelser i svaren i Klass B

Klass B: Klassen består av *tio elever* och samtliga svarade på enkäten. På frågan om intresse för ämnet (stapel 1) svarade de flesta att de hade någon form av intresse för ämnet. Motiveringarna varierade mellan att estetisk verksamhet var någon som ”inte min grej” alternativt ”roligaste ämnet i skolan”. De flesta elever känner någon form av engagemang för ämnet (stapel 2), samtidigt svarade ingen av elev att de var mycket lite engagerade¹³⁰. På frågan om betygen är viktiga för engagemanget (stapel 7) svarade hälften av eleverna att de inte såg betygen som nödvändiga för sitt engagemang. Den andra hälften ansåg att betygen hade viss betydelse (Ja-svar). De flesta elever uppfattar estetisk verksamhet som ett kreativt ämne.

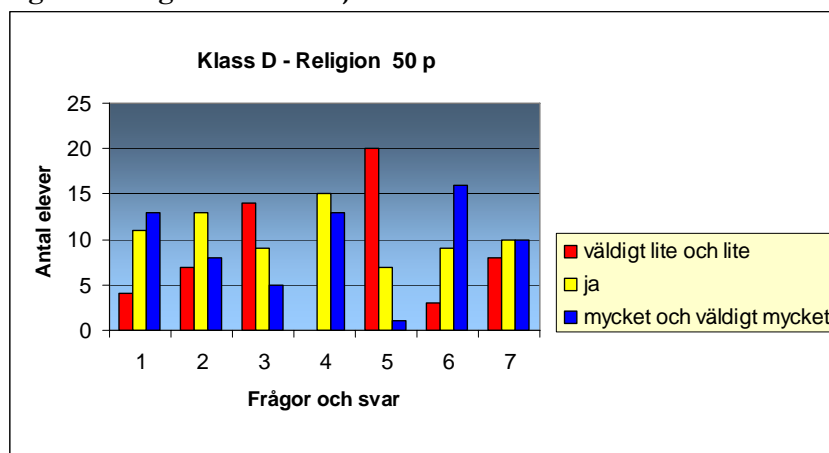
Figur 10: Frågorna 1-7 med jämförelser i svaren i Klass C

Klass C: Klassen består av *elva elever*. Alla elever utom två svarade på enkäten. På frågan om intresse för ämnet svarade samtliga elever att de var intresserade, mycket eller väldigt mycket intresserade av bild. Motiveringarna till svaren var bland annat att det var ”roligt”, ”kreativt”, ”kul” och att ”det skiljer sig från andra ämnen”. På frågan om de känner engagemang svarade eleverna (stapel 2) nästan alla elever att de har ett starkt engagemang. Motiveringarna löd att det var roligt, att ämnet är ”praktiskt skapande” och innehåller lite teori. På frågan om motivation och engagemang på grund av betygen (stapel 6-7) svarade eleverna generellt att betygen hade en viss betydelse men att engagemanget finns där i alla fall. Alla elever uppfattar bild som ett kreativt ämne (stapel 3).

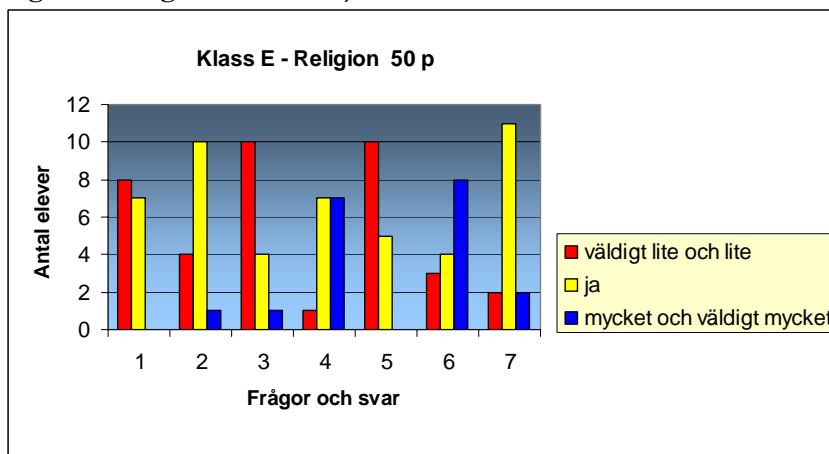
¹³⁰ Se sifvertabell bilaga 8

Figur 11: Frågorna 1-7 med jämförelser mellan svaren i Klass D

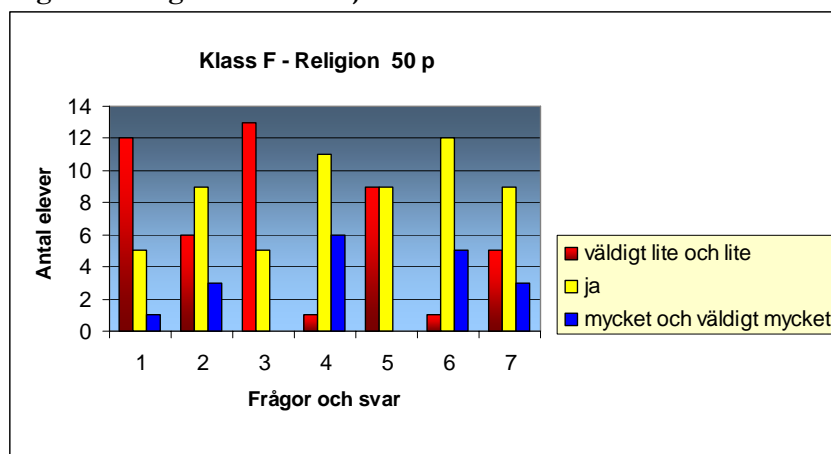
Klass D: Klassen består av totalt 31 elever. Alla utom tre elever svarade på enkäten. Samhällsprogrammet, ett teoretiskt program, visar i resultaten av enkätundersökningen en mycket positiv bild av hur eleverna ser på religionsämnet. Eleverna har ett klart intresse av ämnet, där endast fyra elever av 28 svarande har ett lågt intresse för religion (stapel 1). Majoriteten känner engagemang för att göra sina uppgifter (stapel 2). De är också starkt motiverade för att få ett bra betyg (stapel 6). Ämnet är inte speciellt kreativt svarar majoriteten (stapel 3). Delaktighet i planering och upplägg av undervisningen är det väldigt lite eller lite av (stapel 5). Elevernas skriver att de inte anser det speciellt nödvändigt att var med i upplägget av en kurs som ändå är så pass komprimerad. Samtliga är nöjda eller mycket nöjda med undervisningen.

Figur 12: Frågorna 1-7 med jämförelser mellan svaren i Klass E

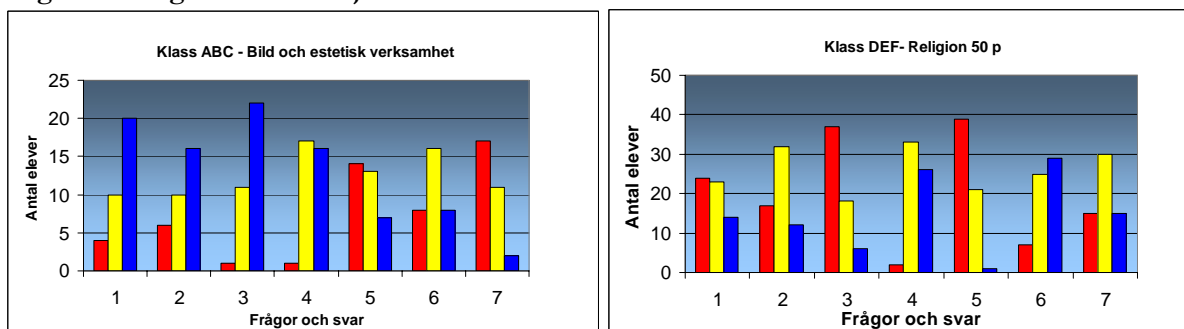
Klass E: Klassen består av totalt 20 elever, fem elever svarade inte på enkäten. Det är en sammanslagning av flera klasser från hotell- och restaurangprogrammet och industriprogrammet, både yrkesinriktade och praktiska program. Här har över hälften av eleverna svarat att de har ett litet eller mycket litet intresse för ämnet (stapel 1). Engagemanget för att delta i undervisningen tycks ändå relativt stort och en stor majoritet är nöjda eller mycket nöjda med undervisningen. Betygen är mycket (och väldigt mycket) viktiga för motivationen för ämnet. Betygen gör också att eleverna har ett ökat engagemang för skolarbetet (tabell 6-7). Religion ses dock inte som ett kreativt ämne (tabell 3) och eleverna anser inte att de är delaktiga i planeringen av undervisningen. Detta är inte heller en nödvändighet, skriver några elever i sina motivationer.

Figur 13: Frågorna 1-7 med jämförelser mellan svaren i Klass F

Klass F: Klassen består av 20 elever, alla utom två elever svarade på enkäten. Med i klassen är elever från byggnadsprogrammet. Här är bilden av elevsvaren ganska negativ när det gäller inställningen och intresse till ämnet religion (stapel 1). En klar majoritet har ett lågt eller väldigt lågt intresse för religionskunskap. De känner däremot ett engagemang för att göra sina uppgifter och är nöjda eller mycket nöjda med den undervisning de får (stapel 4). Betygen är viktiga här i byggnadsklassen både när det gäller främst motivation (stapel 6), men även för engagemanget (stapel 7). Delaktigheten i planeringen av undervisningen är låg - eleverna kommenterar i detta i sina motiveringar med att de lämnar över till läraren till stor del. Ämnet ses av de allra flesta inte som kreativt (stapel 3).

Figur 14: Frågorna 1-7 med jämförelser mellan svaren i klasserna ABC och DEF

Klass ABC och DEF: Sammanfattningsvis, om vi slår ihop de estetiska klasserna och jämför med religionsklasserna ser vi tydligt att det är skillnad i inställning till hur eleverna ser på sina ämnen. Intresset och engagemanget för det egna ämnet är större i de estetiska klasserna än i religionsklasserna. Samtidigt är motivationen för ämnet på grund av betyget större i religionsklasserna än i de estetiska klasserna. Den sammanlagda bilden för de estetiska ämnena visar höga mörka staplar för intresse, engagemang och kreativitet (stapel 1-3, klass ABC) där svaren alltså är att eleverna är mycket och väldigt mycket intresserade och engagerade, samt ser ämnena som mycket kreativa. Eleverna som läser Religionskunskap motiveras främst av att få bra betyg (stapel 6, klass DEF). Samtliga elever i alla klasser är nöjda med undervisningen, trots allt (stapel 4, klass ABC och DEF).

8:3 Enkät svar fråga 8 – 13

Bland eleverna i de estetiska ämnena Estetisk verksamhet, Bild samt Religionskunskap får vi i följdfrågorna i enkäterna mer detaljerade svar om hur eleverna ser på sina ämnen och hur viktiga ämnena är för dem. De har också fått svara på vad de tycker är bäst respektive sämst med sina ämnen. Frågorna i sin helhet såg ut som följer:

8. Vad är det bästa med bild/estetisk verksamhet/religion för dig?
9. Vad är det sämsta med bild/estetisk verksamhet/religion för dig?
10. Är det något du saknar i bild/estetisk verksamhet/religion?
11. Har du förslag på vad som kan göra undervisningen mera engagerande i bild/estetisk verksamhet/religion?
12. Hur viktigt är det att ha ämnet bild/estetisk verksamhet/religion i skolan?
Motivera.
13. Något du vill lägga till??

Nedan följer en sammanställning av vad klasserna A-F svarade på frågorna.

Klass ABC – Estetisk verksamhet och Bild

Fråga 8: Det bästa med Estetisk verksamhet för eleverna är att t.ex. rita (fem personer), pyssla, prova olika saker som att måla och arbeta med lera, säger eleverna i klass A. ”Att få sitta och rita och göra något finns med färg, har det som ett litet intresse”, säger en annan elev i klass A. Flera elever i klass B tycker att lektionerna är avslappnande: ”Man får hålla på med det man vill”, ”vi får prova olika saker...”, ”jag tycker om att skapa” och ”det är kreativt och fritt, vi får arbeta med händerna...” säger eleverna i Klass B. Det bästa med Bild säger eleverna i klass C är att det är roligt. ”Att jag får lära mig nya tekniker”, tycker två elever är det bästa. En annan elev i klass C tycker det är bra att ”... komma ifrån pluggandet”.¹³¹

Fråga 9: Det sämsta med Estetisk verksamhet för flera elever är om de får skriva mycket: ”Att beskriva bilder”, tycker några elever i klass A är jobbigt. ”Betygen sänker mitt snitt och jag kommer inte in på högskolan på det jag vill och det suger att bli forskare och det har ingenting med att rita fint att göra...” tycker en annan elev i samma klass. ”Kursen var lite kort”, tycker flera elever i klass A. En elev i klass B säger: ”Jag vill inte ha någon Estetisk verksamhet, är inte så bra på det...” Flera elever tycker kursen är kort och tycker det är fel när de inte hinner prova allt att det är brist på tid. I klass C tycker en elev att det är jobbigt när inspirationen uteblir: ”att bara stirra på papperet”. Några andra elever i klass C tycker också tiden är för kort för att de ska hinna med....¹³²

Fråga 10: På frågan om eleverna saknar något i ämnet svarar tio personer i klass A ”Nej!”. En annan elev i klass A vill gärna prova på ”motivmålning med spruta” och en annan elev vill ha mera valfrihet. ”Teckning i blyerts och kol”, förslår en elev i klass B att de skulle få göra mera av. En elev i klass B vill ha ”roligare uppgifter”, ”vet ej”, är annars ett vanligt svar... En elev i klass C saknar undervisning i nya tekniker: ”Kanske lite av de nyare teknikerna exempelvis fotografering/grafisk bildhantering...”¹³³

¹³¹ Se bilaga 1-3 med enkäterna klass A-C.

¹³² Ibid. klass A-C.

¹³³ Ibid. klass A-C.

Fråga 11: På frågan om förslag på en mer engagerande undervisning svarar sju personer i klass A: ”Nej.” En elev i samma klass vill ”pyssla mera”, en annan vill ”måla mera”. En elev i klass A säger: ”Nej, man är inte kreativ och kan inte se vad som är fint o.s.v.... man är lite körd i kursen”. I klass B tycker en annan elev att det är ”bra som det är”. I klass C vill en elev ”... kanske gå på lite utställningar”.¹³⁴

Fråga 12: På frågan om Estetisk verksamhet är ett viktigt ämne svarar klasserna varierat – från att det inte är viktigt alls till att det är väldigt viktigt. Några i klass A säger att: ”Det är inte viktigt alls ... det kan finnas som ett val om man är duktig på det”, ”det är kul... det är ett praktiskt ämne, man får vara kreativ” och ”det kanske inte behövs”. ”Jag har ingen speciell nytta av ämnet”, säger en annan elev i klass A. Samtidigt tycker fem personer att ämnet är mycket viktigt, samt även roligt och avslappnande. En annan elev i samma klass säger: ”Mycket, eleverna kan uttrycka så mycket bara de vill. Många tror inte de kan, men alla kan, bara att ingen gör likadant. Alla har sin egen stil”, säger en annan elev i enkäten (klass A). I klass B säger en elev: ”Viktigt, eftersom de flesta lektioner är teori så har elever som tycker om det mer praktiskt arbete chans att få bra betyg.” och en annan elev i klass B svarar: ”Det känns viktigt att prova ämnen som inte handlar om läsa, skriva, räkna...”, Många poängterar att det är viktigt och bra med ett kreativt ämne. I klass C anser alla att Bild är viktigt på olika sätt. Några skriver: ”Det är en skön kontrast till andra lektioner.” och att ”ämnet motiverar en att gå till skolan”.¹³⁵ En elev i klass C skriver:

Jag är så intresserad av det. När jag får skapa (inte den teoretiska biten av ämnet) mår jag bra. Samtidigt blir det mer variation i skolan vilket gör att jag kanske får mer energi till andra ämnen. Jag kan tänka mig att fortsätta med ämnet efter gymnasiet också”, säger en elev som har stora ambitioner att göra ett bra arbete.¹³⁶

Fråga 13: Det var inte många elever som la till något på sista frågan – men här är några kommentarer: ”Jämför med idrott ... bara en del har chans till bra betyg... det borde inte vara en obligatorisk kurs”, sa en elev om Estetisk verksamhet i klass A.¹³⁷

Klass DEF - Religionskunskap

Fråga 8. Det eleverna tycker är det bästa med ämnet är, att det är ”bra att veta” och att man lär sig förstå andra kulturer och andra religioner. ”Få kunskap, ”lära sig” och ”få inblick i hur andra lever” är frekventa svar hos eleverna i samtliga religionsklasser. Skolan kan enligt en elev ge en fördjupning till mediebilderna av religioner och säger: ”Att fördjupa sig i religion istället för att höra i media. Religion är grunden för mänskligheten” säger en elev i klass D. En annan elev i samma klass uttrycker fördelarna med religionsämnet så här: ”Man lär sig förstå varför människor handlar som de gör, får en helhetssyn på samhället”. Religion kan även vara ”roligt” tycker en elev i klass E: ”Jag tycker det är roligt och så har vi roligt på lektionerna.” I klass F skriver en elev ”läraren”, vilket är en viktig anledning för ett flertal elever som svar på vad som är det bästa med ämnet och någon ser nytta av religionskunskap i sitt framtida yrke: ”Att få veta lite mer om andras religioner så man vet hur man ska möta kunder”.¹³⁸

Fråga 9. Det sämsta med ämnet utifrån elevernas enkätsvar, är allt ifrån stress, läxor, prov och ”för mycket att lära in” till ”att man måste ”lära sig ingående detaljer för att förstå”, enligt en elev i klass D. En elev i samma klass tycker att ”det kan bli segt och mycket att lära in”, en annan i

¹³⁴ Se bilaga 1-3 med enkäterna klass A-C.

¹³⁵ Ibid. klass A-C.

¹³⁶ Ibid. klass A-C.

¹³⁷ Ibid. klass A-C.

¹³⁸ Se bilaga 4-6 med enkäterna klass D-F.

klassen saknar praktiska aktiviteter som att ”hälsa på i någon kyrka”. I de yrkesinriktade klasserna, E och F, betonas Att det är ”tråkigt” och att de inte är intresserade av ämnet, vilket är det sämsta med Religionskunskap. Även att inte ha ”nytta” av det i framtiden, är en åsikt om ämnet. Den negativa inställningen till Islam som religion blir tydlig i vissa av svaren: ”Islam, Irak och de andra Talibanländerna”, ”Islam och Irak” och ”Tråkigt att prata om muslimer”, är exempel på åsikter om religionskunskapsundervisningen.¹³⁹

Fråga 10. Eleverna veckar i stort vara nöjda. Det som några nämner att de saknar är att se mer film och några vill ha mer läxor. Ett flertal elever kommer tillbaka till att de vill åka iväg och träffa människor som företräder någon kyrka eller tro. De vill göra studiebesök eller att någon kommer till skolan och berättar, som en elev i klass D säger: ”Bjuda in präster, rabbiner och predikare för andra religioner för att höra deras synpunkt.” En elev i klass F vill gå högre upp i rang: ”Prata med präster, påvar och sånt”.¹⁴⁰

Fråga 11. Många elever har inga direkta förslag, men ändå kommer det en del förslag som återfinns på listan över vad de saknar i undervisningen. Att se på film, göra studiebesök eller ta folk till skolan från olika religioner är något de tror skulle skapa ett större engagemang hos eleverna. Att göra ämnet roligare, återkommer under olika frågor i enkäten, att ”skoja till det lite” eller ”göra den mer rolig, visa konstiga och sjuka saker om religion”, säger en elev i klass F.¹⁴¹

Fråga 12. Här skiftar svaren karaktär, i stort sett utifrån vilket program eleven går på. Vikten av Religionskunskap i skolan för att få ökad förståelse, inblick i andra kulturer och en kunskap för att leva tillsammans - dominerar i samhällsklassens svar, medan eleverna på de yrkesinriktade programmen inte i samma grad ser ”nyttan” av att ha Religionskunskap. I många svar betonas att det är viktigt att ha ämnet i skolan, som en elev i klass D säger: ”Oerhört viktigt. Alla borde få lära sig, främst om sin egen och även om andras religioner”. Några andra elever i klass D skriver: ”Det gör att man har en större förståelse och alltså mindre fördomar mot andra kulturer/religioner” och att det är ”VIKTIGT! Annars kommer människor tro att alla muslimer bär burka och att alla judar är jättereligiösa. Man måste få kunskap”.¹⁴²

Att religionsämnet kan förebygga missförstånd och rasism, kommer fram i flera av svaren, som en elev i klass E skriver: ”Det är väldigt viktigt att alla får höra hur de andra religionerna är, så att folk inte missförstår religionerna.” Och i klass F svarar en elev: ”Grundskolan ger för lite religionskunskap. Det gör kanske att fler får upp ögonen för religion och kanske ändrar attityd, det vill säga byter fördomar mot kunskap”. Nyttan av Religionskunskap, ifrågasätts tydligt av många elever på yrkesprogrammen, som i klass E: ”Det känns inte som jag kommer att ha nytta av det”, eller som en elev i klass F skriver: ”Man behöver ju inte veta när ´muhammadar´ [muhammedaner, vår förkl.] ber och hur många gånger om dagen, när man snickrar.” Utifrån det yrkesval eleven redan gjort, ifrågasätts nyttan av att läsa religion av flera elever i klass F, de svarar: ”Är inte så viktigt, går bygg”, ”jag tycker jag är lika bra på att mura utan religion”. I vissa av svaren kan vi dock se en förståelse för ämnet, om än inte helt övertygande. Det är ”väl” viktigt, eller det är ”nog” viktigt finns i flera av elevsvaren och avslutningsvis en elevs tankar om religionsämnets betydelse: ”Nja för mig är det inte så viktigt, men det är hemskt intressant”, skriver en elev i klass F.¹⁴³

¹³⁹ Se bilaga 4-6 med enkäterna klass D-F.

¹⁴⁰ Ibid. klass D-F.

¹⁴¹ Ibid. klass D-F.

¹⁴² Ibid. klass D-F.

¹⁴³ Ibid. klass D-F.

8:4 Analys av enkätsvar fråga 1-7 och 8 - 13

Intresse och engagemang: De flesta elever har som förväntat både intresse och engagemang för Bild och Estetisk verksamhet - vilket bekräftas i frågorna som redovisats i cirkeldiagram i procent¹⁴⁴ och med stapeldiagram räknat på antal elever.¹⁴⁵ Eleverna i de estetiska ämnena svarar ofta att dessa ämnen är roliga, avkopplande och kreativa. Alla elever på Bild (valbar kurs) svarar att de är intresserade, engagerade och även målinriktade, de vill göra ett bra resultat. Dessa ambitioner har inte alltid eleverna på Estetisk verksamhet (obligatorisk kurs). Några elever tycker det är svårt att komma på hur de ska lösa sina uppgifter, någon enstaka är väldigt kritisk. Vi tolkar helheten som att intresse och engagemang för de estetiska ämnena är starkt hos de flesta elever som svarat på enkäten. De kopplar av och hittar andra sätt att uttrycka sig på. Det är viktigt att utveckla detta, tror vi då det ger eleverna flera ”språk” för att kunna uttrycka sig på - exempelvis i bildmediet.

I religionsklasserna är inställningen nästan den motsatta, men det är en stor skillnad i intresse och engagemang mellan de olika programmen. Jämför vi med de estetiska ämnena så är intresset anmärkningsvärt lågt hos många elever på de yrkesinriktade programmen. Eleverna uttrycker sitt ointresse för Religionskunskap där exempelvis en elev i klass F skriver: ”Orkar inte hålla på med historia om turkar och såna där”.¹⁴⁶ Bland de eleverna som läser Religionskunskap på de teoretiska programmen så visar det stora flertalet elever dock ett klart intresse för religionsämnet. En elev i klass D skriver: ”Intressant att veta vari de så kallade religiösa konflikterna grundar sig i. Ökar också förståelsen för andra kulturer”.¹⁴⁷ Det verkar vara en klass där eleverna vågar visa ett engagemang för Religionskunskap. Cirkeldiagrammen¹⁴⁸ beskriver hur olika intresset och engagemanget är för Religionskunskap jämfört med de estetiska ämnena är. Det finns dock ett starkt intresse för de existentiella frågorna som ingår i religionsämnet men kanske behöver det konkretiseras mer för att fler elever ska engagera sig. Det återkommer i de allra flesta enkäter även en önskan om ett mera konkret förhållningssätt i undervisningen – estetiska ämnen kan kanske fylla denna lucka och ge utrymme för en bredare dialog i klassrummen.

Betyg och motivation: I Estetisk verksamhet och Bild har betygen en liten betydelse för elevernas intresse och engagemang, även om en del elever som läser speciellt Estetisk verksamhet tycker att betygen ökar deras motivation för ämnet. Det kan vara viktigt för eleverna i Bild där ambitionen är högre att få bra betyg. Betygen sporrar och uppmuntrar eleverna. Men det fanns en elev på estetisk verksamhet som hade en krass syn på betygen och menade att det var *enbart* betygen som motiverade henne att gå på kursen: Eleven i klass A skriver: ”Betygen sänker mitt snitt och jag kommer inte in på högskolan på det jag vill – det suger att bli forskare och det har ingenting med att rita fint att göra...”.¹⁴⁹

I Religionskunskap har betygen har en stor betydelse för både motivation och engagemang. En elev i klass F skriver: ”Det är enbart för betyget som jag gör så gott jag kan eftersom religion inte intresserar mig”.¹⁵⁰ Flera killar på de yrkesinriktade programmen där det är lägre ambitioner uttrycker en stark motivation för att bli godkända, samtidigt som intresset för ämnet är mycket lågt. Betygen är, som vi tolkar det, den klart den dominerande faktorn för *både* motivation och engagemang. Detta gäller speciellt i klass D där det handlar ofta handlar om att få bra betyg. En elev klass D skriver: ”För att få ut så mycket som möjligt krävs engagemang.”¹⁵¹

¹⁴⁴ Se cirkeldiagrammen, figur 1-7, kapitel 8:1

¹⁴⁵ Se stapeldiagrammen, figur 8- 15, kapitel 8:2

¹⁴⁶ Se bilaga 6, klass F.

¹⁴⁷ Se bilaga 4, klass D.

¹⁴⁸ Se cirkeldiagram, figur 1-2, kapitel 8:1

¹⁴⁹ Se bilaga 1, klass A.

¹⁵⁰ Se bilaga 6, klass F.

¹⁵¹ Se bilaga 4, klass D.

Om vi jämför detta med resultaten i tabellerna¹⁵² ser vi att de allra flesta elever anser att betygen har betydelse för deras engagemang. Jämför vi dessa resultat med motsvarande tabeller med eleverna i Estetisk verksamhet finns en klart mindre koppling mellan betyg och engagemang i dessa klasser. Vi kan också se att fler elever är intresserad av ämnet.¹⁵³ I alla dessa klasser går elever på yrkesinriktade program, där intresset i de undersökta klasserna är mindre för ämnena.

Slutsatsen av detta utifrån denna studie som vi ser det är att betygen har betydelse men ämnet har större betydelse för elevernas intresse och engagemang. Här kan det ämnesintegrerade arbetssättet vara en möjlig lösning för att öka elevernas engagemang i Religionskunskap.

Kreativitet: När det gäller kreativitet svarar eleverna i de estetiska klasserna att de anser dessa ämnen vara kreativa. Detta tas kanske för självklart. Men varför är det lika väntat att många elever i Religionskunskap upplever motsatsen, att ämnet inte är kreativt. Cirkeldiagrammen visar att 60 procent faktiskt inte ser religionsämnet som kreativt medan motsatsen gäller för de estetiska ämnena. Här visar resultatet på helt olika bilder av elevernas attityder till ämnet.¹⁵⁴

Det finns också ett antal elever som studerar de estetiska ämnena som gärna vill komma med fler egna idéer i sitt arbete. De vill framförallt prova på flera uttryckssätt, vilket vi tolkar som ett behov av att utveckla sitt skapande och sin kreativitet ännu mera. Det kan också ses som ett starkt behov att få utveckla flera sätt att kommunicera med omgivningen på, en kommunikation med ord till olika estetiska uttryckssätt. Eleverna har i enkäterna också vittnat om att de uppskattar möjligheten att få uttrycka sig på flera sätt – i bild, foto, lera med mera. Några elever har också uttryckt att de uppskattar detta att slippa skriva.

Även om de allra flesta eleverna i vår undersökning inte ser Religionskunskap som ett kreativt ämne anser några elever i klass D att det är kreativt att få säga sin egen mening. Temaarbeten nämner eleverna också som exempel på kreativa uppgifter: ”Man kan ha diskussioner och göra grupparbeten”, säger en annan elev i klassen.¹⁵⁵ Film och studiebesök är andra arbetssätt som lyfts fram av eleverna. I enkätsvaren finns också flera andra förslag på vad som kan göra undervisningen mer kreativ och engagerande, att bjuda in en talare som representerar en religion för att komma närmare verkligheten, som elev i klass F föreslår.¹⁵⁶

Bäst och sämst med ämnet: Det är få saker som eleverna saknar i de estetiska ämnena i vår undersökning. Flera elever vill dock prova flera olika tekniker och många säger att de har för lite tid för arbetet. Det finns också de som avviker från gruppen, som en elev som vill ha mera valfrihet och en annan vill arbeta med sprutmålning. Flera elever efterfrågar även här fler studiebesök.¹⁵⁷ Några elever skulle helst ha velat slippa Estetisk verksamhet. De här eleverna hade svårt att hitta inspiration till vad de skulle göra eller så tyckte de själva att de inte kunde tillräckligt för att få ett bra betyg i ämnet. Det bästa med de estetiska ämnena är enligt enkäterna att få arbeta praktiskt, att få skapa och lära sig nya tekniker, att slippa skriva... Att måla, skulptera och arbeta med lera är också populärt. Det tolkar vi som att eleverna verkligen har ett behov av att skapa och uttrycka sig på olika sätt. Detta gäller i nästan alla svar vi fått i enkäterna.¹⁵⁸

Majoriteten av elever i vår studie svarar att det bästa med religionsämnet är att få veta mera om andra religioner och kulturer, att lära sig förstå andra människors tro och sätt att leva. Det som återkommer som eleverna saknar inom religionsämnet så är det att se på film. Men framförallt uttrycker de ett behov av fältstudier; att möta människor som lever och tror annorlunda, och att sätta sig in i andras liv. Något av det sämsta med religionskunskapen är enligt eleverna också att det är mycket att göra och ibland ganska svåra uppgifter. Någon anser att det är många svåra ord

¹⁵² Se stapeldiagram, figur 12-14 s. kapitel 8:2, se även bilaga 8-9, sifvertabeller.

¹⁵³ Se klass A och B, figur 8-9, kapitel 8:2.

¹⁵⁴ Se cirkeldiagram figur 3, kapitel 8:1, samt stapeldiagram figur 14, , kapitel 8:2

¹⁵⁵ Se bilaga 4, klass D.

¹⁵⁶ Se bilaga 6, klass F.

¹⁵⁷ Se bilaga 1-3, klass A-C.

¹⁵⁸ Ibid. klass A-C.

eller kan bli ”segt” och mycket att lära in. Det uppfattas som ett ganska tungt ämne, som vi tolkar elevernas svar. Många elever ser inte heller nyttan med att läsa religionskunskap. Det som är en tydlig tendens bland vissa av eleverna på de praktiska programmen är den främlingsfientlighet som lyser igenom i flera kommentarer, vilket vi såg i enkäterna. Exempelvis en elev i klass F referera till ”Islam, Irak och dom andra Talibanländerna.” Här har skolan en viktig uppgift om värdegrunden ska följas vad gäller respekt och demokrati, skolan bör ta ett krafttag mot den dolda rasismen som finns under ytan.

Hur viktiga är ämnena?: Det visade sig i enkätsvaren att många anser att Bild och även Estetisk verksamhet är viktiga ämnen. Skäl som återkommer är att de kopplar av, har roligt, får skapa och prova på nya saker. En elev i klass C säger att: ”Ämnet motiverar en att gå till skolan”.¹⁵⁹ En annan elev vittnar om att hon har ett starkt intresse för ämnet och säger att: ”Samtidigt blir det mer variation i skolan vilket gör att jag kanske får mer energi till andra ämnen. Jag kan tänka mig att fortsätta med ämnet efter gymnasiet också.”¹⁶⁰

Eleverna som läser Religionskunskap ser ”nyttan” och ”förståelsen” som viktigaste anledningarna till att studera ämnet. Elevernas svar skiftar beror på vilket program de går. Ökad förståelse, kunskap för att leva tillsammans och inblick i andra kulturer dominerar i samhällsklassen (klass D), medan eleverna på de yrkesinriktade programmen mer ser ”nyttan” av att kunna något om religion (klass E och F). En elev i klass F svarar: ”Det är ju viktigt för att det är ett kärnämne. Men för att slå i en spik behöver man fan inte kunna nå religioner.”¹⁶¹

Många elever tycker trots allt att dessa ämnen alltså viktiga på något sätt. Men de estetiska ämnena är mest för att det är roliga och avkopplande och religionsämnet för att det är nyttigt. Men här uppstår en skillnad mellan sinnen upplevelse och den förnuftsmässiga nyttan – där de estetiska ämnena engagerar mera medan det lite tråkigare religionsämnet ändå anses vara en nyttig kunskap. Här krockar två traditioner med praktik och teori men också i innehåll.

8:5 Sammanfattning

Enkäterna visar tydligt att det finns ett starkt intresse och engagemang i de estetiska ämnena bland eleverna medan intresset är mera blandat för Religionskunskap. Anledningen till olika intresse och engagemang i ämnena är bland annat chansen att eleverna får arbeta mer kreativt och praktiskt med sina händer i de estetiska ämnena. Det ser ut att vara ett behov för många elever att arbeta på detta sätt. Kreativiteten anser eleverna också är mer självklar i de estetiska ämnena. Flera elever önskar dock mera av möten med verkligheten i form av studiebesök, och eleverna i religionsämnet vill även de göra studiebesök, inbjuda olika se mera film. De flesta elever tycker att alla tre ämnen är viktiga att satsa på i skolan. Förståelsen för andras sätt att tro, är det dominerar i religionselevernas svar om vad som är viktigt med ämnet Två av dem är ju också kärnämnen, Estetisk verksamhet och Religionskunskap, vilka är med i vår undersökning. Vi tror att de estetiska ämnen skulle kunna bidra till ett större engagemang även i teoretiska ämnen som religionskunskap, det är en viktig lärdom för att få fler elever engagerade.

¹⁵⁹ Se bilaga 3, klass C

¹⁶⁰ Ibid. klass C

¹⁶¹ Se bilaga 6, klass F

9. RESULTAT OCH ANALYS AV INTERVJUERNA

Vi har träffat tolv elever, två elever från varje klass, och sex lärare, de som ansvarade för de klasser vi haft undersökt och observerat.

9:1 Intervjuer med tolv elever

Här kommer kort presentation av de elever vi intervjuade i Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap. Eleverna fick ge utförligare svar på enkätfrågorna som också var våra intervjufrågor, främst frågorna 8-13. De har fått fingerade namn för att skydda deras anonymitet. Alla intervjuer är utskrivna, vilka vi hänvisar till för varje elev nedan .

Elever i Bild och Estetisk verksamhet

Andreas går på ett yrkesinriktat program, årskurs 3. Han är mycket engagerad och motiverad till att gå på Estetisk verksamhet. Det är kul att få skapa och arbeta med händerna, säger han, som tycker att det bästa med Estetisk verksamhet är att få måla och arbeta med lera: ”Estetisk verksamhet är ett jätteviktigt ämne. Det är superviktigt! Att få jobba praktiskt med händerna, att skapa något. Det är avkopplande och jag blir glad av det.”¹⁶²

Han har det lite jobbigt med att skriva och läsa och har fått stöd för detta. För honom är det lättare och roligare med Bild och andra praktiska ämnen: ”Teorilektioner där man måste skriva ner något är lite jobbigt. Här lär man på ett annat vis”. Han har också skrivit korta texter till bilder, något som han tyckte var riktigt kul. Betygen har ingen större betydelse för motivationen till ämnet för Andreas.

Anders går på ett yrkesinriktat program, årskurs 3. Han kan inte säga hur viktigt är det att ha Estetisk verksamhet i skolan, men han tycker det är roligt att rita, skulptera och arbeta i lera:

Det var kul det vi gjorde med de stora betongblocken – det har jag aldrig gjort förut. Jag har fortsatt lite... Jag fick lite idéer! Det är kul med lite nytt! Jag kopplar bort tankarna lite grann... tar det tar det lite lugnt. Det är ett lagom tempo.¹⁶³

Han är intresserad av estetisk verksamhet som ämne. Betygen är bara *lite* viktiga för att han ska känna sig engagerad. Han säger att han svårare att reflektera och analysera, att han är mera praktiskt lagd. Det är lättare med bilder, menar han.

Birgitta går på ett yrkesinriktat program, årskurs 3. Estetisk verksamhet är ett viktigt ämne, anser hon. Hon tycker det är roligt att prova olika saker, exempelvis att använda olika måleritekniker. Men det kan vara svårt att få bra idéer, säger hon och fortsätter:

Det är avkopplande... Inget plugg – det är bara att måla och använda fantasin. Bortsett från tiden behöver jag inte tänka så mycket dvs. jag tänker på ett annat sätt jämfört med t.ex. matte...¹⁶⁴

Bilden får inte vara så svår och komplicerad, menar Birgitta, men det ska ändå vara fint. Hon gör bilder för sitt eget bästa så att hon kan ha dem på väggen eller ge bort dem. Betygen påverkar

¹⁶² Elevintervju A14, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁶³ Ibid. A15.

¹⁶⁴ Elevintervju B9, se övriga källor i litteraturförteckningen.

hennes motivation för ämnet lite grann men inte mycket – hon skulle ändå vara motiverad till att gå på lektionerna.

Britt-Marie går på Estetiska programmet, årskurs 3. För henne är det viktigt med estetisk verksamhet i skolan. Ämnet är inte nödvändigt, människor skulle i och för sig klara sig utan detta, anser hon, men ”det är jätteutvecklande och jätteskönt för många att få sitta och göra något konkret... Detta är en avkoppling utan läxor”. Hon säger att:

Det känns viktigt att prova på ämnen som inte handlar om (att) läsa, skriva, räkna... Och det är jätteviktigt att man får lära sig annat än bara pluggämnen ... Det är lika viktigt att vara bra på estetiska ämnen som språk eller något annat. ¹⁶⁵

Det bästa med estetisk verksamhet för Britt-Marie är att få hålla på med Bild och utvecklas och prova på något nytt inom ämnet. Hon säger att det är viktigt att få utveckla de kunskaper hon redan har och att få nya kunskaper i det hon inte gjort tidigare. Nya projekt har bland annat varit att arbeta i lera. Britt-Marie berättar om när hon gjorde en skål: ”Jag glaserade den grön och brände. Det var jätteintressant... jättekul - nästan som en ny passion... Det vill jag fortsätta med!” Hon vill också prova akryl och oljemålning, men har ännu inte haft tid med det.

Carolina går på Samhällsvetenskapliga programmet, årskurs 3. Bild är ett mycket viktigt ämne i skolan, anser hon: ”Det kan säkert vara olika för olika elever - en del kanske tycker idrott är roligare. Men Bild är viktigare för mig...”, fortsätter hon.

Carolina känner engagemang för ämnet för det mesta. Hon tycker det är okej att även skriva konstanalys, men det är enligt henne roligare än andra uppsatser. Här får hon ”tycka mera” samtidigt som hon måste jämföra med historien och där det är hårdare regler och krav. Det bästa med Bild är att få prova på många olika saker: ”Det är inte bara att sitta hemma och göra den värsta oljemålningen. Den enda gången man har tid att arbeta med bild är på lektionerna.”¹⁶⁶

Bland det roligaste hon gjort var att prova på heminredning och tygtryck, något som var annorlunda. Skissa och måla tycker hon också är kul. Hon säger: ”Bild är bra för att det är kul. Samtidigt är betygen är viktiga - annars får jag lida för det resten av livet.”

Carina går på Naturvetenskapliga programmet, årskurs 2. Hon tycker att Bild är ett viktigt ämne i skolan eftersom det är kul. Det bästa med Bild är att få måla och rita och att få lära sig nya tekniker, säger hon. Hon motiverar det så här:

Jag tycker det är viktigt ... Det är en kontrast mot alla andra lektioner, då man ska läsa och skriva m.m. Det motiverar en att gå till skolan... Jag blir inte lika stressad... Det är inte viktigt att ha obligatoriskt, det är bra att det är frivilligt. ¹⁶⁷

Hon vill känna att hon utvecklas och blir bättre: ”Jag målar på fritiden när jag hinner – det blir inte så mycket. Bildlektionen är avslappnande och befriande - en lugn punkt i veckan”, säger hon. Betygen är inte viktiga, men hon vill göra sitt bästa ändå. Bra betyg vill hon förstås också ha.

Elever i Religionskunskap

Diana går på Samhällsprogrammet, årskurs 3 och om religionsämnet säger hon: ”Det är det mest intressanta ämnet som vi läser”. Hon tycker att det är kul att se hur andra kulturer har det och

¹⁶⁵ Elevintervju B10, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁶⁶ Elevintervju C8, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁶⁷ Elevintervju C9, se övriga källor i litteraturförteckningen.

känner engagemang för ämnet. När hon förstår och känner att det går bra blir hon mer engagerad i ämnet, men uttrycker att det ofta är svårt att lyssna för att det är så "himla pratigt".

Diana tycker att de gör olika saker hela tiden och att de får jobba själva med att leta material, eller med instuderingsfrågor, på så sätt anser hon ämnet vara kreativt. Olika inlärningsätt underlättar: "Det är svårt att bara läsa en text, tror att man måste ha olika inlärningsätt, mest lär man sig genom att se på film". Diana tycker att de får var med och bestämma, åtminstone när de vill ha prov. Betygen är viktiga för motivationen att göra ett bra resultat:

Blir mer engagerad, ju högre betyg man satsar på. Tycker man om ämnet blir man automatiskt mer engagerad och motiverad. Man gör sitt bästa hela tiden. Om man sätter mål hela tiden blir man besviken att man inte når dit.¹⁶⁸

Det bästa med religionsämnet är, enligt Diana, variationen, att få se hur andra lever. På proven skulle vi få skriva mer egna åsikter och resonemang, inte bara svar. Hon tycker alla borde få vara med och säga hur man lär sig bäst. Studiebesök skulle vara kul eller om någon kom och berätta.

Dick går på Samhällsprogrammet, årskurs 3. Han är mycket intresserad av musik och även av religion. Han tycker att det är otroligt viktigt att lära sig om religioner, då människor flyttar runt i världen: "Viktigt att man lär sig respektera varandras religioner", anser han. Religionskunskap har en stor roll för att många tillhör någon religion.

Han känner stort engagemang för ämnet och försöker göra sitt bästa: "Betygen är alltid en drivkraft, så på så sätt är de viktiga. Men, det är inte just det som får mig att plugga religion, det är ett nödvändigt ämne, betyg eller inte."¹⁶⁹

Först när de sätter in religionen i sitt sammanhang så blir det ett kreativt samhällsämne. Lär man sig bara som ett ämne, är det inte speciellt kreativt, menar Dick. Undervisningen sker nästan systematiskt, med samma lärare i många ämnen. De tar upp fakta, gör instuderingsfrågor och har diskussioner, vilket han tycker är ett bra sätt att plugga. Han ser sig inte som delaktig i planeringen, men det är inte något negativt: "Om det är nåt vi inte tycker om så lyssnar läraren till det", säger han.

Erik går på yrkesinriktat program, årskurs 3. Han är intresserad av religion och tycker att det är viktigt: "Kul att läsa om olika kulturer, just det att se hur alla andra lever, tänker och gör". Han känner engagemang för att göra sina uppgifter, är väldigt nöjd med undervisningen och sin lärare. Erik gillar att diskutera, men ser inte ämnet som speciellt kreativt. Det gäller mest att läsa, försöka förstå och ibland har de tittat på film. Religionskunskapen har gett honom nya insikter: "Ja, innan vi hade religion tänkte man inte så mycket på varför judarna gör som de gör... eftersom man vet hur de lever, blir det ett annat tänkesätt."¹⁷⁰

Klassen får vara med till viss del i planeringen genom att välja vad de ska göra utifrån olika alternativ. Betygen är ganska viktiga för motivation och engagemang. Främst är det lärarens undervisning som gör att han blir engagerad. Studiebesök, är något som enligt Erik, skulle göra ämnet mindre enformigt.

Elin går på ett yrkesinriktat program, årskurs 3. Hon är intresserad av ämnet, det är bra att kunna. Hon tycker det är "kul" med olika religioner. Elin känner engagemang för att göra sina uppgifter, speciellt om det gäller att ta reda på något nytt, om Buddhismen eller Hinduismen. Det är mest prat på lektionerna, enligt Elin, några gör det de ska, medan de andra snackar. Hon säger att hon lär sig bäst på instuderingsfrågor, det går fort, alla vill bli klara så att de får gå. Ett problem för Elin är att det är "pratigt" på lektionerna:

¹⁶⁸ Elevintervju D2, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁶⁹ Elevintervju D1, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁷⁰ Elevintervju E2, se övriga källor i litteraturförteckningen.

Det går bra för mig, ganska van, har haft en sån här klass ganska länge. Högstadiet var också ganska pratigt. Nästan värre när alla sitter knäpptysta, då hör man alla småljud.¹⁷¹

Betyget är inte så viktigt för Elins motivation, hon vill ha ett bra betyg och vet att hon kan få det bara hon gör det hon ska. Eleverna har inte varit med så mycket i planeringen, läraren har frågat om det gått bra, klassen verkar nöjd. Hon berättar att de hade lite teater en gång då de spelade upp scener ur Koranen eller Bibeln, men de gillar inte att prata inför varandra.

Frank går på ett yrkesinriktat program, årskurs 3. Han är inte speciellt intresserad av religion, möjligtvis kan det vara bra för att få inblick i hur de har det i andra religioner. Frank tycker det är ”onödigt att veta massor om sådant där om man ska slå i någon spik”.

Han känner ändå tillräckligt med engagemang för att få G, för att få ut lärlingsboken, utan den kan man inte bli snickare. Eleverna på byggprogrammet får bara ha ett IG. Läraren gör att klassen blir engagerade, annars hade det nog blivit IG, menar Frank. Det sämsta med religion är enligt honom: ”Islam, Irak och andra Talibanländer. Hedersmord, och krigar över `nån` jävla religion och över `nån` Gud som inte finns.”¹⁷²

Religion är inget kreativt ämne, säger Frank, och gör en jämförelse med bilar där man skapar en motor eller fixar karossen. Han uttrycker sin uppskattning för undervisningen och hur den är upplagd. Läraren har en stor del, annars hade han inte varit intresserad alls. Frank skulle vilja se mer film. De har fått vara med en del i planeringen, bland annat har de fått göra en egen religion, med symboler, trossatser och högtider.

Fanny går på ett yrkesinriktat program, årskurs 3. Hon trivs inte utifrån den jargong som råder i klassen. Fanny är intresserad av att lära sig om andras sätt att leva och deras tro. Grundskolan ger för lite, tycker Fanny. Religionskunskapen på gymnasiet gör att man får mer förståelse, kanske ändrar allting och byter fördomar mot kunskap. Etik, menar Fanny, finns inte i hennes klass: ”De förstår inte att jag tycker det är fel att man kör bakfull klockan tio på morgonen, de har inte den sociala kompetensen”. Hon tycker det är viktigt att få ett bra betyg. Det kommer inte av sig själv, man får kämpa för det, säger hon. Religionskunskap kan vara ett kreativt ämne, som nu senast då de har fått göra en egen religion. Undervisningen ligger på klassens nivå, enligt Fanny:

För vissa lärare är vi den värsta klassen som finns, vi är bara praktiska och kan inte klara av något teoretiskt. Vi lägger oss på den nivån, G. Jag skulle kunna prestera bättre, omedvetet lägger jag mig på deras nivå, vill inte sticka ut, känns så.¹⁷³

Fanny tycker inte hon behöver vara med och bestämma om undervisningen. Om betygen säger hon: ”Det är inte enbart betygen som motiverar. Lärare, klass och material har en stor inverkan på motivationen”. Religion är ett känsligt ämne i en klass som den här, det blir svårt att visa engagemang och Fanny berättar att hon ofta känner sig neddragen. Enligt Fanny skulle man i den här klassen, få en idiotstämpel om man sa att man trodde på Gud eller hade fel bilmärke.

Att argumentera utifrån elevernas egna problem, och demonstrera med teater, ett sätt att se sig själv genom andra, skulle kunna göra undervisningen mer engagerande, tror Fanny.

Sammanfattningsvis vittnar samtliga elever från Bild/Estetisk verksamhet sitt engagemang och sin glädje över ämnet. De tycker att det är mycket viktigt och ett avbrott från skolans teoretiska

¹⁷¹ Elevintervju E1, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁷² Elevintervju F2, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁷³ Elevintervju F1, se övriga källor i litteraturförteckningen.

inriktning. De får prova nya tekniker, skapa i olika material och ”koppla av” från skolans stress. Betygen verkar inte vara betydande för deras motivation för ämnet, även om några gärna vill få ett bra betyg. De är delaktiga i undervisningens planering genom att de får välja olika uppgifter.

I Religionskunskap uttrycker majoriteten i elevintervjuerna, att det är ett viktigt ämne. Att få inblick, kunskap och förståelse för andra kulturer och andras sätt att tro är det som väcker intresse. En av eleverna ser ingen nytta av ämnet men behöver betyget. Delaktighet i planeringen, gäller främst arbetssätt, val av uppgifter och när provet ska ligga. Ämnet anses inte speciellt kreativt, flera elever skulle vilja ha mer diskussioner, film och studiebesök. Bra lärare och bra undervisning är viktigt. Betygen är för de flesta en ”drivkraft”, men inte avgörande för elevernas motivation.

9:2 Analys av elevintervjuerna

De flesta elever känner ett intresse och ofta ett starkt engagemang för Estetisk verksamhet och Bild. Bland de elever vi intervjuat finns det elever med både goda och inte lika goda studieresultat. Där framgår av intervjuerna att de högpresterande eleverna inte är mer intresserade än övriga elever av ämnet, engagemanget har enligt dessa samtal inte med prestationerna i sig att göra. Men det ligger också nära till hands att tro att de relativt få elever som enligt enkäterna inte har intresse för Estetisk verksamhet även har ett sämre resultat.

När det gäller Religionskunskap är betygen viktiga för engagemanget för ämnet. Detta är helt naturligt då en del elever på de yrkesinriktade programmen inte är intresserade av religionsämnet, men ändå måste ha ett betyg då det är ett kärnämne, precis som Estetisk verksamhet.

Den sociala miljön har också betydelse för elevernas intresse och prestationer. Många elever i enkäterna vittnar om att de är avkopplande och roligt att arbeta med de estetiska ämnena. Detta återkommer i intervjuerna där flera elever betonar att det är kul att få pröva nya uttryckssätt och tekniker. Det kan vara att lära sig måla bättre, pröva på att arbeta i lera eller att skulptera. Bland de intervjuade fanns också någon som hade också läs- och skrivsvårigheter, där blev bildmediet ett uttrycksmedel som fick en extra stor betydelse.

I religionsklasserna påverkar klimatet i klassrummet i hög grad resultatet. I de yrkesinriktade klasserna kan det ibland vara tufft att engagera sig i ämnet. Fanny som går i klass F säger i intervjun att hon kan förmå mer, men känner inget stöd för det i klassen. En aning uppgivet berättar hon i intervjun att etik och moral är lönlöst att diskutera i hennes klass.

I intervjuerna bekräftar eleverna i de estetiska ämnena att betygen inte har någon stor betydelse för deras engagemang i ämnet. Tvärtom är alla elever vi intervjuat väldigt intresserade av både Estetisk verksamhet och Bild. De uppskattar att komma ifrån det ordinarie skolarbetet och att utveckla nya kunskaper och uttryckssätt. I Religionskunskap motiverar betygen eleverna som ibland också engagerar sig mera i ämnet, just på grund av betygen. Det finns ett klart mindre intresse för att läsa ämnet. Frank förklarar att han bara får ha ett IG för att få ut lärlingsbetyget på byggnadsprogrammet, vilket förklarar den höga andelen av stark motivation för betyg i F-klassen.

Många av eleverna känner sig bara delvis delaktiga i planeringen av undervisningen, för de flesta har det ingen större betydelse. De är nöjda med att lärarna lägger fram uppgifter och ibland alternativa förslag till vad de ska göra.

Det bästa med de estetiska ämnena är att får utvecklas – att få måla och rita, arbeta med lera, skulptera, arbeta med heminredning och tygtryck. Birgitta som går i klass B säger att hon gör bilder för sin egen skull i första hand och att betygen bara påverkar hennes motivation lite för ämnet. Birgitta har också den inriktningen på sitt gymnasieprogram, estetisk linje. Alla elever vi intervjuat anser att de estetiska ämnena är viktiga. Det bästa med religionskunskap är lära sig mera om hur andra lever, säger Diana i klass D. Till skillnad från eleverna i de yrkesinriktade programmen är hon en representant för de teoretiska programmen där intresset för Religionskunskap är större än i de andra klasserna.

Sämst i de estetiska ämnena är att tiden är för liten för att eleverna ska hinna med sina uppgifter fullt ut. Både intervjuade elever och lärare samma uppfattning. Samtidigt måste kursmålen följas vilket innebär att uppgifterna måste göras.¹⁷⁴ Sämst med religionskunskapen är enligt eleverna att det är mycket att göra och ibland ganska svåra uppgifter. En tydlig tendens bland vissa elever på de praktiska programmen är också en främlingsfientlighet som lyser igenom i flera kommentarer i enkäterna. Här står skolan inför ett allvarligt etiskt dilemma där yrkesetiken sätts på prov. Den värdegrund som skolan och demokratin vilar på måste tydliggöras, anser vi. Fanny uttrycker sina känslor i intervjun, där hon pekar på att det aldrig skulle gå att säga sig vara troende i hennes klass, än mindre ha en muslimsk tro. Religionskunskap blir plötsligt här ett ämne som syfte att ta nya krafter mot den dolda rasismen som finns under ytan.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de flesta eleverna vi intervjuat har ett stort intresse och engagemang för båda de estetiska ämnena och till största delen även för religionsämnet. Några få elever uttrycker ett direkt ointresse för Estetisk verksamhet respektive Religionskunskap. Eleverna intygar och förklarar varför de estetiska ämnena känns kreativt. Den estetiska läroprocessen med att utveckla flera uttryckssätt tycks här ha en central roll. De som engagerar sig i Religionskunskap är ofta intresserade av att diskutera och lära känna andra kulturer, annars är det betygen som motiverar till studierna. Alla elever vi intervjuat tycket att Estetisk verksamhet och Bild är viktiga ämnen, medan meningarna är mer delade för Religionskunskap.

9:1 Intervjuer med sex lärare

Nedan följer en presentation av lärarna som fått fingerade namn utifrån de klasser de undervisar i - klass A, B, C, D, E och F. Lärarna fick besvara frågor skriftligt som sen var underlag för de intervjuerna där de fick ge fördjupade svar. Nedan kommer några av svaren på följande frågor:

1. På vilket sätt samarbetar du med andra lärare över ämnesgränserna?			
2. Hur ofta använder du dig av följande ämnen inom undervisningen i Bild? (<i>här fick lärarna stryka under rätt alternativ</i>)			
Svenska/andra språk	Aldrig	Enstaka tillfällen	Ofta
Historia /Samhällsk.	Aldrig	Enstaka tillfällen	Ofta
Religion	Aldrig	Enstaka tillfällen	Ofta
Andra ämnen	Aldrig	Enstaka tillfällen	Ofta
<i>Kommentar:</i>			
3. Vad är det bästa med undervisningen i Bild?			
4. Vad är det sämsta med undervisningen i Bild?			
5. Vad möter du för hinder i din undervisning i Bild?			
6. Får eleverna vara med och planera Bild?			
7. Hur skulle ditt arbete kunna bli mera kreativt och engagerande för eleverna?			
8. Hur skulle du kunna nå ett bättre resultat och utveckling för eleverna?			
9. Vilka delar i läroplanens värdegrund styr ditt praktiska arbete?			
10. Vill du lägga till något?			

¹⁷⁴ Se kapitel 6 i denna uppsats om läroplanen och kursplanerna.

Klass A

Aida är Bildlärare sedan 3 år tillbaka och undervisar i Estetisk verksamhet. Aida säger att demokrati, medbestämmande och att ge eleverna möjlighet till eget inflytande över arbetet, står i fokus för hennes arbete. Aida beskriver det på följande vis:

Det finns två ytterligheter, det ena är att eleven får vara med av ”kosmetiska skäl” och till exempel välja bok, det andra är att eleven är med i hela planeringen från början. Det är också viktigt att eleverna får stöd för sina aktiviteter. Det är okej att de gör olika saker men då måste de acceptera att vänta på hjälp.¹⁷⁵

Aida undervisar en grupp elever i Estetisk verksamhet, som är ett kärnämne. Kursen är kort och intensiv. Hon berättar att det kan vara svårt att få ihop det praktiskt och att hon önskar mer tid: ”Skapande verksamhet kräver en startsträcka. De hinner inte komma igång innan kursen är slut och det gäller alla 50-poängs kurser”, säger hon och refererar till eleverna på kursen och andra kortare kurser på skolan. Andra hinder för undervisningen kan vara de negativa attityder som finns bland eleverna och att de har begränsat med utrymme för allt material, säger Aida. Det bästa med Estetisk verksamhet är att fokus för en gångs skull *inte* ligger på att skriva: ”För de elever som är intresserade så är det en tillgång att kunna arbeta med bildspråket”, säger Aida.

Klass B

Boel är bildlärare sedan 7 år tillbaka och undervisar i Estetisk verksamhet. Hon anser att det är viktigt att bemöta alla på rätt sätt och behandla alla elever lika, även om de är olika. Det handlar om att bemöta alla med respekt. Det är också viktigt att inse den stora spännvidden mellan olika elever och elevgrupper när det gäller inställningen till kursen, innehållet och det egna intresset:

Det är viktigt att inse att det är olika elever och olika grupper och det som fungerar i en grupp fungerar kanske inte i en annan grupp. Det är svårt att säga när man talar om elever som en enda stor klump, eleverna är olika individer. Det som intresserar och engagerar vissa elever intresserar inte andra. Alla måste bemötas individuellt.¹⁷⁶

Hon fortsätter sin beskrivning av undervisningen i Estetisk verksamhet som innebär många tester av nya tekniker; alltifrån bildskapande till arbete med lera och skulpturer. Boel berättar om hur hon sökt sig fram som lärare: ”Jag har provat olika varianter inklusive total frihet för eleverna då de själva fått välja projekt, teknik med mera, men jag har funnit att en variant av fritt formulerade uppgifter, där samma uppgifter kan utföras på olika sätt, fungerar bäst för det flesta elever”.

Klass C

Cecilia är bildlärare sedan 32 år och undervisar i ämnet Bild. För Cecilia är eleven alltid i centrum. Men inte bara eleven utan även ämnet är viktigt, berättar hon. Hon säger att hon som lärare också ska kunna utveckla eleven i ämnet. Om eleverna och bildämnet säger Cecilia:

Vi kommer aldrig ifrån att människor vill måla eller uttrycka sig på något sätt. Bild har en plats i skolan, det finns många kreativa elever och det är ett annat sätt att arbeta med hjärnan. Det krävs kreativitet i alla ämnen och alla ämnen behövs. Det är som med kroppen, alla delar i kroppen behövs.¹⁷⁷

¹⁷⁵ Lärarintervju AA, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁷⁶ Lärarintervju BB, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁷⁷ Lärarintervju CC, se övriga källor i litteraturförteckningen.

Cecilia möter sällan en elev som inte vill engagera sig och förklarar det så här: ”Bild är ju en tillvalskurs, så det finns ett intresse i botten till skillnad från Estetisk verksamhet, som är ett kärnämne”. Hon hävdar också att ämnet Bild är lika viktigt som andra ämnen och berättar att hon har en holistisk syn på bild och andra ämnen i skolan. Cecilia tillägger också att hon som lärare har totalansvaret för undervisningen: ”Det är jag som är läraren och vet vad de ska lära sig så det är jag som måste utforma uppgifterna” säger hon.

Klass D

Daniel är lärare i Religionskunskap med över 30 års erfarenhet inom läraryrket. Ibland samarbetar han med andra lärare över ämnesgränserna som vid en studieresa. Estetiska uttrycksmedel som arbetssätt, hör till ovanligheten. Film däremot, tas ofta med i undervisningen. Religionsämnet har många fördelar, enligt Daniel, som anser att religionsämnet berör alla och är synnerligen aktuellt i samhällslivets olika problem och aktualiteter:

Jag värderar den muntliga biten högt. Religionen ligger i botten till en stor del av konflikter och krig som sker. Även bland dem som går på de praktiska programmen, kan man väcka ett intresse för religion.¹⁷⁸

A-kursen är enligt Daniel, väldigt komprimerad och undervisningssätt, skiftar utifrån vilka elever man har. Han berättar hur de ändrat arbetssättet för de här eleverna på skolan, med lättare texter och läxförhör istället för stora prov, det gäller bara att nå G-nivån. Ett mer kreativt och engagerande arbete för eleverna skulle, enligt Daniel vara att jobba mer som på B-kursen, med möjlighet till ett större samarbete med andra.

Klass E

Erika är lärare i Religionskunskap sedan 3 år tillbaka. För Erika är respekt inför mötet med eleven viktigt: ”Det bästa med undervisningen i religion är när det tänds ett intresse hos eleverna. Det negativa kan vara de underliggande känslor som finns gentemot religioner”, säger Erika och menar på att det finns en hel del rasism. Film är vanligt inom religionsundervisningen, någon gång har Erika använt sig av bild och drama:

När de gör egna arbeten uppmanas eleverna att spela teater, göra en dans eller sjunga. Men oftast blir det mest planscher och prat. Även esteteleverna är ganska lästa vid det traditionella, inte ett steg längre.¹⁷⁹

Tiden, är det största hindret för en god undervisning, säger Erika. A-kursen skulle kännas längre om den låg över två terminer. Eleverna får vara med och planera hur de vill göra uppgifterna. Erika känner att det finns saker som hon måste ta upp, som etiken och de fem världsreligionerna. Arbetet kunde bli mer kreativt och engagerande för eleverna, genom att exempelvis ha mer studiebesök och Erika berättar om den temadag kring olika religioner som de har varje år på skolan, med representanter för olika trosriktningar och samfund.

Klass F

Fredrik är lärare i religion sedan tio år tillbaka. För Fredrik är tolerans och att lyssna till eleverna, den del i skolans värdegrund som genomsyrar hans arbete. A-kursen är enligt Fredrik mer av ”osthyvel” där allt ska hinnas med. Fredrik tror att om han får vara mer kreativ, så leder det

¹⁷⁸ Lärarintervju DD, se övriga källor i litteraturförteckningen.

¹⁷⁹ Lärarintervju EE, se övriga källor i litteraturförteckningen.

förhoppningsvis till ett bättre resultat för eleverna. Att använda mer av film och föra diskussioner med eleverna, är något han tror skulle engagera eleverna mera:

Berättelsen är central och det gäller att hitta de goda berättelserna, jag tror på det, det är guld värt. Där jag har något att berätta, fungerar det. Man vill vara med, lite teater (och visar med händerna, kroppsspråket). Det är sådant de kommer ihåg, tacksamt. Man skulle kunna gestalta döden eller dramatisera påskmåltiden.¹⁸⁰

Fredrik är en av de drivande krafterna på skolan och vill arbeta mera ämnesöverskridande, något som han tror skulle kunna ge ett bättre resultat. Det har inte funnits något samarbete över ämnesgränserna i religion, men religion kan ju kopplas till konflikter i samhället eller till psykologi. Han använder bild, konst, film - och musik finns med som ett annat arbetssätt för Fredrik. Den uttalade rasismen och alla fördomar, är för Fredrik det sämsta med undervisningen.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att lärarna som undervisar i Estetiska verksamhet och Bild gärna använder demokratiska arbetsformer och elevinflytande där eleven står i centrum. En av bildlärarna betonar poängen med Estetisk verksamhet som ett ämne där fokus för en gångs skull *inte* ligger på att skriva. Kreativiteten får här en given plats och eleverna får arbeta med hjärnan på ett annat sätt. Kursen är kort och intensiv. Det som saknas är dock tid eftersom tid eftersom skapande verksamhet ofta kräver en startsträcka innan det blir ett resultat.

Lärarna som undervisar i Religionskunskap betonar respekt, tolerans och lyssnande inför mötet med eleverna. Ämnet är aktuellt utifrån samhällslivets olika problem och aktualiteter. Film används ofta medan andra estetiska uttrycksmedel som musik, konst och drama används mest i en av klasserna. A-kursen är alltför komprimerad, något av en ”osthyvel”, där allt ska hinnas med, anser lärarna. Lärarna säger att kreativa arbetsformer, studiebesök och medbestämmande är lättare på B-kursen då det finns mer tid. Underliggande värderingarna av rasism är det som lärarna i de yrkesinriktade klasserna anser vara det svåra med religionsundervisningen.

9:4 Analys av lärarintervjuerna

Lärarna i de estetiska ämnena och i religionsämnet talar alla om bristen på tid för att kunna utveckla undervisningen och göra nya saker. Ändå berättar de alla om olika tankar och projekt de har för att utveckla undervisningen. Det kan exempelvis handla om att hitta nya konstnärliga projekt för eleverna i Estetisk verksamhet om saker som verkligen intresserar dem där intressen som hästar och bilar får ett utrymme i skapandet. Den kan också handla om att arbeta mera ämnesintegrerat i Religionskunskap där bilden kan användas som ett av flera media för att utveckla som ett språk och en kommunikationsform i ämnet.

Bildlärarna vittnar också vikten av att emellanåt kunna anpassa sina uppgifter efter elevernas egna intressen. I Estisk verksamhet är det ofta viktigt att lärarna hittar inspirerande utmaningar till eleverna, enligt läraren Aida i klass A. Boel, lärare i klass B, intygar detta och konstaterar att rätt som det är så blir den lite ointresserade eleven mera intresserad och upptäcker nya sätt att uttrycka sig på. Det handlar även här om att fånga elevernas intresse och engagemang. Normalt går det dock bra eftersom de flesta elever har någon form av intresse för de estetiska ämnena.

Religionsläraren Daniel som är ämnesansvarig för ämnet att åtgärder har gjorts på skolan för att stärka motivationen och engagemanget på de yrkesinriktade programmen. För några år sedan var Religionskunskap ett ämne eleverna gärna skolkade ifrån när de insåg hur mycket det krävde. Dessa elever har idag ett mindre ämnesstoff att lära in, tunnare läroböcker, mindre omfattande prov och kortare lektioner. Daniel konstaterar att betygen motiverar till studier.

¹⁸⁰ Lärarintervju FF, se övriga källor i litteraturförteckningen.

Flera av de intervjuade lärarna i Religionskunskap uttryckt en stark vilja till att prova något nytt, men det är inte alltid det går som pedagogen tänkt sig. I klass F arbetade de med temat Att skapa en ny religion, som nästan såg ut att misslyckas och processen var trög till en början och inte speciellt kreativ. Men så hände något, då de hade börjat forma en Skoterreligion och en Volvoreligion. Med ritade bilder på tavlan blev det en intressant diskussion där läraren till slut ändå fick eleverna med sig. Eleverna visade både ett ökat intresse och engagemang. Att se på film är också något som alla tre lärarna i vår studie använder sig av. Läraren Erika har i klass E provat på drama, men det finns en rädsla för det som är nytt och till slut är det lätt att läraren ”får bestämma”, berättar hon.

Det är kanske lättare att vara kreativ i ämnen där detta moment ingår som en självklar del i undervisningen. Bildlärarna har med det som en självklar del i lärandet där uppgifterna är utformade så att eleverna själva ska komma med egna lösningar. Boel har exempelvis uppgifter som kan lösas på flera sätt, där det också finns både enkla och mera komplicerade lösningar på hur exempelvis hur en tredimensionell bild kan se ut. Det kan vara både ritat i perspektiv, målat med färgperspektiv¹⁸¹ eller collage. Cecilia i klass C som har Bild vill att eleverna ska fördjupa sig och försöker fänge deras intresse med korta introduktioner där hon sedan förväntar sig att de ska komma med kreativa lösningar på uppgifterna.

Bland lärarna finns det lite olika filosofi till hur de ska bemöta eleverna. Aida i klass A anser att det är viktigt att först höra vad eleverna vill, innan hon kommer med sina förslag på vad de ska göra, Boel i klass B anser att det fungerar bäst, om eleverna får bestämda men att de får ”vida” uppgifter som de kan forma efter eget huvud och Cecilia i klass C tycker det är viktigt att eleverna får en struktur på vad de ska göra, så att inga stora frågor finns kring detta. Då ser hon att eleverna kan utföra uppgifterna på ett bra sätt. Daniel i klass D värderar den muntliga biten högt och att koppla religionsämnet till aktuella samhällsföreteelser eller konflikter i världen. I Erikas klass (klass E) får eleverna vara med och planera hur de vill göra uppgifterna. För Fredrik i klass F är tolerans och att lyssna till eleverna en viktig del av skolans värdegrund som genomsyrar hans arbete. På olika sätt försöker de få eleverna delaktiga i undervisningen, men det innebär inte att eleverna får bestämma, snarare handlar det om att de i olika grad får vara med och påverka lektionerna.

Alla lärarna anser att deras ämnen har ett berättigande och är viktigt i sig. Att arbeta ämnesintegrerat skapar ibland frågor bland lärarna där främst bildlärarna är rädda för att de estetiska ämnena ska bli mera ett stöd till andra ämnen än självständiga ämnen. Flera av bildlärarna konstaterar också att för elever med läs- och skrivsvårigheter är det en frihet att slippa skriva alltför mycket och att istället ägna sig åt andra sätt att kommunicera på. Det tanken även flera av lärarna i Religionskunskap på då de ser ökade möjligheter att nå eleverna visa bilder, musik, drama och film.

Sammanfattningsvis kan vi se att både bildlärare och religionslärare anser att deras ämnen har ett berättigande i sig själv. Samtidigt är flera av dem, dock inte alla, intresserade av att när så är befogat arbeta ämnesintegrerat med andra lärare i andra ämnen. Frågan är bara hur detta arbete ska se ut och vad de estetiska läroprocesserna med andra sätt att kommunicera på kan bidra med. Lärarna konstaterar också att intresse och engagemang för de estetiska ämnena finns bland de flesta eleverna, medan några elever uttrycker sitt ointresse för religionsämnet.

9:5 Sammanfattning analys av elev- och lärarintervjuer

Vi konstaterar att eleverna vi intervjuat har ett stort intresse och engagemang för de estetiska ämnena. Den estetiska läroprocessen med att utveckla flera uttrycksätt tycks här ha en central roll. Eleverna inom religionsämnet uttrycker olika grader av intresse för ämnet, några ett starkt intresse och någon ett uttalat ointresse. De som engagerar sig i religionsämnet är ofta intresserade

¹⁸¹ För vidare beskrivning av färgperspektiv se observationerna, klass B, i uppsatsen.

av att diskutera och lära känna andra kulturer, annars är det betygen som motiverar till studierna. Alla elever vi intervjuat inom de estetiska ämnena tycker att dessa är viktiga ämnen, medan meningarna är mera delade för Religionskunskap. De flesta anser dock ämnet vara mycket viktigt.

Både bildlärare och religionslärare anser att deras ämnen har ett berättigande i sig själv och att ämnena är viktiga. Flera av dem intresserade av att när så är befogat arbeta ämnesintegrerat med andra lärare i andra ämnen. Frågan är bara hur detta arbete ska se ut och vad de estetiska läroprocesserna kan bidra med. Lärarna konstaterar också att intresse och engagemang för de estetiska ämnena finns bland de flesta elever, medan det råder en stor skillnad på intresse för ämnet råder för religionsämnet.

10. SAMMANFATTANDE DISKUSSION

Vi kommer att föra en diskussion utifrån våra klassrumsobservationer, vad vi sett och upplevt vid våra besök, elevernas enkätsvar, elev- och lärarintervjuer.

Intresse och engagemang: Flera av de forskare vi presenterat ser både en möjlighet och en nödvändighet för de estetiska ämnena att komma in i de teoretiska ämnena med ett alternativt sätt att kommunicera på.¹⁸² Det handlar om att använda de estetiska läroprocesserna där estetiska uttryckssätt står för olika ”språk” som kan vara alternativ till det verbala språkets dominans i skolan. Estetiken tar också in andra medier som bild, film, drama och musik för att ge eleverna fler möjligheter att utveckla kunskap, något som enligt dessa forskare bör leda till ett ökat engagemang för lärandet. Här är det viktigt att skilja på undervisning i de olika ämnena. Det innebär att bildämnet i sig har ett berättigande samtidigt som bilden är ett kommunikativt språk där bilden återfinns i samhället på flera sätt och berör flera ämnen, inte minst med alla de bildmedier som finns idag. Kunskapen kan kommuniceras och medieras på olika sätt, betonar Marner och Örtegren och säger att estetiska ämnen med bland annat bildämnet har stor betydelse för elevernas kunskapsutveckling. De betonar att bildens betydelse är generell i skolan och inte endast viktig i bildämnet.¹⁸³ Gardner beskriver i sina teorier kring de olika sätt att lära med de olika begåvningar och intelligenser som barn har att det blir en bättre inlärning om människors olika intelligenser och sinnen tas med i kunskapsprocessen.¹⁸⁴ Det innebär att skolan måste bli ännu mera kommunikativ och lära ut kunskap på flera olika sätt än den kanske gör idag. Det skulle kunna skapa ett större intresse och engagemang bland eleverna.

Både observationerna och enkäterna visar att det finns ett starkt intresse och engagemang i Estetisk verksamhet och Bild medan det är tydliga skillnader vad det gäller intresse och engagemang mellan de olika klasserna i Religionskunskap. Hallgren, visar utifrån sin undersökning kring religionsämnet i grundskolan på det ointresse som finns för religion över huvud taget, något som stämmer väl med den inställning som vi mött i de yrkesinriktade klasserna. Vi tror att ett intresse skulle kunna väckas, om vi som Hallgren ser Religionskunskap som ett exkursionsämne där alla sinnen kan tas tillvara och där lektioner kan förläggas utomhus då alla årstider erbjuder möjligheter till reflektioner över livets villkor, födelse och död.¹⁸⁵ Vi frågar oss hur vi kan väcka lusten till lärande hos de elever som *inte* känner sig engagerade. Det finns ingen pedagog som inte vill fånga sina elever, frågan är hur gör vi för att skapa intresse och medverka till att eleverna engagerar sig?

Vi ser hos lärarna i vår undersökning, både en vilja till nytänkande och en frustration över tidspress, och krav på att hinna med en kurs. Varje lärare har sin specialitet; keramik, foto, berättare, estradör eller någon annan pedagogisk färdighet. I Dysthes modell av ett ”dialogiskt

¹⁸² Se bakgrunden i uppsatsen, kapitel 4:1-4:2.

¹⁸³ Aulin-Gråhamn, s. 10.

¹⁸⁴ Se i bakgrunden om Läristilar, kapitel 4:4.

¹⁸⁵ Hallgren, s. 115.

klassrum” kan varje röst bli hörd och utifrån Bakhtins syn på att vi endast kan få insikt i oss själva i mötet med ”den andre”, väcks med stor sannolikhet lusten att lära.¹⁸⁶

Eleverna i de estetiska ämnena visar redan ett intresse och där kan det bli frågan om att stärka deras engagemang, delaktighet och idéskapande kring undervisningen. Hos religionseleverna är intresset för ämnet mycket svagt hos många elever på de yrkesinriktade programmen medan de ändå kan känna sig engagerade i vissa delmoment i undervisningen.

Kreativitet: De estetiska ämnena är kreativa till sin karaktär, enligt vår uppfattning. I litteraturen som vi refererat till i denna studie, diskuterar forskarna vilken roll de estetiska ämnena har och hur nödvändiga de egentligen är. Marner och Örtegren poängterar att det estetiska lärandet behövs i skolan och betonar att de estetiska läroprocesser är en angelägenhet för alla ämnen. I dessa processer är eleverna ”medskapande” snarare än en behållare för obearbetad information. Läraren är iscensättare av kunskapssituationer och är en handledare snarare än en förmedlare av redan färdig kunskap.¹⁸⁷ Detta ger mer utrymme för kreativitet och reflektion inte bara i de estetiska ämnena utan även i teoretiska ämnena eftersom eleverna får arbeta mer konkret med ämnet. Det kan också vara en befrielse för många elever att få arbeta med olika uttryckssätt. Det gäller inte minst de elever som har någon form av läs- och skrivsvårigheter. Det finns ett antal elever även i de estetiska ämnena som vill komma med fler egna idéer och prova på flera uttryckssätt. Behovet av att uttrycka sig är starkt bland eleverna.

Borde det inte vara en god idé att satsa mera på att använda de estetiska uttryckssätten inom andra ämnen för att utveckla flera ”språk” att uttrycka och lära sig på? Lärarna påpekade i intervjuerna att det är *viktigt* att se att estetiska ämnen också har ett *värde i sig*. Detta innebär att de estetiska ämnena inte ska förringas och förkastas som egna ämnen där andra områden kan dra nytta av den kunskap som estetiska uttryckssätt kan förmedla i bild, musik, dans, film med mera. Detta kommunikativa värde är värt att ta vara på i all undervisning, vilket vår undersökning stöder då vi ser att detta ökar engagemanget hos eleverna. Eleverna har i enkäterna också visat att de uppskattar möjligheten att få uttrycka sig på flera sätt i bild, foto, lera med mera. I Estetisk verksamhet och Bild kunde vi se att är klassrummet var präglad av en kreativ atmosfär där de flesta elever var aktiva. De arbetade och diskuterade under lektionen, funderade och provade nya saker de inte gjort tidigare. En del av skapandeprocessen kräver dock mera tid, konstaterade lärare och elever vilket också har med kreativitet, lärande och skapande att göra.

De sanna konstnärerna ger enligt Platon upphov till en ny verklighet när de uttrycker själva ”varat”, den verklighet de ser. Kreativitet är en ”processen att göra, skapa, ge existens”.¹⁸⁸ Kanske behövs den kreativiteten för att utveckla även teoretiska kunskaper. Då kan alternativa sätt att uttrycka sig ha ett berättigande även i den teoretiska undervisningen. Den kompetens skolans lärare har i de olika ämnena skulle enligt visionen om ett ämnesintegrerat arbetssätt kunna innebära en mer kreativ och engagerande skola.

Den kreativa processen är nyskapande, menar May. Annars handlar det om att reproducera, vilket inte innebär detsamma som sker genom konstnären. För att vi ska uppfatta kreativitet krävs det att den som skapar handlar, gör någonting konkret, annars förblir det i det fördolda, enligt May.¹⁸⁹ Här kan ett vidgat sätt att se på lärandet göra kunskapen tillgänglig för fler elever i en kreativ process där de estetiska uttryckssätten kan fungera kommunikativt.¹⁹⁰ Aulin-Gråhamn skriver också att de estetiska ämnena har olika perspektiv som går att lägga på alla ämnen i skolan. Hon poängterar att alla lärare borde utveckla sin kulturkunskap och kulturkompetens i förhållande till det som är deras huvudintresse och de barn/unga de ska undervisa.

¹⁸⁶ Dysthe. S. 63

¹⁸⁷ Marner & Örtegren. s. 112.

¹⁸⁸ May. s. 39ff.

¹⁸⁹ Ibid. s. 74.

¹⁹⁰ Aulin-Gråhamn. s. 28 ff.

De flesta eleverna i vår undersökning ser inte Religionskunskap som ett kreativt ämne, som en elev säger: ”Nej, religion är fasta regler vi lär oss om, inget direkt skapande,” säger en elev i klass D.¹⁹¹ Att diskutera, ”göra en ny religion” och söka kunskap på egen hand är några exempel som eleverna menar är mer kreativt i undervisningen. Kursen Religionskunskap A, är intensiv och inbjuder till ett mer traditionellt undervisningssätt, för att hinna med. Lärarna hänvisar till B-kursen som ger betydligt större utrymme för eget arbete och kreativa arbetsmetoder. Här kan vi fråga oss om inte intresset skulle kunna höjas betydligt för de elever som har låg studiemotivering i Religionskunskap och elever som inte kommer att välja en fortsättningskurs i ämnet.

Kreativiteten och de många språken och multipla intelligenserna bör finnas under alla kurser, men ges det inte tid? När Sahlin talar om kreativitetens förutsättningar och den kreativa idén så finns den kanske, helt nära, om bara politiker och skolledning ger resurser, struktur och utrymme för idéerna.¹⁹² Visst, finns det idéer och inte är det svårt att blanda in estetiska uttrycksmedel i undervisningen eller konstater, det som Madelene Hjort talar om när hon jämför den medeltida kyrkans pedagogik där bilder, symboler och konstens alla former lärde människorna att försöka förstå livet.¹⁹³ De lärare som jobbar med ungdomarna varje dag, behöver allt stöd och all uppmuntran för att ta ett steg i kreativitetens riktning. Vi frågar oss vad det ligger för medvetenhet eller ”okreativitet” bakom politikerns nedskärningsbeslut i våra kommuner inom skolans domäner. Barn- och utbildningsnämnder bör studera både strävans- och uppnåendemålen i läroplanen.

I klass F kunde vi se ett spirande resultat av ett ”kreativt försök” när eleverna skapade en ”Volvoreligion” och en ”Skoterreligion”. Det kanhända var jämförbart och inte alltför långt borta, från det de själva ansåg näst intill heligt; en skoter och en Volvo.

Betygen som motivation och engagemang för ämnet: De flesta elever som läste Estetisk verksamhet och Bild var engagerade i ämnet. Även om betygen spelar en betydelsefull roll, så är det inte det viktiga när det gäller de estetiska ämnena, engagemanget finns där ändå. Vi mötte också en elev som sa att bild var ett lättare sätt att uttrycka sig på än i ord, vilket vi kan jämföra med elever som har uttalade läs- och skrivsvårigheter. Lärarna kunde intyga att många elever med den typen av problematik hade nytta av andra sätt att uttrycka sig på, vilket de estetiska ämnena står för. Inom Religionskunskap, har betygen en avgörande betydelse för både motivation och engagemang för de flesta eleverna. En del av dem har dock ett starkare intresse, då det inte bara handlar om motivation för betyget. På byggnadsprogrammet får man endast ha ett IG för att få ut lärlingsbetyget, vilket förklarar den höga andelen av stark motivation för betyg i F-klassen. Vad händer, när motivationen för betyget är högt, men engagemanget för ämnet är lågt, eller till och med mycket lågt? Flera killar på de yrkesinriktade programmen uttrycker en stark motivation för ett bra betyg, åtminstone ett G: ”Det är enbart för betyget som jag gör så gott jag kan eftersom religion inte intresserar mig.” säger en elev i klass F.¹⁹⁴

Roger Fjellström betonar i artikeln ”Betygsättandets etik” där han menar att det är *uppnåendemålen* och inte *strävansmålen* som dominerar undervisningen idag.¹⁹⁵ I Religionskunskap ska eleven efter avslutad kurs känna till olika religioners grundläggande trosformer medan *strävansmålen* betonar att eleven ”utvecklar sin personliga hållning i livs- och moralfrågor...”, lär sig reflektera och att argumentera kring livsfrågor.¹⁹⁶

Det bästa och sämsta med ämnet: Det bästa med de estetiska ämnena, enligt enkäterna, var att här finns en möjlighet till fritt skapande, att pröva nya idéer och koppla av från det ordinarie

¹⁹¹ Se övriga källor, elevintervju D1.

¹⁹² Sahlin s 55 ff.

¹⁹³ Hjort, s. 18 ff.

¹⁹⁴ Se bilaga 6, klass F

¹⁹⁵ Fjellström, s. 77.

¹⁹⁶ Se kursplan i Religionskunskap kapitel 6:4 i uppsatsen.

skolarbetet inom de teoretiska ämnena. Vid observationerna rådde ett påtagligt lugn i klassrummet, även de dagar där aktiviteten flödade eller när det var lite kaotiskt. Thavenius skriver att estetiken som social form kan öppna skolan för diskussioner och dialoger.¹⁹⁷ Han menar att den ställer krav på hur man utvecklar sina tankar och känslor. Thavenius säger att estetiken som formspråk kan utmana skolans kunskapssyn - vilket vi tycker den gör redan idag. Det finns inga klara "vägar" mellan den praktiska skapande verksamheten och det teoretiska lärandet som vi kan se. Men bland många lärare och även elever finns en stark vilja och ambition att vidga undervisningen åt det hållet. Thavenius sätter med sin forskning också en ett rejält frågetecken inför lärobokkunskapens entydighet och förenklingar, inför färdiga och fasta kunskaper, vilket vi kan stödja eftersom det ämnesintegrerade arbetssättet är så mycket mer än "bara" böcker. Det bästa med religionsämnet, är enligt en majoritet av eleverna, att skapa *förståelse* för andra människors tro och sätt att leva. I Hallgrens undersökning, om grundskoleelevers intresse för religionsämnet, lyfter även han fram "förståelsen", som den viktigaste variabeln, på vad elever anser sig ha för nytta av Religionskunskap. Hallgren tror att nyttan av att förstå andra är välkänt och det som lyfts fram i kursplanen, men nyttan av att förstå sig själv är närmast okänt.¹⁹⁸ Nyttoperspektivet på kunskapen, för betygen och proven, blir elevens upplevelse, enligt Hallgren, som önskar att Religionskunskap kunde ses i ett längre, personlighetsutvecklande perspektiv: "Det är viktigt att förstå andra men kanske viktigare att förstå sig själv".¹⁹⁹ Att religionsämnet skulle vara en inkörsport till den egna reflektionen och förståelsen av andlighet verkar vara främmande för de elever vi mött. Det är "de där borta", de andra kulturerna som vi ska försöka skapa förståelse för. Perspektivet på "den andre" som konstig och främmande, återkommer i flera av svaren, främst bland killar på de yrkesinriktade programmen. Vårt intryck är, att eleverna ställer sig utanför kulturen, som något oföränderligt, att betrakta och i bästa fall förstå. Kanske skulle en vidgad syn på både hur dessa budskap förmedlas i klassrummet göra att eleverna bearbetar dem mera aktivt, verktygen kan vara ord, bild, musik med mera. För Vygotskij är kultur och människa förenade eftersom kulturen är byggd av människor.²⁰⁰ Vi frågar oss om svenska ungdomar ser sig vara utanför den kultur de själva är en del av? Det handlar också om identitet när vi människor ska uttrycka en tanke eller en åsikt, oavsett om det sker i ord eller i något media. Där är de estetiska uttryckssätten centrala. Detta kan om det blir rätt, skapa ett större intresse och engagemang bland eleverna, om fler lärare förmår möta eleverna i den ungdomskultur där de står och verkar. Vi syftar då främst på medierna, där musik och bild är två viktiga uttryckssätt, inte innehållet. Det kommer varje enskilt ämne kommer in i bilden för att ge ett innehåll och nya perspektiv i lärandet, menar vi.

Som det sämsta med Religionskunskap, märks en främlingsfientlighet som lyser igenom i flera enkätsvar. Här står skolan inför ett allvarligt etiskt dilemma där de yrkesetiska aspekterna sätts på prov. Den värdegrund som skolan och demokratin vilar på måste tydliggöras, anser vi. En elev uttrycker sina känslor i intervjun, där hon pekar på att det aldrig skulle gå att säga sig vara troende i hennes klass, än mindre ha en muslimsk tro. Skolan skall enligt Lpf94 "främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse... Ingen skall i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning...".²⁰¹ Genom dialog i möte med andra religioner, skriver Peste, kan skolan medverka till nya kulturmöten. Den respekt för kulturell och religiös mångfald, som Peste talar om bör i högsta grad genomsyra hela skolans verksamhet.²⁰²

¹⁹⁷ Aulin- Gråhamn. s. 227.

¹⁹⁸ Hallgren. s. 105 ff.

¹⁹⁹ Franck s 105

²⁰⁰ Strandberg, s 18.

²⁰¹ Ur läroplanen Lpf 94, s. 3.

²⁰² Peste.s. 41.

Vad saknas i undervisningen - vad kan göra den mer engagerande? Huvudintrycket utifrån vår studie, är att eleverna är positiva till den undervisning de får i både de estetiska ämnena som i Religionskunskap. Eleverna tycker att det är bekvämt när lärarna lägger upp undervisningen men blir inte alltid engagerade i studierna av ämnet. Där har Religionskunskap en utmaning när det gäller att hitta alternativ för att stärka engagemanget, utifrån vad eleverna säger sig sakna; studiebesök, ”nån som kommer och berättar”, ” eller se filmer och diskutera. Men även lärarna i de estetiska ämnena skulle kunna hitta nya möjligheter till utveckling av undervisningen utanför de traditionellt estetiska ämnena. Den faktakunskap som teoretiska ämnen har kan ju också vara inspirationskällor till nya estetiska projekt. Den estetiska läroprocessen är en viktig pusselbit för att utveckla ett ämnesintegrerat arbetssätt. Flera elever som läser religionsämnet vill se på film och eleverna i de estetiska ämnena är intresserade av att exempelvis se utställningar.

Under den här studien har vi frågat oss varför alternativa inlärningsmetoder liksom ämnesintegrerade arbetssätt inte är vanligare än de är? Skulle det vara en möjlighet att koppla samman de estetiska uttrycksmedlen för att komma åt våra inre tankar, för att förstå oss själva? Genom en enkel handledning och ett ämnesöverskridande arbetssätt borde Religionskunskap kunna integreras i bildämnet och tvärtom, till allas fördel.

I Törnbergs essä, lyfter hon fram de nya medierna; film och multimedia som självklara formspråk för dagens unga som skapar möjligheter för ungdomars berättelser. Vi måste som vuxna, skriver hon, använda oss av musik och konstarter i skolämnen som Svenska, Bild och Religionskunskap etc.. De nya medierna ingår i ”det vidgade textbegreppet”, där text är så mycket mer än ord. Hon frågar sig om vi verkligen ger tid för berättelserna i skolan och kan mätta det narrativa begäret som är starkt hos de unga?²⁰³ I boken om konstarnas betydelse i den lärande processen, är Hjorts avstamp i den medeltida kyrkans bild- och formspråk tankeväckande. I skolan betraktas vanligtvis inte konsterna som källor till kunskap, utan mer som verksamheter, skriver Hjort och hänvisar till den medeltida kyrkan där igenkänning, minne och fantasi var centrala för dialogen i budskapet.²⁰⁴

Vi frågar oss om vi inte ska närma oss dessa elever ur ett mer verkligt perspektiv, med studiebesök och exkursioner ut i verklighetens religiösa domäner? Eleverna på praktiskt inriktade program skulle kunna undersöka byggstilar och konstruktioner i de lokala kyrkorna med en kulturskatt i sin hembygd, där konst, arkitektur och musik bjuder oss på stora delar av den kristna symboliken, utan att behöva öppna en bok. Dessa killar och i undantag, tjejer ska inte som Fanny uttrycker det i intervjun, behöva känna att lärarna lägger undervisningen på en lägre nivå, för att de inte fattar lika bra som elever på de teoretiska programmen. Det är en utmaning för lärare idag att undervisa i Religionskunskap, när de vet att det är ett ”måste” för eleverna och samtidigt ett inte alltid populärt ämne.

Hur viktigt är det att ha ämnet i skolan: Alla ämnen i skolan har sitt berättigande, men ämnen värderas olika av eleverna. Estetiska ämnen kan uppfattas som mindre ”nyttiga” än till exempel ämnen som matematik och svenska. Både Estetisk verksamhet och Religionskunskap tillhör kärnämnen och är i och med det ansedda som ”viktiga” utifrån politiska beslut. Bild som innebär en fördjupning i bildspråket har också sitt berättigande och är en utveckling av ett sätt att kommunicera. De flesta elever tycker att de estetiska ämnena och Religionskunskap är viktiga och befogade att satsa på i skolan. Det handlar om att utveckla olika slags kunskap på alla sätt det är möjligt. Där kan de estetiska uttrycksformerna spela en stor roll om vi låter dessa även integreras med de teoretiska ämnena. Behovet av att uttrycka sig är viktigt för människor vilket eleverna i enkäterna och intervjuerna gav många exempel på vad det gäller de estetiska ämnena. Observationerna på religionslektionerna gav också samma intryck där bristen på engagemang fick eleverna uttråkade tills de själva såg en anledning att visa sitt intresse. Lärarna gör vad de kan för att det egna ämnet ska klara sig i en allt tuffare skolmiljö. Men kanske är det tid att inte enbart se

²⁰³ Törnberg. s. 17.

²⁰⁴ Hjort s 59 ff.

till det egna ämnet i första hand. Kanske kan ett ämnesintegrerat arbetssätt höja kvalitén i undervisningen där en redan bra undervisning får stor framgång och där frustrerade och oengagerade elever trots allt får inspiration att lära sig mer om ämnet, vilket ämne det än gäller.

Samhället utanför är trots allt en helhet, vilket läraren Cecilia i klass C poängterade – att det är viktigt att ha ett holistiskt synsätt på både det egna ämnet, eleverna och samhället utanför.

Vår förhoppning och vision är att framtidens skola är en skola mera fylld av motivation, engagemang och kreativitet än idag. Det innebär förhoppningsvis ett ämnesöverskridande arbetssätt där elever och lärare möts i ett lärande för livet.

11. SLUTSATSER

Vårt syfte var att undersöka hur kreativitet, motivation och engagemang spelar in som viktiga faktorer i lärandeprocessen. Hur skapar vi ett kreativt och engagerat lärande? Vi har i en jämförande empirisk studie mellan Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap utifrån främst ett elevperspektiv, men också ett lärarperspektiv, försökt besvara denna huvudfråga.

Lärarkyrket, undervisningen, och skolutvecklingen genom olika pedagogiska traditioner, gav en bakgrund som handlade om hur de estetiska läroprocesserna ofta hamnar vid sidan av den mer teoretiska undervisningen istället för att inspirera till ett mera engagerat lärande. Detta står samtidigt i konkurrens med att alla ämnen har ett eget existensberättigande. Det handlade också om hur lärare och elev möter varandra – i ett demokratiskt lärande, med respekt och i dialog. Efter att ha genomfört denna studie och tagit del av läroplanen Lpf 94 och de olika styrdokumenterna, var det vår förhoppning och vision att framtidens skola skulle kunna bli en skola fylld av motivation, engagemang och kreativitet. Detta är fortfarande vår förhoppning men processen kan vara lång. Vi kunde dock se att flera lärare hade viljan att arbeta ämnesintegrerat – men inte visste *hur*. Tidsaspekten var en påverkande faktor, liksom lättheten eller svårigheten att få med sig eleverna i skolarbetet. Eleverna hade också mycket lättare att engagera sig i Bild eller Estetisk verksamhet som innebar mindre krav på att t.ex. skriva, vilket en del elever hade svårt med. Frågorna vi har ställde oss var:

- Hur stort är intresset och engagemanget för ämnena Bild/Estetisk verksamhet/Religionskunskap?

Intresset var stort för de estetiska ämnena och klart mindre för Religionskunskap.

- Hur pass kreativa är ämnena Bild/Estetisk verksamhet/Religionskunskap?

Kreativitet var en ganska självklar del i ämnena Bild och Estetisk verksamhet, medan elever som läste Religionskunskap inte ansåg ämnet speciellt kreativt.

- Hur upplever eleverna undervisningen?

Trots de skilda uppfattningar eleverna hade i de estetiska ämnena respektive religionsämnet om hur intressant eller engagerande deras ämne var, så var de allra flesta nöjda och ofta mycket nöjda med undervisningen. En del ville vara med och bestämma och komma med egna idéer – men de flesta var nöjda men att läraren planerade huvuddelen av undervisningen.

- Hur delaktiga är eleverna i planeringen av undervisningen?

I de flesta fall var det läraren som styrde. Samtliga lärare försökte på olika sätt arbeta för en ökad dialog med eleverna för att få dem engagerade. Detta gav varierande framgång enligt de observationer och intervjuer vi gjorde. Skolans övergripande nationella mål är dock ett ökat elevinflytande och enligt litteraturen kan estetiska läroprocesser göra en stor nytta för att detta ska utvecklas i skolan.

- Hur stor betydelse har betygen för elevernas motivation och engagemang för ämnet?

Vi kunde konstatera att eleverna i de estetiska klasserna var engagerade oavsett betygen även om en grupp av dessa elever hade höga ambitioner för att få bra betyg. I Religionskunskap däremot var betygen en avgörande faktor för motivationen till att studera ämnet.

- Hur viktigt upplever eleverna sina respektive ämnen Bild, Estetisk verksamhet och Religionskunskap?

Här var det tydligt att engagemanget i det egna ämnet varierade. De estetiska ämnena upplevdes engagerande och inspirerande - detta var säkert en faktor bakom att många av eleverna svarade att Bild och Estetisk verksamhet var viktiga ämnen. Eleverna ansåg det avkopplande, roligt och kreativt att vara på dessa lektioner. Bland eleverna på Religionskunskap var åsikterna mera delade. En del var engagerade i ämnet, speciellt på det teoretiska programmet, andra elever kan vi tolka som att de "förstår" att det är viktigt och några elever hade inget intresse av att gå på lektionerna.

Sammanfattningsvis var vårt syfte att främst undersöka hur kreativitet, motivation och engagemang spelar in som viktiga faktorer för att skapa en mer kreativ och engagerad skola?

Slutsatsen är att vi ser en tydlig tendens till att både engagemang och kreativitet behöver stärkas främst i Religionsämnet där den kommunikativa nyttan av de estetiska ämnena är oundgängliga i dagens skola. Ett ämnesintegrerat arbetssätt är både önskvärt och även nödvändigt för att skapa ett mera kreativt och engagerat lärande för att vidga lärandeprocessen. Det kan göra lärandet mera engagerande för *alla* elever, även de som ej är motiverade för ämnet.

12. AVSLUTNING

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att den kommunikativa nyttan av de estetiska ämnena är oundgänglig i dagens samhälle och i skolan varför ett ämnesintegrerat arbetssätt inte bara är önskvärt utan nödvändigt! Vi tror dock att det måste komma fram nya sätt att arbeta över ämnesgränserna där varje ämne har ett eget berättigande, men vi kan dra nytta av andra ämnen för att vidga perspektiven för kreativiteten i det egna ämnet. Där kan religionsämnet och bildämnena vara goda exempel då det finns flera idéer om hur de skulle kunna inspirera varandra. Vi får börja med att återigen gå tillbaka i historien då bildberättandet skedde på annat vis än idag – där kyrkornas bildberättelser i långa tider fungerade som böcker för folket. Motivationen för religionsämnet behöver stärkas för att förståelsen för andras tro ska växa och inte inskränkas. Livsfrågorna är viktiga för att vi inte ska bli det barfota barnet som Nils Ferlin beskriver, utan ord i sekulariseringens spår där vi glömt vår egen andlighet.

Litteraturförteckning

- Aulin-Gråhamn, Lena. Persson, Magnus, Thavenius, Jan (2004) *Skolan och den radikala estetiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Colnerud, Gunnel. red. Romilson, Christer (1995) *Lärarprofessionalism*. Stockholm: Lärarförbundet
- Collste, Göran (1996) *Inledningen till etiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlqvist, Folke (1998) *Kreativitetsteorin*. Jönköping: Brain Books.
- Dysthe, Olga (1996) *Det flerstämmiga klassrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Fjellström, Roger. Ur I: H. Andersson. Red. (2002) *Att bedömas eller döma*, Stockholm: Skolverket.
- Franck, Olof. Red. Årg.37 (2005) *Om det som djupast angår*. Stockholm: Föreningen lärare religionskunskap.
- Gardner, Howard (1998) *Så tänker barn – och så borde skolan undervisa*. Falun: Brain Books.
- Hjort, Madeleine (2001) *Konstarter och kunskap*, Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Lindö, Rigmor (2002) *Det gränslösa språkrummet*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindström, Lars. & Lindberg, Viveca. Red. (2005) *Pedagogisk bedömning - Att dokumentera, bedöma och utveckla kunskap*. Stockholm: HLS förlag.
- Marner, Anders & Örtegren, Hans (2003) *En kulturskola för alla – estetiska ämnen och läroprocesser i ett mediespecifikt och medieneutralt perspektiv*. Kalmar: Lenanders Grafiska AB.
- May, Rollo (1994) *Modet att skapa*. Stockholm: Natur och kultur.
- Nordenfalk, Katta Red. (2004) *Etik i princip och praktik*. Stockholm: Lärarförbundet.
- Krokmark, Tomas. Red. (2003) *Den tidlösa pedagogiken*, Lund: Studentlitteratur.
- Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003) *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur
- Sahlin, Nils-Eric (2001) *Kreativitetens filosofi*. Nora: Nya Doxa.
- Skolverket (1994, uppdaterad 2006) *Läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94*. Stockholm.
- SOU 1997:12; *Skolfrågor – Om skola i en ny tid*. Slutbetänkandet av Skolkommittén Aktionsgruppen för barnkultur. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Strandberg, Leif (2006) *Vygotskij i praktiken*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Sträng, Monica H. & Dimenäs, Jörgen, (2000) *Det lärande mötet*. Lund: Studentlitteratur.
- Törnberg, Else-Marie. Essä (2004) ”Berätta liv med media”. Stockholm: Dramatiska Institutet.

Tidskrifter:

Bild i skolan, nr 4-06; ”Estetiska läroprocesser och/eller estetiska ämnen”, Stockholm: Lärarförbundet.

Pedagogiska magasinet nr 3-06: Precht, Elisabeth, ”Mänskliga sinnen att utveckla”, ur temat ”Vägar till lärande”, Stockholm: Lärarförbundet.

Pedagogiska magasinet nr 4-04: Peste, Jonathan, ”I Religionens namn”, Stockholm: Lärarförbundet.

Pedagogiska Magasinet, nr 4 2004: Thors Hugosson, Christina., ”Från tro till livstolkning”, Stockholm: Lärarförbundet.

Elektroniska källor:

<http://www.estet.umu.se/>; (2008) Institutionen för estetiska ämnen, Umeå universitet.

<http://www.skolverket.se/sb/d/437>; (2007) Skolverket, Gymnaisewebben, kursplaner

<http://www.skolverket.se/sb/d/468>; (2007) Skolverket, Läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94;

<http://www.lr.se/>; (2008) *Lärares yrkesetik*. Stockholm: Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund.

Övriga källor:

Intervju lärare Aida, klass A - utskrift Intervju AA.
Intervju lärare Boel, klass B - utskrift Intervju BB.
Intervju lärare Cecilia, klass C - utskrift Intervju CC.

Intervju lärare Daniel, klass D - utskrift Intervju DD.
Intervju lärare Erika, klass E - utskrift Intervju EE.
Intervju lärare Fredrik, klass F - utskrift Intervju FF.

Intervjuer elev, klass A - utskrift intervju A1
Intervjuer elev, klass A - utskrift intervju A15
Intervjuer elev, klass B - utskrift intervju B9
Intervjuer elev, klass B - utskrift intervju B10
Intervjuer elev, klass C- utskrift intervju C8
Intervjuer elev, klass C - utskrift intervju C9

Intervjuer elev, Klass D - utskrift intervju D1
Intervjuer elev, klass D - utskrift intervju D2
Intervjuer elev, klass E - utskrift intervju E1
Intervjuer elev, klass E - utskrift intervju E2
Intervjuer elev, klass F - utskrift intervju F1
Intervjuer elev, klass F - utskrift intervju F2

BILAGOR

- Bilaga 1 - Estetisk verksamhet, klass A
- Bilaga 2 - Estetisk verksamhet, klass B
- Bilaga 3 - Bild, klass C
- Bilaga 4 - Religionskunskap, klass D
- Bilaga 5 - Religionskunskap, klass E
- Bilaga 6 - Religionskunskap, klass F
- Bilaga 7 - Figur 16 Klass ABC och DEF
- Bilaga 8 - Sifvertabell A – Bild och Estetisk verksamhet
- Bilaga 9 - Sifvertabell B - Religionskunskap

Bilaga 1 - Estetisk verksamhet - klass A

Totalt 15 av 15 möjliga elever svarade på enkäten = 100 procent. (NOT: Citaten nedan är kursiverade om de använts i uppsatsen)

1. Är du intresserad av estetisk verksamhet som ämne?

1.Väldigt lite =2 2. Lite = 0 3. Ja = 6 4.Mycket = 2 5.Väldigt mycket = 5

Motivering:

- *Inte intresserad... (A4)*
- Jag tycker att det inte har något med kunskap eller intelligens att göra, därför borde man inte heller få betyg i det (A3)
- *Älskar alla form av estetisk verksamhet! Särskilt bild. (A1)*
- Har alltid gillat att teckna/måla/rita (tre personer)
- *Älskar att konstruera något med egna händer å det är avkopplande (A9)*
- Mamma är konstnär (A6)
- Intresserad sen barn (två personer)
- Roligt, kul – gillar att måla/rita (fyra personer)
- Roligaste ämnet i skolan ...
- Avkopplande

2.Känner du engagemang för att göra dina uppgifter i estetisk verksamhet?

1.Väldigt lite =1 2. Lite = 2 3. Ja = 6 4.Mycket = 3 5.Väldigt mycket = 2

Motivering:

- Inte intresserad
- Det är tråkigt och jag är skitdålig på det. (A3)
- Vill pröva allt på samma gång. (A1)
- Kul (tre personer)
- Ja, men jag vill göra det jag vill och ibland, när det är bestämda uppgifter har jag ingen motivation. (A10)
- Det är bra uppgifter
- Roligt (två personer)

3.Uppfattar du estetisk verksamhet som ett kreativt ämne?

1.Väldigt lite = 0 2. Lite = 0 3. Ja = 8 4.Mycket = 2 5.Väldigt mycket = 5

Motivering:

- Ja, men jag gillar inte att beskriva bilder. (A2)
- Man får tänka (positivt)
- Ja, man kan uttrycka så mycket. (A1)
- Man kan göra olika saker – skapa
- Väldigt mycket (två personer)
- Kul att vi får måla och skulptera

4.Är du nöjd med undervisningen som den är upplagd?

1.Väldigt lite = 0 2. Lite = 0 3. Ja = 7 4.Mycket = 6 5.Väldigt mycket =2

Motivering:

- Den är väl bra
- Vore bra med lite mer vägledning. (A12)
- Bra upplägg, valfrihet
- Bra att vi får skulptera

- Bra!

5. Känner du dig delaktig i planeringen av undervisningen?

1. Våldigt lite = 2 2. Lite = 3 3. Ja = 5 4. Mycket = 3 5. Våldigt mycket = 2

Motivering:

- Får göra nästan vad man vill...
- Man får mer eller mindre göra som man vill. Vissa saker som alla varit tvungna att göra men sådant ingår ju i all undervisning. (A1)
- Får välja mellan olika alternativ
- Lite delaktig, men det gör inget ...

6. Är betygen viktiga för din motivation att göra ett bra resultat i estetisk verksamhet?

1. Våldigt lite = 2 2. Lite = 2 3. Ja = 4 4. Mycket = 3 5. Våldigt mycket = 4

Motivering:

- Inte speciellt viktiga, gör så gott jag kan...
- Vet mina begränsningar, satsar på G.
- Jag vill alltid göra mitt bästa. (A1)
- Gör alltid mitt bästa, så bra som möjligt ...

7. Är betygen viktiga för att du ska känna dig engagerad i estetisk verksamhet.

1. Våldigt lite = 2 2. Lite = 4 3. Ja = 5 4. Mycket = 1 5. Våldigt mycket = 1

Motivering:

- Våldigt lite men gör detta gärna ...
- Kul ändå
- Trivs bra

8. Vad är det bästa med estetisk verksamhet för dig?

- Inget bra alls
- Vet inte
- Roligt..
- Kul att rita (fem personer)
- Jag mår bra när jag får pyssla i bildsalen (A1)
- Att rita och skissa bilder...
- *Att få sitta och rita och göra något finns med färg, har det som ett litet intresse.* (A7)
- Prova olika saker... måla o lera
- Det är kul att göra något med färg ... det är som ett intresse ... att måla
- Slappnar av...
- Tillgång till det jag behöver...
- Får uttrycka det man vill.

9. Vad är det sämsta med estetisk verksamhet för dig?

- Vet inte...
- Att skriva mycket...
- Att beskriva bilder (två personer)
- Inte så roligt
- *Betygen sänker mitt snitt och jag kommer inte in på högskolan på det jag vill och det suger att bli forskare och det har ingenting med att rita fint att göra...* (A3)
- Svårt, men blir bättre och bättre (två personer)
- Kursen var lite kort (tre personer)

- När man inte har fantasi att göra något
- När man inte hinner prova allt
- Inget!

10. Är det något du saknar i estetisk verksamhet?

- Nej! (tio personer)
- Vet ej (tre personer)
- Eventuellt pyssel...
- Tid
- Motivmålning med spruta
- Mera valfrihet

11. Har du förslag på vad som kan göra undervisningen mera engagerande i estetisk verksamhet?

- Nej (sju personer)
- Ingen aning/vet ej (tre personer)
- Kul att pyssla ...
- *Nej, man är inte kreativ och kan inte se vad som är fint o.s.v.... man är lite körd i kursen.*(A3)
- Måla mera som man vill ...
- Flera förslag på saker att göra ...

12. Hur viktigt är det att ha estetisk verksamhet i skolan? Motivera.

- Inte viktigt alls ... det kan finnas som val om man är duktig på det, tycker det är kul och/eller har en chans att få bra betyg...
- Inte så viktigt (tre personer)
- Det kanske inte behövs
- Vet inte (två personer)
- Ingen speciell nytta av ämnet
- Ganska viktigt
- Viktigt (två personer)...
- Det är kul ... ett praktiskt ämne, man får vara kreativ...
- Det är roligt ... man lär sig saker
- Mycket viktigt (fem personer) ... roligt, avslappnande ...
- Väldigt viktigt (tre personer)...
- *Mycket, eleverna kan uttrycka så mycket bara de vill. Många tror inte de kan, men alla kan, bara att ingen gör likadant. Alla har sin egen stil.* (A1)

13. Något du vill lägga till??

- Jämför med idrott – bara en del har chans till bra betyg... det borde inte vara en obligatorisk kurs.

Bilaga 2 - Estetisk verksamhet, klass B

Totalt 10 av 10 möjliga elever svarade på enkäten = 100 procent. (NOT: Citaten nedan är kursiverade om de använts i uppsatsen.)

1. Är du intresserad av estetisk verksamhet som ämne?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 2 3. Ja = 3 4. Mycket = 3 5. Våldigt mycket = 2

Motivering:

- *Inte min grej (B3)*
- Har alltid gillat att teckna/måla (tre personer)
- *Intresserad sen barn (tre personer)*
- Målar på fritiden (B10)
- Roligt, kul
- Det är roligt. Skulle nog vilja ha det ett helt läsår istället för bara en termin. Hinner inte göra så mycket. Skulle vilja prova mer/olika saker (B9)
- *Roligaste ämnet i skolan (två personer)*
- Avkopplande

2. Känner du engagemang för att göra dina uppgifter i estetisk verksamhet?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 3 3. Ja = 2 4. Mycket = 3 5. Våldigt mycket = 2

Motivering:

- Jag tycker ju det är roligt. Sen så säger folk säger att man är duktig så får man ännu mer *engagemang* (B8).
- Ibland. När man vet vad man ska göra (B9)
- Eftersom jag inte tycker det är så roligt är det svårt att "koncentrera" sig (B3)
- Eftersom det är kul är det lätt att *engagera* sig (B7)

3. Uppfattar du estetisk verksamhet som ett kreativt ämne?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 1 3. Ja = 2 4. Mycket = 4 5. Våldigt mycket = 3

Motivering:

- Man lär sig mycket (B8)

4. Är du nöjd med undervisningen som den är upplagd?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 0 3. Ja = 6 4. Mycket = 2 5. Våldigt mycket = 2

Motivering:

- Bra arbetsmiljö. Och så får man arbeta självständigt och det trivs jag med. Och tycker man det är roligt blir man ännu mera nöjd (B8)
- Roligt ... Nöjd!

5. Känner du dig delaktig i planeringen av undervisningen?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 6 3. Ja = 3 4. Mycket = 1 5. Våldigt mycket = 0

Motivering:

- Får göra nästan vad man vill
- Lite delaktig, men det gör inget ...
- Det gör inte mig något om jag inte är, jag är nöjd med vad jag jobbar med (B8)

6. Är betygen viktiga för din motivation att göra ett bra resultat i estetisk verksamhet?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 2 3. Ja = 7 4. Mycket = 0 5. Våldigt mycket = 1

Motivering:

- Generellt vill jag ha ett bra resultat
- Är betygen bra så blir det roligare att göra ett bra arbete (B8)

7.Är betygen viktiga för att du ska känna dig engagerad estetisk verksamhet.

1.Väldigt lite = 1 2. Lite = 4 3. Ja = 5 4.Mycket = 0 5.Väldigt mycket = 0

Motivering:

- Vet ej

8.Vad är det bästa med estetisk verksamhet för dig?

- Roligt ...Får hålla på med det man vill
- Prova olika saker...Tycker om att skapa
- Behöver inte tänka... Slappnar av
- Kreativt och fritt... Arbeta med händerna/slipper teori

9.Vad är det sämsta med estetisk verksamhet för dig?

- Vill inte ha någon estetisk verksamhet, är inte så bra på det...
- Svårt att veta vad man ska göra/lång lektion
- Arbeta med mycket färg
- När man inte hinner prova allt
- Brist på tid ...
- Inget! (två personer)

10. Är det något du saknar i estetisk verksamhet?

- Nej! (två personer)
- Tid ... Roligare uppgifter ... Teckning i blyerts o kol

11.Har du förslag på vad som kan göra undervisningen mera engagerande i estetisk verksamhet?

- Nej (tre personer) ... Bra som det är ...
- Detta är viktigt.

12.Hur viktigt är det att ha estetisk verksamhet i skolan? Motivera.

- Det är bra med något annat i skolan...
- Ganska viktigt (två personer) ... Det är viktigt.
- Det känns viktigt att prova ämnen som inte handlar om läsa, skriva, räkna. (B10)
- Jag tror det är skönt för alla att slippa arbeta så mycket med teori och arbeta mer praktiskt. (B5)
- Viktigt, eftersom de flesta lektioner är teori så har elever som tycker om det mer praktiskt arbete chans att få bra betyg. (B2)
- Det är som ett avkopplande ämne. Inget plugg, Bara ”måla” och använda fantasin. (B9)
- För dem som tycker det är roligt och kul, praktiskt ämne...
- Det är kul ... ett praktiskt ämne, kan får vara kreativ...
- Mycket viktigt, ett praktiskt ämne...
- Viktigt - en chans att vara kreativ...
- Viktigt... (två personer)

13.Något du vill lägga till??

- Jämför med idrott – bara en del har chans till bra betyg... det borde inte vara en obligatorisk kurs.

Bilaga 3 - Bild, klass C

Totalt 9 av 11 möjliga elever svarade på enkäten = 82 procent. (NOT: Citaten nedan är kursiverade om de använts i uppsatsen.)

1. Är du intresserad av bild som ämne?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 0 3. Ja = 1 4. Mycket = 3 5. Våldigt mycket = 5

Motivering:

- Roligt/Kul.
- Kreativt (tre personer – två av dem i citaten nedan)
- *Tycker om att arbeta kreativt och att arbeta med bild och form. (C1)*
- Jag gillar att det är så kreativt. Det skiljer sig från alla andra ämnen. (C2)
- Jag är det. (C3)

2. Känner du engagemang för att göra dina uppgifter i bild?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 0 3. Ja = 2 4. Mycket = 5 5. Våldigt mycket = 1

Motivering:

- *Roligt* (två personer).
- *Kreativt.*
- Ibland/oftast engagerad.
- *Jag känner mig engagerad, men tyvärr så anser andra lärare i andra kurser att bildämnet inte är något som bör prioriteras. Därför får man inte chans att lägga ner så mycket tid på ämnet som man önskar. (C1)*
- Ja, lite på det teoretiska, som uppsatser och dylikt, eftersom vi har så pass många sådana ändå på SP-programmet. (C2)
- Själva skapandet gillar jag, bara jag får den tid jag behöver. (C2)

3. Uppfattar du bild som ett kreativt ämne?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 0 3. Ja = 1 4. Mycket = 3 5. Våldigt mycket = 5

Motivering:

- Skapa bilder...
- Man får tänka själv (C3)
- Skapa själv, egna idéer (C8)

4. Är du nöjd med undervisningen som den är upplagd?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 1 3. Ja = 4 4. Mycket = 3 5. Våldigt mycket = 1

Motivering:

- Man får inte vara med och bestämma så mycket, men en del i alla fall. (C9)
- Ges för lite tid till varje arbete ... mer tid önskas till det. (C1)
- Bättre om instruktionerna inte är för snäva... en chans att arbeta individuellt/självständigt...
- Läraren bäst
- Bra varierande uppgifter
- Jag tycker bild är ett jättekul ämne. Har blivit mycket bättre sen högstadiet också... (C2)
- Bättre än högstadiet
- Kan inte jämföras med annan gymnasial undervisning...

5. Känner du dig delaktig i planeringen av undervisningen?

1. Våldigt lite = 0 2. Lite = 3 3. Ja = 5 4. Mycket = 1 5. Våldigt mycket = 0

Motivering:

- Ibland får man vara med. (C9)
- Följer mest med, tror jag...
- Hade gärna fått mer tillfälle att vara med och diskuterat kursens uppläggning. (C1)
- Ja, oftast, ibland blir man överkörd, men sådant får man ta...(C3)
- Ja, får frågor vad vi tycker...

6. Är betygen viktiga för din motivation att göra ett bra resultat i bild?

1. Våldigt lite = 1 2. Lite = 1 3. Ja = 5 4. Mycket = 0 5. Våldigt mycket = 0

Motivering:

- Lite. Jag vill göra mitt bästa ändå, men om det är en väldigt tråkig uppgift gör man den ändå för betygen. (C9)
- Motiverad ändå, samtidigt vill jag ha bra betyg.
- Ja, man känner sig mera motiverad att prestera bättre. (C1)
- Nja, jag är inte så inriktad på höga betyg...

7. Är betygen viktiga för att du ska känna dig engagerad i bild?

1. Våldigt lite = 1 2. Lite = 5 3. Ja = 1 4. Mycket = 0 5. Våldigt mycket = 0

Motivering:

- Inte speciellt
- Motiverad ändå, samtidigt vill jag ha bra betyg...

8. Vad är det bästa med bild för dig?

- Roligt/Kreativt
- Får uttrycka sig och utveckla sin egen stil (C6)
- Att få skapa för konsten skull. (C5)
- Får prova många olika saker... som att teckna (två personer)
- *Att få måla och rita och sånt. Att lära mig nya tekniker och känna att jag utvecklas och blir bättre. (C9)*
- Lära mig nya tekniker ...
- Får komma ifrån pluggandet/gå in i sig själv och bara skapa...(C4)
- Att få ett resultat (två personer)...
- Att man får skapa... att resultatet betyder något även för andra... (C1)

9. Vad är det sämsta med bild för dig?

- Vet ej
- När man inte får någon inspiration och bara sitter och stirrar på pappret. Konsthistoria är väldigt tråkigt också. (C9)
- För lite kurser
- För lite tid (två personer)...
- Vill hinna arbeta med olika tekniker m.m.
- Att jag inte har tiden att hinna arbeta med det så mycket som jag skulle vilja för att träna upp min teknik. (C2)
- Att bli tillsagd vad man ska göra
- Olika saker som inte passar mig t.ex. olja (målning)
- Att jag inte blir nöjd själv...

10. Är det något du saknar i bild?

- Vet ej (två personer)
- Nej (sju personer)
- ... kanske lite av de nyare teknikerna t.ex. fotografering/grafisk bildhantering...

11. Har du förslag på vad som kan göra undervisningen mera engagerande i detta ämne?

- Nej (två personer)... Men kanske mera teori ...
- Jag tycker det är ”sköj”!
- Vet ej... svårt att avgöra...
- Studiebesök (två personer)
- Mja... kanske gå på lite utställningar (C3)
- Workshops m.m.
- Ej för långa genomgångar... kolla andras bilder blir bara jobbigt

12. Hur viktigt är det att ha detta ämne i skolan? Motivera.

- Mycket - bra att göra något annat än att skriva
- Viktigt (sju personer)...
- Det är kul! Etc
- Skön kontrast till andra lektioner (skriva etc...)
- Motiverar en att gå till skolan.
- I alla fall för mig är det mycket viktigt. Det är ett ämne jag gillar starkt och jag vill arbeta med bild så mycket jag kan. (C1)
- Utvecklar ens kreativa sida...
- Viktigt... för dem som tycker om konst/att uttrycka sig...
- Lära sig rita...
- Mycket viktigt (två personer)...
- Att få skapa....
- Viktigt för alla att testa, men de ska vara valbara kurser eftersom alla inte gillar bild...
- *Jag är så intresserad av det. När jag får skapa (inte den teoretiska biten av ämnet) mår jag bra. Samtidigt blir det mer variation i skolan vilket gör att jag kanske får mer energi till andra ämnen. Jag kan tänka mig att fortsätta med ämnet efter gymnasiet också. (C2)*
- Samtidigt blir det mer variation i skolan vilket gör att jag kanske får mer energi till andra ämnen. Jag kan tänka mig att fortsätta med ämnet efter gymnasiet också.

13. Något du vill lägga till??

- Nej (nio personer)
- Bra skriven enkät (en person)

Bilaga 4 – Religion, klass D

Totalt 28 av 31 möjliga elever svarade på enkäten = 90 procent. (NOT: Citaten nedan är kursiverade om de använts i uppsatsen.)

1. Är du intresserad av religion som ämne?

1.Väldigt lite=1 2. Lite=3 3. Ja=11 4.Mycket=9 5.Väldigt mycket=4

Motivering:

- Intresserad helt enkelt. Två personer.
- Intressant att se hur andra människor har det.
- *Intressant att lära sig om andra religioner, man får en djupare förståelse för vissa saker (D13)*
- *Det är ett intressant ämne som jag tycker man har bra användning för (D19).*
- Får större förståelse för samhället.
- För att förstå vår kultur.
- Bra inblick i olika kulturer och synsätt.
- Intressant, hur andra tänker och lever.
- Kul ämne.
- Intressant, allmänbildande.
- *Ja, det gör jag, när man kan om religion och då känner man sig väl (D3).*
- *Det är ganska intressant att lära sig om religioner, även om jag anser att det är ganska onödigt (D8).*
- Viktigt ämne, för att få förståelse hur andra kulturer fungerar och hur religionen påverkar dagens samhälle (D10).
- *Intressant att veta vari de så kallade religiösa konflikterna grundar sig i. Ökar också förståelsen för andra kulturer (D14)*
- *Intressant att veta hur människor väljer att leva sina liv (D17).*
- *För att det är intressant. Man förstår konflikter i världen bättre (D18).*
- *Roligt att ta del av andras religioner och kulturer (D21).*

2. Känner du engagemang för att göra dina uppgifter i religion?

1.Väldigt lite 2. Lite =7 3. Ja=13 4.Mycket=6 5.Väldigt mycket=2

Motivering:

- *Gör det för att lära mig något (D9)*
- Betyget är en stark drivkraft.
- Inte alltid, men oftast.
- Bra repetition över vad man lärt på lektionen.
- *Så att man får ett betyg och inte halkar efter (D6).*
- *För att få ut så mycket som möjligt krävs engagemang (D2)*
- *Nja, uppgifterna ganska tråkiga till de monoteistiska religionerna (D8).*
- *Lite tjatigt med alla instuderingsuppgifter (D17)*
- *Jag har inte ork i kroppen att göra dem (D18)*
- *Det är så mycket i skolan så jag har nog inte ork för det (D19)*
- *Det är roligt men ibland är det svårt att hitta tiden till det, men det är helt upp till mig. Det handlar om att planera och prioritera (D20).*
- *Vi har inga direkta uppgifter. Har mest små läxor att plugga på (D21).*

3.Uppfattar du religion som ett kreativt ämne?

1.Väldigt lite=4 2. Lite =10 3. Ja= 9 4.Mycket=4 5.Väldigt mycket=1

Motivering:

- Vi får blandade inlärningsätt.
- Inte jättekreativt, läsa och lära.
- Ja, så länge vi får kreativa uppgifter.
- Nja, man kan diskutera, men inte så mkt. mer.
- Diskussionerna intressanta.
- Otroligt lärorikt.
- *Ja, då det kommer etiska, moraliska och existentiella frågor (D7).*
- *Man får ju tänka mycket själv eftersom det handlar mycket om etik och moral (D8).*
- Arbetar på olika sätt, läser inte bara i religionsboken.
- *Nej, religion är fasta regler vi lär oss om, inget direkt skapande (D14).*
- *Vi gör inget kreativt på våra lektioner (D18).*
- *Man kan ha diskussioner och göra grupparbeten (t.ex. planscher) (D19).*
- *Jag tycker att religion är ett ämne som ger ökad förståelse både inom andra kulturer som vår egen. Många fördomar kan dementeras (D20).*
- *bland känns det lite onödigt. Men det behövs för att få förståelse för vad andra gör (D21).*

4.Är du nöjd med undervisningen som den är upplagd?

1.Väldigt lite 2. Lite 3. Ja=15 4.Mycket=12 5.Väldigt mycket=1

Motivering:

- Lite enformigt, mycket prov.
- Jag är nöjd med den.
- Den är varierande och intressant.
- Upplägget, bra förutsättning för att nå betyget.
- Inte tittat på så många olika religioner än, men det kommer nog.
- Visst lär man sig mycket, men för mycket tyngd på årtal e.t.c.
- *Inte mycket frihet, eftersom detta bara är grunderna, än så länge (D13).*
- *Roligt och bra ämne. Undervisningen sköts utmärkt (D14).*
- *Läraren känner oss och vi känner läraren. Vi vet hur vi ska ha undervisningen för att få bästa resultat (D16).*
- *4,5 då. Nej, men jag tycker Y. är väldigt duktig på att lära ut. Och informationen fastnar, kan bero på att jag är intresserad av ämnet, men religionslektionerna ser jag fram emot (D20).*
- *Det är bra med katederundervisning och instuderingsfrågor. Då vet man vad man ska kunna till provet och det är lätt att gå tillbaka och se vad man har gjort (D21).*

5.Känner du dig delaktig i planeringen av religionsundervisningen?

1.Väldigt lite=5 2. Lite=15 3. Ja =7 4.Mycket=1 5.Väldigt mycket

Motivering:

- Inte särskilt, inget som ses negativt.
- Fått varit med och lagt upp prov, när det passar bäst.
- Med och bestämma när vi ska ha prov.
- Bara provdatum.
- Delvis, måste följa en viss planering.
- Kan ha vissa synpunkter på provtillfällen.
- Till viss del, men nöjd ändå.
- Planerad i förväg, bestämma provdatum
- *Provtillfällen. Resten av planeringen är bra så den har jag inget intresse i att påverka (D10).*
- *Nja, det tror jag väl inte, Vad vi skulle jobba med var förutbestämt (D8)*
- *Upplagt på bra sätt, utan att jag behöver lägga mig i. Om man säger till lyssnar läraren (D4).*
- *Vi har inte fått vara med och bestämma vad vi får arbeta med, men provdatum har vi i klassen och läraren bestämt tillsammans (D18)*
- *Jag vet inte. De här frågorna är alltid svåra. Men, jo vi är delaktiga eftersom vi får veta planeringen och säga vad vi tycker om den (D20).*

- *Men Y. har en bra planering i alla fall (D21)*

6. Är betygen viktiga för din motivation att göra ett bra resultat i religionsämnet?

1. Våldigt lite=1 2. Lite =2 3. Ja=9 4. Mycket=12 5. Våldigt mycket=4

Motivering:

- I skolan, betygen alltid något som driver en.
- Kort kurs, så det är motiverande
- Betygen viktigast.
- Studerar för att få bra betyg. Betygen, en morot.
- Ju högre betyg man satsar på, desto bättre resultat gör man.
- *Det viktigaste är att veta om religioner, vad de står för, än att bara tänka på betygen (D3).*
- *Ja, absolut, precis som i alla ämnen vill man ha bra betyg, det är ju det som är poängen (D8).*
- *Man vill ju uppnå resultat i det man gör, så då gör man det man måste för betyget. Betygen alltid en bra motivation till alla ämnen man läser (D13).*
- *De kan vara både bra och dåliga, ibland tynger de bara ner på en (D18).*
- *Om jag får bra betyg blir jag peppad att göra bra ifrån mig igen (D19).*
- *Det är roligt men vi är beroende av betygen. Men självklart blir betygen en motivation (D20).*
- *Man är beroende av betygen så det är därför man strävar framåt (D21)*

7. Är betygen viktiga för att du ska känna dig engagerad i religionsundervisningen?

1. Våldigt lite= 1 2. Lite 7 3. Ja =10 4. Mycket =9 5. Våldigt mycket =1

Motivering:

- Viktigt att ha med sig senare i livet. Bra betyg alltid ett plus.
- Man strävar efter ett betyg och då måste man vara engagerad (D2)
- Annars kunde man ju strunta i det, men betygen hänger ju med resten av livet. (D6).
- Nej, mitt engagemang kommer nog ifrån mitt generella intresse av ämnet. (8)
- Jag känner mig engagerad ändå” (D18)
- Inte speciellt, jag vill lära mig saker, men gör inte allt för betygen(D9)
- Man koncentrerar sig mer när man vet att det gäller betyget och sin egen framtid. (D13)
- Det gör det enklare att uppskatta ett ämne om man lyckas bra. (D14)
- *Om det går dåligt i ett ämne blir det att jag nästan inte orkar fixa till det. Jag blir alltså mer engagerad i ämnen som jag känner att det går bra. (D19)
- Men betygen blir på ett sätt det enda vi 'får ut' av kurserna. Sedan är det ruggigt intressant också. (D20)
- Måste man vara engagerad? Ibland kan man ju lära sig ändå. (D21)

7. Vad är det bästa med religionsämnet för dig?

- *Det intresserar mig (D10).*
- När det är kreativt.
- Att vissa kapitel och delar är roliga.
- *Bra att veta om!” (D16).*
- *Lär mig om religionerna (D19).*
- Får lära sig olika saker, inte nöter samma hela tiden
- *Pappa är präst, nejdå, skoja bara. Men det är viktigt att lära sig om oss själva och andra (D6).*
- *Viktigt, väldigt nödvändigt för alla i dagens samhälle. Världens folk flyttar runt. För att kunna leva tillsammans måste vi lära oss respektera varandras kulturer (D1).*
- *Att fördjupa sig i religion istället för att bara höra i media. Religion är grunden för mänskligheten (D3).*
- *Förstår andra kulturer, förstår bättre varför de beter sig som de gör. Förstår samhället bättre (D4).*
- Större förståelse för andra religioner och kulturer.
- *Att man får lära sig och förstå hur andra människor i världen tänker, allt som har med etik och moral att göra (D8)*

- *Får lära sig om hur folk lever, en chans att förstå de olika religionerna. (D9)*
- *Förståelse för vad religionen betyder för människor och hur den påverkar dem. (D10)*
- *Man lär sig förstå varför människor handlar som de gör, får en helhets syn på samhället (D13)*
- *Förståelse för andra religioners uppkomster och traditioner. Gör det lättare att förstå varför det uppstår konflikter, samt hur man kan lösa dem (D14).*
- *Kunskapen man får om andra religioner, alltså om andra människor och andra kulturer”(D15)*
- *Får ett bredare synsätt. Kan sätta sig in i andras kultur och förstå deras traditioner och seder.*
- *Att få kunskap om hur det ser ut i världen och varför vissa situationer uppstår, att kunna förstå varför vissa folkgrupper reagerar som de gör (D17).*
- *Att man lär sig förstå saker som har med religion att göra (D18).*
- *Jag får lära mig mer om något jag redan är intresserad av (D20).*
- *Att man får inblick i andras kulturer och förståelse för dem (D21).*

8. Vad är det sämsta med religionsämnet för dig?

- Vet ej.
- Mycket att göra, stressande.
- Kan bli lite långtråkigt.
- Kan bli mycket att få in, upprepning, långtråkigt
- Vissa delar är ointressanta.
- *Finns inget dåligt direkt (D17).*
- *Kan bli segt och mycket att lära in. (D16).*
- *Läxor (D18).*
- Mycket läsning, vissa saker svårt att förstå.
- *Att man måste lära sig ingående detaljer för att förstå (D4).*
- Historiska biten, årtal och praktiska fakta om religionen. Vissa saker är svåra, att förstå och komma ihåg årtal.
- *För lite praktisk aktivitet, ex. hälsa på i någon kyrka o.s.v (D14).*
- Att alla tolkar religion på olika sätt, därför är det ingen som kommer överens med varandra.
- *Att det krävs mycket historia för att verkligen förstå vissa saker som är centrala för en religion (D15)*
- *På kristendomen förväntas man kunna mycket, har man inte konfirmerat sig och inte tror alls känns det lite konstigt (D21)*

9. Är det något du saknar i religionsundervisningen?

- Nej, får en bra överblick över religioner i världen.
- *Nej, det tycker jag inte, allt finns med. Eftersom vi läser detta för att lära oss, kan det vara svårt att veta vad som fattas (D9).*
- *Att vi får besöka olika platser, t.ex. synagogor (D6)*
- *Studiebesök och liknande grejer. (D18)*
- *Intressant och roligt att åka på studiebesök. (D19)*
- Praktiserande uppgifter
- Undervisningen är allsidig, intressant.
- *Lite mer subjektiv info. Att vara helt objektiv medan man läser religion är lite tråkigt(D8).*
- *De asiatiska religionerna, kommer i B. Även andra grenar inom olika religioner, t.ex. satanism och Hare Krishna.(D13)*
- *Mer poäng. Jag tycker eftersom vi går samhäll' borde religionskurserna ges mer utrymme.(D20)*

10. Har du förslag på vad som kan göra undervisningen mera engagerande i religionsämnet?

- Ämnet är av sig själv engagerande.
- Mer film kanske, lär sig av att se hur dom lever
- Studiebesök t.ex. kyrka, moské.
- Variation, arbeta på olika sätt.
- *Ta hit folk från olika konstiga riktningar, typ Hare Krishna”(D6).*

- *Bjuda in präster, rabbiner och predikare för andra religioner för att bära deras synpunkt. (D8).*
- *Kanske låta folk från andra religioner komma och föreläsa (D16).*
- *Ta hit folk från olika religioner som får presentera sig själva och sin religion, detta har vi dock redan på skolan (D17).*

11. Hur viktigt är det att ha ämnet religion i skolan? Motivera.

- *Inte så viktigt.*
- *Mycket viktigt, lär sig hur andra människor tänker (D19).*
- *Ökad förståelse för andra religioner och kulturer.*
- *Viktigt för att man inte ska bli för fast i hur svenskarna lever, utan få en blick hur andra lever (D2).*
- *Jag tycker religion ska vara ett viktigt ämne. Alla borde få tillgång till religionen (D3).*
- *Viktigt för att förstå människor från andra religioner/ kulturer än vår egen (D4)*
- *Jag tror det är mycket viktigt för att öka förståelsen mellan olika kulturer. Allt är ju så globaliserat idag, så det behövs (D7)*
- *Bra sätt att förstå hur människor i andra kulturer tänker.*
- *Det är viktigt. Man lär sig saker och man förstår varför vissa människor gör som de gör (D9).*
- *Väldigt viktigt, för förståelse.*
- *Väldigt viktigt! Utan det skulle det bli lättare för rasism och sånt att sprida sig. Man förstår mycket mer när man läst religion (D13).*
- *Oerhört viktigt. Alla borde lära sig främst om sin egen och även om andras religioner. Det skulle kunna öka förståelsen för andra människor och göra det lättare att leva tillsammans (D14).*
- *Jag tycker det är mycket viktigt eftersom att kunskapen om andra religioner, andra människor, gör att man har en större förståelse och alltså mindre fördomar mot andra kulturer/ religioner (D15).*
- *Viktigt, viktigt! För att förstå andra människor, även viktigt för allmänbildningen (D16)*
- *Ja, det tycker jag. Bra att ha kunskap om världens olika folkgrupper (D17).*
- *Viktigt för att man ska kunna förstå andra människor i världen (D18).*
- *VIKTIGT! Annars kommer människor tro att alla muslimer bär burka och att alla judar är jättereligösa. Man måste få kunskap (D20).*
- *Det är viktigt för att man ska kunna förebygga rasism (D21).*

12. Något du vill lägga till??

- *Intressant enkät om intressant ämne.*

Bilaga 5 – Religion, klass E

Totalt 15 av 20 möjliga elever svarade på enkäten = 75 procent. (NOT: Citaten nedan är kursiverade om de använts i uppsatsen.)

1. Är du intresserad av religion som ämne?

1. Våldigt lite=2 2. Lite= 6 3. Ja= 7 4. Mycket 5. Våldigt mycket

Motivering:

- *För jag tycker det är Kul att läsa om det (E4).*
- *Tycker inte att det är intressant*
- *Det är väl intressant att höra om andra religioner (E8)*

2. Känner du engagemang för att göra dina uppgifter i religion?

1. Våldigt lite 2. Lite 4 3. Ja 10 4. Mycket 5. Våldigt mycket 1

Motivering:

- *Jag tycker det är ganska intressant och vill lära mig (E14).*
- *För att få Godkänt betyg.*
- *För jag tycker det är kul (E4).*

3. Uppfattar du religion som ett kreativt ämne?

1. Våldigt lite 2. Lite 10 3. Ja 4 4. Mycket 1 5. Våldigt mycket

Motivering:

- *Det är väl viktigt att kunna läsa om andra religioner (E8).*
- *Jag har ingen användning för det inom industrin" (E4).*

4. Är du nöjd med undervisningen som den är upplagd?

1. Våldigt lite 2. Lite=1 3. Ja=7 4. Mycket=3 5. Våldigt mycket=4

Motivering:

- *Bra upplägg.*
- *Ja, för vi har hunnit med mycket på kort tid.(E7)*
- *Den är ju bra men det är lite för mycket religion på en vecka. (E4)*

5. Känner du dig delaktig i planeringen av religionsundervisningen?

1. Våldigt lite 2. Lite=10 3. Ja=5 4. Mycket 5. Våldigt mycket

Motivering:

- *Läraren frågar mig ibland (E4).*
- *Ja, då vi får väl bestämma lite (E8).*

6. Är betygen viktiga för din motivation att göra ett bra resultat i religionsämnet?

1. Våldigt lite 2. Lite= 3 3. Ja= 4 4. Mycket= 6 5. Våldigt mycket=2

Motivering:

- *Man vill ju inte ha ett IG (E4)*
- *Klart man vill ha ett bra betyg, då jobbar man mer (E8)*

7. Är betygen viktiga för att du ska känna dig engagerad i religionsundervisningen?

1. Våldigt lite 2. Lite 3. Ja 11 4. Mycket 2 5. Våldigt mycket

Motivering:

- Man vill ju ha ett G eller högre. (fyra personer)

8. Vad är det bästa med religionsämnet för dig?

- Lite roligt
- Läraren. Fyra personer.
- *Det är att L. är snäll och glad hela tiden så det blir skönt att komma dit* (E11)
- Lära sig varför vi firar olika saker
- Lära sig om olika länder/högtider
- *Lätt att jobba* (E5).
- *Att höra om andra religioner* (E8).
- *Har inget som jag tycker är det bästa men jag tycker det är mycket roligare att höra om t.ex. hinduism eller buddhism istället för t.ex. kristendom som man redan vet ganska mycket om* (E10).
- Inget alls/ vet inte. Fyra personer.
- *Ganska intressant, vissa grejer* (E13).
- *Jag tycker det är roligt med religion och så har vi roligt på lektionerna* (E1).
- *Att lära sig om varför vi firar olika saker. Varför vi lever som vi gör m.m.* (E3).
- *Att få lära sig om olika länder och vilka högtider dom har* (E4).
- *Det är bra att kunna om man träffar någon i en annan religion. Då kan man lite om deras religion* (E6).

9. Vad är det sämsta med religionsämnet för dig?

- Vet ej (sex personer)
- Prov.
- *Att jag tycker det är tråkigt och jag är inte intresserad av det* (E12).
- Inte intresserad av religion. Tre personer.
- *Det är ganska tråkigt men ändå inte* (E7).
- *Att det är lite svåra ord* (E3).
- Inget
- *Religioner som inte betyder så mycket för en* (E15).

10. Är det något du saknar i religionsundervisningen?

- Nej (14 personer)
- *Nej, jag tycker L. sköter sig väldigt bra* (E3).

11. Har du förslag på vad som kan göra undervisningen mera engagerande i religionsämnet?

- Nej (14 personer)
- Bra som den är, läraren sköter sig bra.
- Allt funkar bra.

12. Hur viktigt är det att ha ämnet religion i skolan? Motivera.

- *Det är väldigt viktigt att alla får höra hur dom andra religionerna är, så att folk inte missförstår religionerna* (E8).
- Ganska viktigt
- Ganska viktigt, så folk vet hur andra religioner är, än bara kristendomen (E7).
- *Det är ganska viktigt. Man måste kunna känna till hur allt folk i världen lever* (E3).
- *Det är väl väldigt bra att andra kulturer kan lära sig om hur olika människor lever i världen* (E2).

- *Kan vara bra att veta hur andra religioner fungerar (E1).*
- *Det är väl ganska viktigt att veta lite mer om andras kulturer och beteende”(E15).*
- *Vet inte (tre personer)*
- *Jag tror inte att man har så mycket nytta av det om man inte är intresserad (14).*
- *Vet inte om det är så viktigt (E13).*
- *Jag anser att det inte är viktig om man inte vill jobba med liknande (E12).*
- *Jag tycker inte det är speciellt viktigt. Det känns inte som om jag kommer att ha nytta av det (E11)*
- *Inte så viktigt, väl bra att man får förståelse för hur man tänker i andra religioner*

13. Något du vill lägga till?

- *Tack och hej leverpastej. (E15)*

Bilaga 6 – Religion, klass F

Totalt 18 av 19 möjliga elever svarade på enkäten = 95 procent. (NOT: Citaten nedan är kursiverade om den använts i uppsatsen.)

1. Är du intresserad av religion som ämne?

1. Våldigt lite = 2 2. Lite = 10 3. Ja = 5 4. Mycket = 1 5. Våldigt mycket

Motivering:

- *Nej, men det är bra att veta en del (fyra personer)*
- *Jag är inte speciellt intresserad (tre personer)*
- *Behöver bara ha G för det beror ju på om man ska plugga vidare. (F5).*
- *Inte intresserad av religion (två personer)*
- *Är inte religiös, tycker det är ointressant. (F7)*
- *Inte intresserad, men vill få betyg Kul att se hur andra människor lever.*
- *Intressant att se hur andra människor i dessa religioner gör.*
- *Jag har aldrig blivit uppväxt med nåt som har så mycket med religion att göra så jag har inte brytt mig om religion nån gång. (F6)*
- *Inte religiös, världen skulle klara sig bra utan religioner.*
- *Orka hålla på med historia om turkar och såna där. (F2)*

2. Känner du engagemang för att göra dina uppgifter i religion?

1. Våldigt lite 2. Lite = 6 3. Ja = 9 4. Mycket = 2 5. Våldigt mycket = 1

Motivering:

- *Tillräckligt för att få G (fem personer)*
- *Behöver bara G, beror på om man ska plugga vidare.*
- *För att få bra betyg (två personer)*
- *Jag är för lat.*
- *Lite kul, men betyget viktigt*
- *Inte speciellt. (F3)*
- *Svårt att göra något man inte är intresserad av (F6).*
- *Jag vill få bra betyg i alla ämnen och ett bra betyg kommer inte av sig själv (F1).*

3. Uppfattar du religion som ett kreativt ämne?

1. Våldigt lite = 3 2. Lite = 10 3. Ja = 5 4. Mycket 5. Våldigt mycket

Motivering:

- *Vi gör ju mycket uppgifter som är självständigt arbete". (F3)*
- *Rörigt med olika religioner.*
- *Skapa en egen religion, en kreativ uppg.*
- *Mycket att lära.*
- *Lära sig mycket om andra länder och människor.*

4. Är du nöjd med undervisningen som den är upplagd?

1. Våldigt lite = 1 2. Lite 3. Ja = 11 4. Mycket = 4 5. Våldigt mycket = 2

Motivering:

- *Bra lärare (fyra personer). ... Frank (fingerat) är kung (F2)*
- *Bra lärare, man fattar vad man gör i alla fall". (F4)*
- *Vet inte hur den kan bli bättre eller sämre.*
- *Mer läxor, lär sig mer.*

- Har sett och gjort mycket.
- Skönt med musik i början, lite annorlunda än andra lektioner, bra med förändring.
- *Delvis, alla lärare har sitt sätt att lära ut, vissa gör det bättre än andra men A. undervisning är BRA! (F1).*

5. Känner du dig delaktig i planeringen av religionsundervisningen?

1. Våldigt lite = 2 2. Lite = 7 3. Ja = 9 4. Mycket 5. Våldigt mycket

Motivering:

- Lärarkandidater, undervisning ganska styrd, övrigt fått påverka planeringen väldigt bra. (F1)
- ”Vi fick ju göra en egen religion”. (F2)
- ”Vi får ju säga vad vi tycker om planeringen”. (F3)
- ”Är väl läraren som fixar det”. (F7)
- Inte varit med och planerat något.
- Inte så mycket att säga till om, ibland göra lite som vi vill.

6. Är betygen viktiga för din motivation att göra ett bra resultat i religionsämnet?

1. Våldigt lite = 1 2. Lite 3. Ja = 12 4. Mycket = 3 5. Våldigt mycket = 2

Motivering:

- Vill ju ha betyg. (två personer)
- Bara jag får G. (två personer)
- Viktiga, att dom blir bra och så blir mamma glad.
- Man vill väl ha jobb.
- *Det är enbart för betyget som jag gör så gott jag kan eftersom religion inte intresserar mig (F3).*
- *Jag är väldigt motiverad till att komma till ett bra betyg men det är inte enbart betygen som motiverar. Lärare, klass och material stor inverkan på motivationen (F1).*

7. Är betygen viktiga för att du ska känna dig engagerad i religionsundervisningen?

1. Våldigt lite 1 2. Lite 4 3. Ja 9 4. Mycket 3 5. Våldigt mycket (1 noll-svar)

Motivering:

- Måste ha betyg
- Göra bra ifrån sig när det gäller... Nöjd med G.
- Man måste ju ha G, men det är nog mest hur man tycker om religion.
- *Hade det inte varit för betygen, hade det nog varit slappare (F13).*

8. Vad är det bästa med religionsämnet för dig?

- *Att man får kännedom om andras religioner och sätt att tänka. Jag tycker religion finns i så många olika former och det känns sällan enformigt (F1).*
- *Att jag får veta mer om alla religioner jag inte har vetat förut (F15).*
- *Att man får veta lite mer om andra religioner så man vet hur man ska möta kunder (14).*
- *Att man får lära sig lite mer om resten av världen (F6).*
- *Att läraren är bra, annars hade man inte vart intresserad för fem öre (F2).*
- Rolig/Bra lärare. (Två personer.) ... Man får lära sig om olika kulturer (två personer)
- *När man får kolla på bra dokumentärer (F5).*
- Ser mycket på film, lyssnar på musik.
- Får lära sig om resten av världen.
- Bra kunskaper i framtiden. ... Bra betyg om läraren är bra. ... Bra symboler, bra lärare.
- Inget. Är noll intresserad av religion.

9. Vad är det sämsta med religionsämnet för dig?

- Vet ej

- *Islam, Irak och dom andra Talibanländerna* (F2). ... Islam och Irak.
- *Tråkigt att prata om muslimer.* ... *Tråkigt och ointressant* (F3)
- *Det finns så många religioner* (F4).
- *Att jag inte är så intresserad.* (Två personer.) ...
- *Att jag inte är religiös* (F7).
- Judendom och grejer. ... Ganska svåra uppgifter.
- Rörigt med att veta om alla religioner.
- Ingen nytta av det efter skolan (två personer)

10. Är det något du saknar i religionsundervisningen?

- Nej. (tio personer)... Vet ej.
- Lite mer läxor Ja, mer film.
- Prata med präster och påvar och sånt (F15).
- Tillbringa mer tid i kyrkan, gå på någon gudstjänst.
- *Vet ej, ni är inte klara ed allt ännu och jag tror vi fått med det mesta av det jag vill lära mig lagom tills kursen är slut* (F1).

11. Har du förslag på vad som kan göra undervisningen mera engagerande i religionsämnet?

- Nej (sju personer)
- *Visa filmer, bjuda in en talare som representerar en religion. Det blir på så sätt verkligare* (F1).
- Film. (två personer) ... Skoja till det lite, precis som A. gör.
- Att få välja vad vi ska läsa om ... Att vi får bestämma mer.
- *Göra den mer rolig, visa konstiga och sjuka saker om religion* (F7).

11. Hur viktigt är det att ha ämnet religion i skolan? Motivera.

- Viktigt ... Inte så viktigt.
- *Grundskolan ger för lite religionskunskap. Det gör kanske att fler får upp ögonen för religion och kanske ändrar attityd, d.v.s. byter fördomar mot kunskap* (F1).
- *Det är nog viktigt p.g.a. att flera arbetar utomlands.*
- *Nja, för mig är det inte så viktigt, men det är hemskt intressant* (F15).
- *Inte alls viktigt* (F2)... *Å, klarar mig utan det* (F4).
- *För mig känns det inte alls viktigt, men det är väl för att jag inte är intresserad* (F6).
- Inte viktigt, alla har sin egen uppfattning/ Inget. Är inte intresserad av religion.
- Viktigt för mig att få bra betyg, annars är det inte viktigt.
- *Man behöver ju inte veta när `mubammadar` ber och hur många gånger om dagen, när man snickerar* (F2).
- *Är inte så viktigt, går bygg* (F5)
- Inte alls viktigt, men det väl för att jag inte är intr.
- *Det är ju viktigt för att det är ett kärnämne. Men för att slå i en spik behöver man ju inte kunna nå` religioner* (F9).
- Individuellt om man har nytta av ämnet eller inte.
- *Jag tycker jag är lika bra på att mura utan religion* (F11).
- *För mig tror jag inte det är så viktigt eftersom jag inte tror att jag kommer att få användning av det när jag snickerar hela livet* (F13).

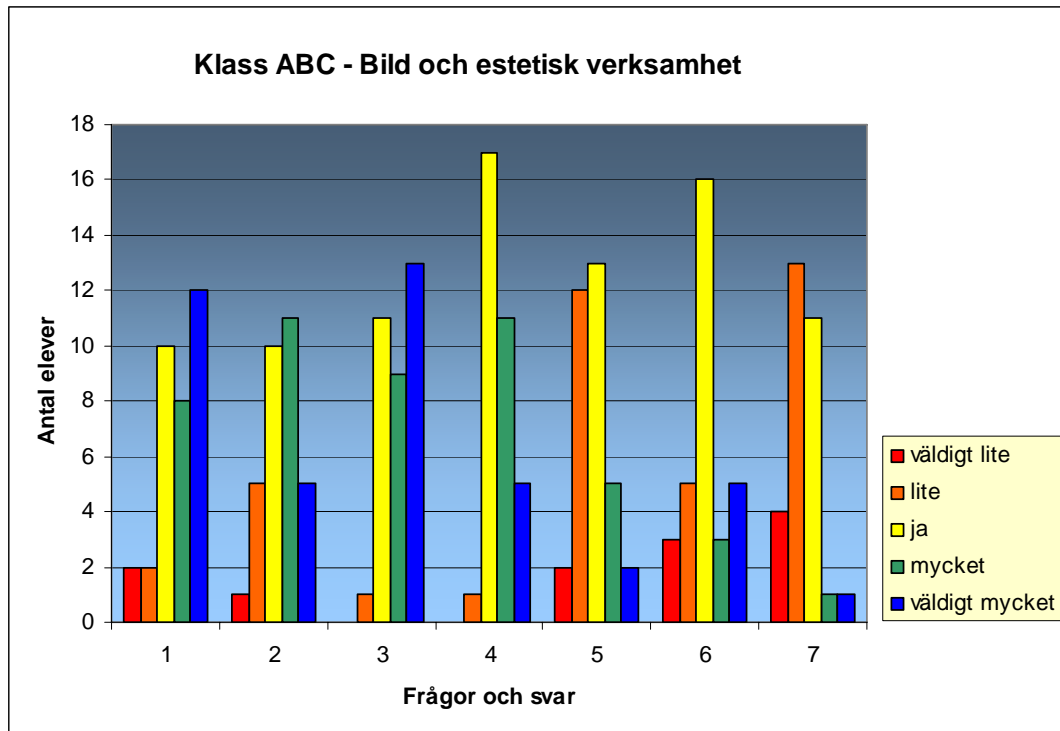
13. Något du vill lägga till??

- Skulle varit mer inriktat på olika kulturer.

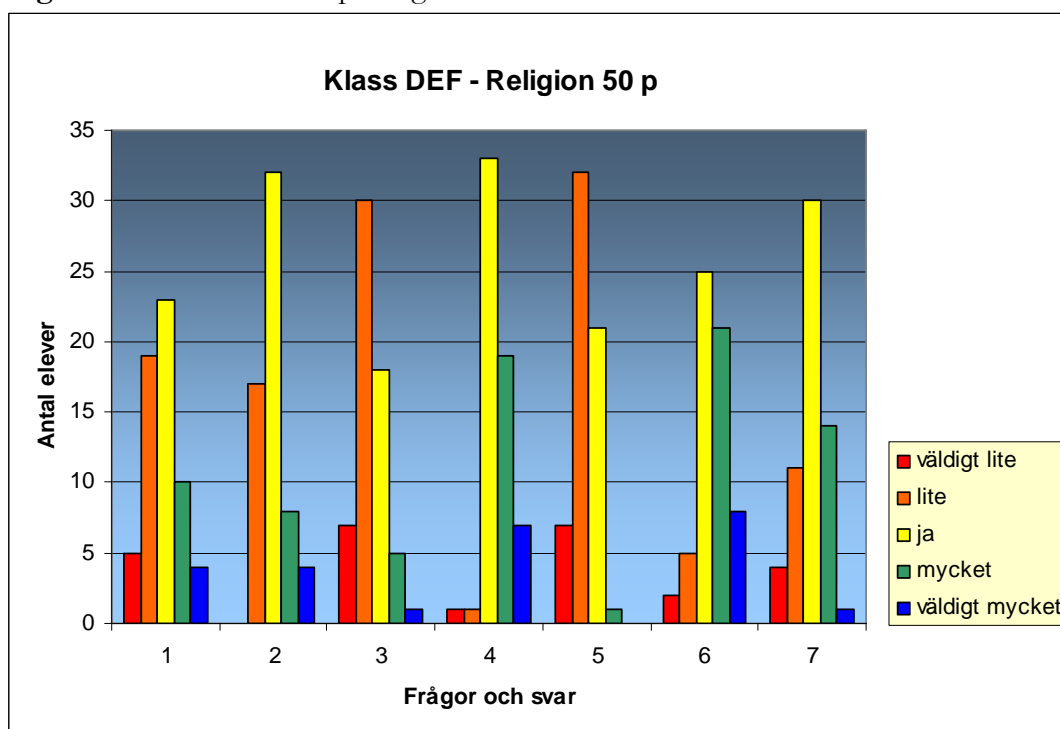
Bilaga 7 - Figur 16 & 17: Klass ABC och DEF

Klass ABC och DEF med alla svar på frågorna: De kommenterade resultaten för frågorna 1-7 återfinns här i två generaliserande diagram med hopslagna svar för den läsare som vill se variationerna mellan de fem svarsalternativen.

Figur 16: Klass ABC – stapeldiagram.

Figur 17: Klass DEF – stapeldiagram.

Bilaga 8 - Sifvertabell A – Bild och Estetisk verksamhet

Klass A – Estetisk verksamhet – 15 inlämnade enkäter av 15.

– Borträknade enstaka svar; 1 svar (fråga 2), 2 svar (fråga 7).

Fråga	Väldigt lite	Lite	Ja	Mycket	Väldigt mycket
1	2	0	6	2	5
2	1	2	6	3	2
3	0	0	8	2	5
4	0	0	7	6	2
5	2	3	5	3	2
6	2	2	4	3	4
7	2	4	5	1	1

Klass B – Estetisk verksamhet – 10 inlämnade enkäter av 10.

Fråga	Väldigt lite	Lite	Ja	Mycket	Väldigt mycket
1	0	2	3	3	2
2	0	3	2	3	2
3	0	1	2	4	3
4	0	0	6	2	2
5	0	6	3	1	0
6	0	2	7	0	1
7	1	4	5	0	0

Klass C – Bild – 9 inlämnade enkäter av 11.

– Borträknade enstaka svar; 1 svar (fråga 2), 2 svar (fråga 6), 2 svar (fråga 2).

Fråga	Väldigt lite	Lite	Ja	Mycket	Väldigt mycket
1	0	0	1	3	5
2	0	0	2	5	1
3	0	0	1	3	5
4	0	1	4	3	1
5	0	3	5	1	0
6	1	1	5	0	0
7	1	5	1	0	0

Klass ABC - Bild/Estetisk verksamhet, 34 inlämnade svar av 36 möjliga.

- Borträknade enstaka - fråga 2 (2 svar) fråga 6 (2 svar), fråga 7 (4 svar).

Fråga	Väldigt lite	Lite	Ja	Mycket	Väldigt mycket
1	2	2	10	8	12
2	1	5	10	11	5
3	0	1	11	9	13
4	0	1	17	11	5
5	2	12	13	5	2
6	3	5	16	3	5
7	4	13	11	1	1

Bilaga 9 - Sifvertabell B- Religionskunskap

Klass D- Religion A – 28 inlämnade enkäter av 31

Fråga	Väldigt lite	Lite	Ja	Mycket	Väldigt mycket
1	1	3	11	9	4
2	0	7	13	6	2
3	4	10	9	4	1
4	0	0	15	12	1
5	5	15	7	1	0
6	1	2	9	12	4
7	1	7	10	9	1

Klass E – Religion A – 15 inlämnade enkäter av 20

Fråga	Väldigt lite	Lite	Ja	Mycket	Väldigt mycket
1	2	6	7	0	0
2	0	4	10	0	1
3	0	10	4	1	0
4	0	1	7	3	4
5	0	10	5	0	0
6	0	3	4	6	2
7	2	0	11	2	0

Klass F – Religion A - 18 inlämnade enkäter av 20.

- Borträknade enstaka svar; 1 svar (fråga 7).

Fråga	Väldigt lite	Lite	Ja	Mycket	Väldigt mycket
1	2	10	5	1	0
2	0	6	9	2	1
3	3	10	5	0	0
4	1	0	11	4	2
5	2	7	9	0	0
6	1	0	12	3	2
7	1	4	9	3	0

Klass DEF – Religion A, 61 inlämnade enkäter av 71.

- Borträknat enstaka svar fråga 7 (1 svar).

Fråga	Väldigt lite	Lite	Ja	Mycket	Väldigt mycket
1	5	19	23	10	4
2	0	17	32	8	4
3	7	30	18	5	1
4	1	1	33	19	7
5	7	32	21	1	0
6	2	5	25	21	8
7	4	11	30	14	1

